

Sisekaitseakadeemia

Finantskolledž

Anna Sulojeva

**MAKSUMÄÄRADE MÕJU VABATAHTLIKULE
MAKSUKUULEKUSELE: EESTI SUUREMATE
ETTEVÕTETE NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja:

Kerly Randlane, PhD

Tallinn 2021

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Kolledž/instituut Finantskolledž	Kaitsmise kuu ja aasta Juuni 2021
<p>Töö pealkiri eesti keeles: Maksumäärade mõju vabatahtlikule maksukuulekusele: Eesti suuremate ettevõtete näitel.</p> <p>Töö pealkiri inglise keeles: The impact of tax rates on voluntary tax compliance: the example of larger Estonian companies.</p> <p><i>Lõputöö maht on 44 lehekülge. Lõputöö uurimisprobleemiks on küsimus, milline on maksumäärade mõju Eesti suuremate ettevõtete vabatahtlikule maksukuulekusele? Maksu- ja Tolliameti maksutahte uuringust selgus, et ettevõtjad on meie riigis pigem kriitilised MTA positsiooni ja toimimise kohta. Ettevõtja tähtsus on Eesti majanduses seega ka maksunduses väga kõrge, suurem osa riigituludest laekub just ettevõtja maksudest (nt üle 1/3 sotsiaalmaksust ja üle ¼ käibemaksust). Võrreldes kehtivaid maksumäärasid ja uuringute tulemusi, analüüsitakse lõputöös maksumaksjate hinnanguid maksumäärade osas ja nende mõju maksukuulekusele. Lõputöö eesmärgiks on hinnata maksumäärade mõju Eesti suuremate ettevõtete vabatahtlikule maksukuulekusele. Töö eesmärgi saavutamiseks püstitati kolm uurimisülesannet, mille lahendamiseks kasutati kvantitatiivset uurimismeetodit. Töö teoreetilises osas anti ülevaade maksukuulekuse ja seda mõjutavate tegurite olemusest. Töö analüüsi osas uuriti maksumäärade ja vabatahtliku maksukuulekuse seoseid. Tulemuste põhjal hindab autor vabatahtliku maksukuulekuse seosed maksumääradega ning teeb ettepanekuid vabatahtliku maksukuulekuse parendamiseks Eestis. Lõputöö kirjutamisel jõuti järeldusele, et maksumäärade mõju vabatahtlikule maksukuulekusele on valimi ulatuses väheoluline. Vaatamata sellele, kuidas hindavad Eesti suuremad ettevõtted maksumäärasid, ei sõltu nende vabatahtlik maksukuulekus sellest oluliselt ja jääb sellest sõltumata ka väga heale tasemele. Lõputöö autor soovib seadusandjal anda maksumaksjale rohkem positiivset tagasisidet maksustamise tähtsuse ja maksuraha kasutamise kohta. Maksu- ja Tolliametil soovib aga parendada klienditeenindust, lihtsustada veebikeskkonda ning arendada ja suurendada ühiskonnas selliste maksesüsteemide kasutamist, mis takistavad mittemaksukuulekat käitumist. Valitsusel soovitatakse arvestada rohkem maksumaksjate soove arengukavade ja eelarvete koostamisel.</i></p>	
Võtmesõnad: maksukuulekus, maksumäär, maksutahe, maksukäitumine, ettevõtte	
Võõrkeelsed võtmesõnad: tax compliance, tax rate, will to pay taxes, tax behavior, company	
<p>Töö autor: Anna Sulojeva</p> <p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjallikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Olen nõus oma lõputöö avaldamisega elektroonilises keskkonnas.</p> <p>(allkirjastatud digitaalselt)</p>	
Vastab lõputöö nõuetele Juhendaja: Kerly Randlane	(allkirjastatud digitaalselt)
Kaitsmisele lubatud Kolledži direktor: Kerly Randlane	(allkirjastatud digitaalselt)

SISUKORD

Mõistete ja lühendite loetelu	4
Sissejuhatus.....	5
1. Maksukuulekus ja selle mõjutegurid	8
1.1. Maksukuulekuse mõiste.....	8
1.2. Maksukuulekuse peamised mõjutegurid.....	12
1.3. Maksumäär majandusliku tegurina	21
2. Ettevõtete maksutahe ja ootused maksumääradele	29
2.1. Uuringu metoodika ja valimi kirjeldus	29
2.2. Ettevõtete hinnangud maksumääradele ja seosed maksutahte indeksiga	35
2.2.1. Muutujate kirjeldav statistika	36
2.2.3. Korrelatsioon- ja regressioonanalüüsi tulemused.....	40
2.3. Järeldused ja ettepanekud	42
Kokkuvõte.....	46
Summary	48
Viidatud allikate loetelu	49
Tabelite ja jooniste loetelu	57
Lisa 1. Kirjavahetus Registrate ja Infosüsteemide Keskusega.....	58
Lisa 2. Registrate ja Infosüsteemide Keskuse päringu vastus	59
Lisa 3. Ankeetküsimustik eesti keeles	60
Lisa 4. Ankeetküsimustik vene keeles	64
Lisa 5. Üldkogumi ja valimi struktuuri võrdlus.....	68
Lisa 6. Muutujate kirjeldus	70
Lisa 7. Andmete koondtabelid ja joonised.....	73

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU

Maksuauk – erinevus kogutud ja maksuhalduri hinnangul sissenõudmisele kuuluvate maksude vahel (IBFD, 2014).

Maksude vältimine ehk maksude optimeerimine (tax avoidance) – maksumaksja maksukäitumine, kus arvestamata seadusandja eesmärki, kasutatakse seaduse lünkasid maksukohustuse vähendamiseks (OECD).

Maksudest kõrvale hoidumine (tax evasion) – maksukäitumine, mille tulemusena on maksukohustus varjatud või seda eiratakse, st maksumaksja maksab vähem maksu, kui ta on seadusega kohustatud maksma, varjates maksuhaldur eest tulu või teavet (OECD).

Maksukuulekus – maksumaksja maksukäitumise tulemus (Randlane, 2015, p. 3).

Maksukäitumine – maksukohustuste täitmine.

Maksutahe – maksumaksja motivatsioon tasuda maksud õigesti ja käituda majanduskeskkonnas korrektselt (Põldre-Vahur, 2019, lk 4).

MTA – Maksu- ja Tolliamet.

OECD – (ingl *Organisation for Economic Cooperation and Development*)
Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon.

SISSEJUHATUS

Suhtumine maksudesse on ajaloos muutunud. Praeguses maailmas teadvustab üha rohkem maksumaksjaid, et korrektne maksukäitumine on eduka riigi toimumise alus. Maksukohustuste täitmine ei ole lihtsalt kulu, vaid on ka iga isiku panus ja vastutus riigi arengus. Eriti tähtis roll on selles osas ettevõtetel, kuna just nende maksudest laekub suurem osa riigituludest. Samas on ka riigil maksude kehtestamisel kohustused, sh jälgida, et maksusüsteem oleks õiglane ja maksumaksjate maksukoormus õigustatud. Millest tulenevalt analüüsitakse käesolevas lõputöös, milline on maksumäärade mõju ettevõtete vabatahtlikule maksukuulekusele.

Lõputöö teema on aktuaalne, kuna Eesti riik on seadnud Maksu- ja Tolliametile kaks peamist ootust: koguda kokku riigi maksutulud ning kaitsta ühiskonda varimajandusest tulenevate ohtude eest. Nende kahe ülesande täitmiseks on Maksu- ja Tolliameti visiooniks tõsta Eesti ühiskonnas vabatahtlikku maksukuulekust, mille tulemusena täidavad isikud vabatahtlikult kodanikukohustust tasuda makse, mis võimaldab Eesti riigil toimida. Kõrge maksukuulekuse saavutamiseks on Maksu- ja Tolliamet seadnud neli strateegilist peasuunda, mille hulka kuulub ka maksutahte suurendamine. (Maksu- ja Tolliamet, 2020a, lk 3) Vabatahtlik maksukuulekus ja maksutahe põhineb motivatsioonil tasuda maksud õigesti ja käituda majanduskeskkonnas korrektselt (Pöldre-Vahur, 2019, lk 4; Manhire, 2015, p. 12; Deyganto, 2018b, p. 93).

Lõputöö uudsus seisneb selles, et autorile teadaolevalt ei ole Eestis uuritud vabatahtlikku maksukuulekust maksumäärade hinnangu ja maksutahte indeksi seoste näitel. Paljudes töödes antakse ülevaade maksukuulekuse (Johanson, 2015; Uutsalu, 2011; Laidinen, 2014) ja maksumoraali mõistest (Udaltsova, 2017; Malm, 2016), kirjutatakse maksukuulekust mõjutavatest teguritest (Uue, 2017; Koemets, 2018; Bibikov, 2017; Meronen, 2020; Väinaste, 2014). Kuigi majanduslikke tegureid on käsitletud ka teistes töödes (nt Meronen, 2020), tuleb tõdeda, et akadeemilisi töid maksumäärade kui Eesti ettevõtete maksukuulekuse mõjutegurist ei ole tehtud. Maksumäärade ja maksukuulekuse seoseid on uuritud välisriikides (Masud *et al.*, 2014; Hamm, 1995; Papp & Takáts, 2008; Deyganto, 2018a; Deyganto, 2018b), kus leiti, et maksumäärade mõju maksukuulekusele on riigiti erinev (Deyganto, 2018b, p. 95). Eestis läbi viidud maksutahte uuring (Kantar Emor, 2018) annab küll väga hea ülevaate riigi vabatahtlikust maksukuulekusest, kuid uuringust ei selgu kuivõrd mõjutavad maksumäärad maksutahet.

Lõputöö uurimisprobleemiks on küsimus: „Milline on maksumäärade mõju suuremate ettevõtete vabatahtlikule maksukuulekusele?“. Uuringu tulemused aitavad paremini mõista ettevõtete ootusi, hinnata Maksu- ja Tolliameti visiooni täitmist kehtivate maksumäärade tingimustes ja täiustada vabatahtliku maksukuulekuse suurendamise strateegiat (Maksu- ja Tolliamet, 2020a, lk 16).

Lõputöö eesmärgiks on hinnata maksumäärade mõju Eesti suuremate ettevõtete vabatahtlikule maksukuulekusele. Lõputöö eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgnevad uurimisülesanded:

1. Anda ülevaade maksukuulekuse mõistest ja maksukuulekuse mõjuteguritest.
2. Analüüsida maksumaksjate maksumäärade hinnangute ja maksutahte indeksi seoseid.
3. Teooria ja uuringu tulemuste põhjal teha ettepanekud maksukuulekuse parendamiseks.

Lõputöös kasutatakse vabatahtliku maksukuulekuse analüüsimiseks kvantitatiivset uurimismeetodit (Hirsjärvi *et al.*, 2004, lk 130–150), kuna tahetakse võimalikult paljudelt ettevõtetelt informatsiooni selle kohta, mida nemad mõtlevad ja usuvad ehk saada üldistatavaid tulemusi (Hirsjärvi *et al.*, 2004, lk 166). Uuringu üldkogumi moodustavad käibelt suuremad ettevõtted, kuna tavapärast koostatakse ettevõtete edetabelid käibe alusel ning neid suure käibega ettevõtteid peetakse suuremateks ettevõteteks (Äripäev, 2019; Coface Publications, 2018). Suuremate ettevõtete esindusliku valimi koostamiseks rakendati süstemaatilise valimi moodustamise viisi ja selleks kasutati MTA väliveebis avaldatud avaandmeid ettevõtete 2020. aasta käibe kohta (Maksu- ja Tolliamet, 2021a). Andmekogumismeetodina kasutatakse ankeetküsitlust. Uuringus annab ettevõtte esindaja hinnangu maksumääradele, lähtudes oma kogemusest ja oma arusaamisest sellest, mis on õiglane maksumäär (Blaufus *et al.*, 2013, p. 1). Maksutahte indeksi arvutamine põhineb maksutahte uuringu (Kantar Emor, 2018) meetodikal.

Lõputöö koosneb kahest peatükist, mis omakorda koosnevad mitmest alapeatükist. Esimene peatükk on jagatud kolmeks osaks. Esimeses alapeatükis avatakse maksukuulekuse mõiste. Teises osas antakse ülevaade maksukuulekust mõjutavatest teguritest. Esimese peatüki viimases osas keskendutakse konkreetsel maksukuulekuse mõjuteguril – maksumääral.

Lõputöö teises peatükis hinnatakse maksumäärade mõju vabatahtlikule maksukuulekusele. Teise peatüki esimeses alapeatükis kirjeldatakse uuringu metoodikat. Teise peatüki teises alapeatükis leitakse maksumäärade ja maksutahte indeksi seosed ja hinnatakse maksumäärade mõju vabatahtlikule maksukuulekusele. Teise peatüki kolmandas alapeatükis tehakse parendusettepanekud vabatahtliku maksukuulekuse tõstmiseks. Ettepanekute aluseks võetakse uuringu järeldused ning hinnatakse, millised muudatused on võimalikud ja vajalikud.

1. MAKSUKUULEKUS JA SELLE MÕJUTEGURID

1.1. Maksukuulekuse mõiste

Maksustamise põhimõtted sõnastas juba 18. sajandil Adam Smith oma teoses „*Wealth of nations*“, eristades neli maksusüsteemi põhiprintsiipi: maksevõimelisus, määratletus, mugavus ja odavus (Smith, 1776, p. 224). Siiamaani tuginevad maksusüsteemid peamiselt nendele põhimõtetele. 21. sajandil on need kaasajastatult sõnastatud järgmiselt: õiglus, efektiivsus, märkamatus ja lihtne rakendatavus (Lind, 2003, lk 338). Aga ükski maksusüsteem pole absoluutselt täiuslik ega saagi olema, arvestades majandusprotsesside keerukust, dünaamilisust ning nendega seotud ebamäärasust. Maksusüsteem kujuneb vastavalt riigi vajadustele ja võimalustele. (Paulus, 2018, p. 4) Eesti maksusüsteemi arengul on oma ajalugu ja tänapäeval oleme jõudnud selleni, et ühiskonna erifookuseks on õigluse põhimõte. Küsimuse suhtes, mis on maksustamises õiglane, tuleb arvestada nii riigi kui maksumaksja seisukohti. Kui riik ja maksumaksja on samal või võimalikult sarnasel positsioonil, siis võib arvestada rahva maksukuulekusega.

Maksukuulekuse probleem on sama vana kui maksud ise (Andreoni *et al.*, 1998, p. 818). Kuid maksukuulekuse uurimisvaldkond on vaatamata sellele üsna noor (Randlane, 2015, p. 2). Maksukuulekuse mõiste on ühiskonnas vähekasutatav, mida tõendab ka see, et siiamaani sellist sõna Eesti seletavates sõnaraamatutes ei ole. Vastust küsimusele, milline on maksukuulekuse olemus, tuleb otsida temaatilisest kirjandusest. Näiteks, 1960-del aastatel räägiti maksukuulekusest kui maksumaksjate suhtumisest maksude tasumisse või tasumata jätmisse (Schmölders, 1960, pp. 97–98; ref Randlane, 2015, p. 3). Kirchler (2007, p. 22) mõistab maksukuulekust kui maksumaksja valmisolekut makse tasuda. Randlane (2015, p. 3) on kirjeldanud maksukuulekust kui maksumaksja maksukäitumise tulemust. Maksukuulekuse definitsioon on seega aastate jooksul arenenud ja täpsustunud. Maksukuulekus on kompleksne mõiste ja arvestades mõjutegurite rohkust, tuleb seda käsitleda tulemusena (Randlane, 2019, p. 37), sest suhtumine ja valmisolek ei hõlma kõiki aspekte, millest sõltub maksukäitumine.

Sisuliselt jagatakse maksukuulekus kahte suurde kategooriasse – administratiivseks ja tehniliseks (OECD, 1999, p. 3). Administratiivne maksukuulekus hõlmab formaalset maksuõigust, mis tähendab menetlusreeglitest kinnipidamist – rahaliste ja mitterahaliste kohustuste täitmine ja tähtaegadest kinnipidamine. Tehniline maksukuulekus väljendub

materiaalses maksuõiguses ehk maksuseaduste järgimises ja õiges maksuarvestuses. (Randlane, 2011, lk 289) Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon (*Organisation for Economic Cooperation and Development*, edaspidi OECD) on toonud välja neli põhilist kohustust, mille alusel kujuneb maksukuulekus (OECD, 2008, lk 9):

- registreerimiskohustus;
- õigeaegne deklareerimiskohustus;
- korrektne aruandluskohustus;
- õigeaegne maksude tasumise kohustus.

Eeltoodud liigitus võimaldab mõõta maksukuulekust konkreetsete näitajate põhjal ning on lihtne ja ülevaatlik. Maksukuulekuse tase on täidetud ja täitmata jäetud kohustuste suhe. Kuid selline lähenemine ei võimalda mõista ja hinnata, mis on tegelikud maksukohustuslase motiivid kohustuste täitmisel. Seega on oluline aru saada maksukuulekuse motivatsioonist. Paljudes maksukuulekuse teemal tehtud uuringutes on viidatud McBarnet'i tööle (2001, p. 229), kus ta eristab maksukuulekuse kolme vormi: pühendunud ehk vabatahtlik maksukuulekus, kus maksumaksja täidab oma kohustused vabatahtlikult; alistuv maksukuulekus, kus maksumaksja täidab kohustused sunnilt; ning loomuline maksukuulekus, kus maksumaksja otsib võimalikke seaduselünkasid kohustuste vähendamiseks. (McBarnet, 2001, p. 229) Selline liigitamine põhineb maksumaksja suhtumisel oma maksukohustuste täitmisel (Hinno, 2013, lk 9) ehk liigituse aluseks on maksumaksja motivatsioon maksukohustust täita.

Alistuvale maksukuulekusele (*capitulated tax compliance*) on loomulik tekkivate maksukohustuste korrektne täitmine ilma vastuväiteta (McBarnet, 2001, p. 229). Sellise käitumise tulemus on riigile rahuldav ja võib olla isegi väga hea, kuna suurendab maksukuulekust. Alistuva maksukuulekuse kohaselt tagab maksuhaldur maksukuulekust läbi sundimise (Masud *et al.*, 2014, p. 23). Alluvussuhetel on konkreetsed käitumisreeglid, mis on tegelikult efektiivsed. Kas ka kõige efektiivsemad, on vaieldav küsimus, kuna hirm ei suurenda tõenäoliselt vabatahtlikku maksukuulekust (Frey & Jegen, 2000, lk 7). Muidugi võib olla, et teatud tüüpi maksumaksjal on kergem just olla pideva kontrolli all ja hirmust järgida reegleid kui võtta vastutus maksta makse vabatahtlikult. Ehk teisisõnu negatiivsete tagajärgede (sanktsioonid: sunniraha, intressid, võlad jne) vältimine on ka üheks motivaatoriks. (McBarnet, 2001, p. 229) Kuid eelpoololevast teooriast tekib küsimus, kui kaua suudab maksumaksja nõuetekohaselt täita oma kohustusi kui ta näiteks ei ole

maksupoliitikaga nõus? Riigi fookuses ja huvides peab olema tagatud ka kodaniku rahulolu, mitte ainult käitumine. Seega alistuva maksukuulekuse puhul eksisteerib risk, et maksumaksja ühel päeval muudab oma käitumist kui tema hoiak riigi vastu muutub negatiivseks (McBarnet, 2001, p. 229). Alistumine võib sattuda ohtu ja tekib risk, et maksumaksja hakkab otsima maksudest kõrvalehoidumise viise (McBarnet, 2001, p. 229; Uue, 2017, lk 13–14). Seega alistuva maksukuulekuse kohase võib alluvussuhe riigi ja maksumaksja vahel võib toimida väga hästi, aga seda siiski pigem ajutiselt. Ja sellise maksukuulekuse liigi avaldumine ühiskonnas on ajalooline loomulik etapp maksuhalduri ja maksumaksja suhete arengus.

Loominguline maksukuulekus (*creative tax compliance*) on väljatöötatud maksukuulekuse skeem. Maksumaksja täidab oma kohustused endale vähemkoormaval viisil tänu sellele, et “mängib” seadusega, mis tähendab, et otsitakse legaalset viisi maksudest kõrvale hoiduda või maksukoormust vähendada. Seetõttu on seda tüüpi maksukuulekus pigem maksudest kõrvalehoidumise õigustamine ja positiivselt esitatud maksumaksja seisukoht. Loomingulise maksukuulekuse seaduslikkus ei ole seni selge, kuni kohus on sellele hinnangu andnud. Sageli toimib loominguline lähenemine lihtsalt seetõttu, et seda ei vaidlustata. Isegi kui see vaidlustatakse edukalt, on tegemist seaduse kohaldamise, mitte selle ignoreerimisega, mis kaitseb sanktsioonide ja stigma eest ja on seotud lihtsa rikkumisega. (McBarnet, 2001, p. 232) Eelnevast tulenevalt võib järeldada, et maksuplaneerimist võib vaadelda ka kui maksudest kõrvalehoidumist, kuna maksumaksjad tõlgendavad seadust enda kasuks arvestamata seadusandja eesmärki. Seega loomingulist maksukuulekust ei saa pidada täiuslikuks ja täiesti seaduslikuks. Riik peab tagama maksustamise eesmärkide täitmise ja mõjutama maksumaksja käitumist, et vältida loomingulist lähenemist maksude arvestamisele ja tasumisele. Samas ei oma selline lähenemine nii suurt negatiivset tähendust nagu maksupettus.

Vabatahtlik maksukuulekus (*voluntary tax compliance*) tähendab, et maksumaksjad käituvad õigusaktides toodud reeglite kohaselt, ja seda ilma maksuhalduri otsese sundimiseta (Manhire, 2015, p. 12; Deyganto, 2018b, p. 93). Selles maksukuulekuse vormis väljendub maksumaksjate pühendumus maksupoliitika suhtes, mis tähendab ühiskonna positiivset emotsionaalset ja moraalset seotust riigi instituudi ja selle eesmärkidega. Pühendunud maksumaksjad on valmis pingutama suurepärase tulemuste saavutamise nimel ning on aktiivselt huvitatud riigi jätkusuutlikkusest ja arengust. On

teada, et maksumaksjad võivad täita oma kohustused vabatahtlikult kui tunnevad ennast kohustatuna ühiskonna ees (Randlane, 2019, p. 122). Maksumaksjate motiveerimiseks on erinevaid võimalusi, kuid oluline on leida õige tasakaal meetmete rakendamisel ja seeläbi vabatahtliku maksukuulekuse soodustamisel. (James & Alley 2002, p. 28) Võib järeldada, et täiuslik vabatahtlik maksukuulekus tähendab seda, et kõik kodanikud ja ettevõtted täidavad ise oma maksuseadusest tulenevaid kohustusi täpselt vastavalt seadusele. Hea tulemuse saavutamine vabatahtliku maksukuulekuse suurendamises parandab eelkõige riigi ja maksumaksja vahelisi suhteid ja lisaks vähendab maksuhalduri koormust.

Eesti maksusüsteemi arenemisega on tegeletud 20. sajandi algusest. Eesti Vabariigi taassünniga tekkis vajadus leida tuluallikad, et riik saaks toimida. Kogemuse puudumise tõttu kehtisid alguses Vene seadused ja arendamistöö tehti Venemaa eeskujul. Mitmes valdkonnas jäi kehtima ka Saksa seadus (Tirmaste, 2013, lk 8, 52-53). Läbi sajandi on Eesti maksupoliitika pidevalt arenenud ja nüüd võib rääkida konkurentsivõimelisest hästi toimivast süsteemist, kus seatakse juba raskemad eesmärgid nagu maksukuulekuse suurendamine (Maksu- ja Tolliamet, 2020a, lk 3).

Maksu- ja Tolliameti strateegiliste eesmärkide kohaselt baseerub maksukuulekus peamiselt maksutahtel ja riigi efektiivsel toimimisel. Seega, mida kõrgem maksutahe ja mida rohkem on maksumaksja rahul riigi teenustega, seda kõrgem on maksukuulekus. Kusjuures riigi aspekti võib pidada ka maksutahte eelduse elemendiks. Maksukuulekus on keeruline teema, millel on lai mõju (Randlane, 2019, p. 16).

Kokkuvõtvalt võib järeldada, et maksukuulekuse defineerimisel peab võtma arvesse mitte üksnes maksukohustuste täitmise tulemust, kuid ka motivatsiooni, millega see konkreetne tulemus saavutati. Oma olemuselt võib maksukuulekus olla alistuv, loominguine ja vabatahtlik. Ideaalses maailmas täidavad kõik kodanikud ja ettevõtjad oma maksuseadustest tulenevaid kohustusi vabatahtlikult, õigeaegselt ja korrektselt. Seega avaliku sektori ideaaliks võiks olla pühendunud ehk vabatahtlik maksukuulekus. Sellisele maksukuulekusele omaselt järgivad maksumaksjad vabatahtlikult maksuseadusi ja arvestavad sellega, et riik pakub oma võimaluste piires väärtuslikku vastu teenust.

1.2. Maksukuulekuse peamised mõjutegurid

Maksutulu on Eesti riigieelarve kõige olulisem tuluallikas. Riik toimib ja pakub ühiskonnale oma teenuseid maksudest kogutud raha abil. Üle poole tuludest läheb sotsiaalsfäärile, haridusele ja julgeolekule. Lisaks tehakse investeeringud kultuuri toetamise, teedehituse, keskkonna kaitsesse jne. (Maksu- ja Tolliamet, 2018; Randlane, 2019, p. 10) See tähendab, et riigi toimimine sõltub iga maksumaksja panusest ja maksukuulekus on viis panustada riigi heaolusse. Valitsus määrab ise (muidugi arvestades rahva huve valimiste kaudu), kuidas ja kui palju maksumaksjal tuleb maksta. Tähtis on kodanikke usaldus riigi vastu ja ühine kohustuste täitmine. Selles peatükis keskendutakse sellele, mis ja kuidas mõjutab maksukuulekust ja seega ka riigi heaolu ehk mis on maksukuulekuse peamised mõjutegurid.

„Isiku otsus olla maksukuulekas või mitte on kompleksne ning mõjutatud nii majanduslikest kui ka mitte-majanduslikest teguritest ja ajenditest“ (Randlane, 2019, p. 122). Majanduslikud mõjutegurid on näiteks isiku majanduslik olukord, maksumäärad, riigi materiaalsed hüved, vastutasud, trahvid, sunniraha. Mittemajanduslikud mõjutegurid aga usaldus riigi vastu, maksumaksjate kohtlemine, kliendisuhetus, teadlikkus maksustamisest, kultuur, vanus, perekonnaseis, sugu, haridus, hõive staatus, religioon, kultuur, hoiakud, jne. Universaalset raamistikku, mis annaks ülevaate kõikidest maksukuulekuse teguritest, ei ole. On aga tõestatud, et neid tegureid on palju (Masud *et al.*, 2014, p. 24; Braithwaite, 2009, pp. 101–104; Deyganto, 2018a, p. 33–36). Maksukuulekust mõjutavad tegurid on riigiti erinevad, sest lisaks erinevatele maksuseadustele on igal riigil ka oma lähenemine maksukuulekuse tagamisel (Deyganto, 2018b, p. 92).

Tulenevalt sellest, et maksukuulekus on maksumaksja käitumise tulemus (Randlane, 2015, p. 3), tuleb OECD hinnangul maksukuulekust mõjutavaid tegureid käsitleda käitumisökonomika kontekstis (2010, p. 14). Käitumisökonomika põhineb perspektiiviteoorial, mille töötasid välja Amos Tversky ja Daniel Kahneman 1979. aastal. Teooria kohaselt inimesed teevad otsused, tuginedes mitte ainult potentsiaalsele kasumile või kaotusele, aga ka kontekstile. (Tversky & Kahneman, 1979, p. 274) Käitumisökonomika on majandusteooria haru, mis võtab arvesse inimese taju ja hinnangu psühholoogilisi omadusi. Nende tunnuste arvesse võtmine võimaldab inimeste käitumist paremini mõista, selgitada mitteratsionaalseid valikuid (Национальный

исследовательский университет «Высшая школа экономики»), mis kokkuvõttes aitab jõuda poliitikas paremate otsusteni.

Selles töös kasutatakse OECD raamistikku, mille alusel maksukuulekust mõjutavad tegurid võib jagada viide kategooriasse (OECD, 2014, p. 17):

- Heidutustegurid (*deterrence*), nt. auditid, kontrolli tõenäosus, karistuste suurus, töökorraldus;
- Normid (*norms*), nii isiklikud, kui ka sotsiaalsed normid;
- Võimalus (*opportunity*) olla ja mitte olla maksukuulekas, nt maksukuulekuse maksumus, lihtsad reeglid;
- Õiglus ja usaldus (*fairness and trust*), so maksupoliitika õiglus ja usaldus riigi ja maksumaksja vahel;
- Majanduslikud tegurid (*economic factors*), mis sisaldavad üldisi majandustegureid, ettevõtte või tööstusega seotud tegureid ja tasumisele kuuluva maksu suurust.

Heidutuse fookuses on peamiselt risk, et valitsus saab teada maksukohustuste ebakorrektselt täitmisest ja karistab (OECD, 2010, p. 14). Mis tähendab, et maksumaksja täidab oma kohustusi hirmust või jätab kohustused täitmata, mis sõltub riski ulatusest (Walsh, 2012, p. 453). Kontrolli ja karistuse tõenäosust käsitlesid esialgselt Allingham ja Sandmo (1972), kes võtsid aluseks Beckeri (1968) kuritegevuse ökonoomika mudeli. Becker leidis, et seadusevastane tegevus, sh maksudest kõrvalehoidumine, põhineb kolmel teguril: tekitatud kahju, tõenäosus vahele jääda ja karistuse ulatus (Becker, 1968, p. 207–209). Becker käsitles oma töös kõiki kuritegevusvorme, sh ka maksudest kõrvalehoidumist (Becker, 1968, p. 170). Allingham ja Sandmo mudeli kohaselt maksumaksja tegutseb oma huvide maksimeerimise eesmärgil (OECD, 2010, p. 14; ref Allingham ja Sandmo, 1972). Mudelit on korduvalt kritiseeritud (OECD, 2010, p. 14), kuna tegelikkuses maksumaksjad on maksukuulekamad kui mudel ennustab (Braithwaite, 2009, p. 53). Mudeli kriitika on tänases vaates loogiline, sest maksukuulekus sõltub oluliselt rohkematest teguritest kui üksnes Beckeri poolt käsitlemist leidnud.

Heidutuse mõju maksukuulekusele võib olla nii positiivne, kui ka negatiivne (OECD, 2010, p. 14; Lederman, 2018, p.70). Maksumaksjate kontroll võib olla motiveerivaks teguriks, õige käitumise eeskujuks, aga võib ka tekitada maksumaksjas rõhutuse tunnet (oppression)

ja vähendada motivatsiooni makse maksta (OECD, 2010, pp. 14–16). Näiteks maksukontrollid võivad tõsta maksukuulekust maksukuulekate maksumaksjate seas ja soodustada seadusevastast käitumist mittemaksukuulekatel (OECD, 2010, p. 15). Selline järeldus kinnitab käitumisökonomika filosoofiat, et inimene ei pruugi alati teha ratsionaalseid otsuseid, arvestades riske ja maksimeerides oma kasumit. Heidutus on oluline ja vajalik maksukuulekuse tagamise komponent, mille efektiivsus sõltub selle rakendamise viisist. (OECD, 2010, pp. 14, 16) Kõige tõhusam on rakendada heidutust sotsiaalnormide mõjutamiseks (OECD, 2010, p. 16), mis tähendab, et heidutuse abil antakse maksumaksjale tagasisidet tema maksukäitumise korrektsusest. Tagasiside kinnitab teadmisi õigest või valest maksukäitumisest ja loob või toetab hoiakuid maksumaksja positsiooni kohta. (OECD, 2010, p. 16)

Maksukuulekuse tagamine 21. sajandil on väljakutsete rohke ja seda eelkõige seetõttu, et ettevõtlus on saavutanud globaalsed mõõtmed, mis omakorda toob kaasa vajaduse maksukontrolliks rahvusvahelisel tasandil. Selleks laiendatakse maksuhalduri tegevuse mõju läbi koostöö ja maksulepingute (Braithwaite 2009, p. 54). Väga oluliseks probleemiks on agressiivne maksuplaneerimine rahvusvahelisel tasandil, s.o soodsamate võimaluste kasutamine maksukohustuste täitmisel. Probleemi tõkestamiseks on välja töötatud agressiivse maksuplaneerimise vastane plaan (*Base erosion and profit shifting*, BEPS) ja sellega on ühinenud 135 riiki. (OECD, 2020) Oma olemuselt on maksuplaneerimine loomingulise maksukuulekuse näide – ettevõtjad kasutavad erinevaid maksusüsteeme enda kasuks, eirates seadusandja eesmärki. Lähtudes maksuplaneerimise probleemi keerulisusest ja potentsiaalse kahju suuruselt, on heidutus kui oluline maksukuulekuse mõjutegur saanud viimastel aastatel rahvusvahelise tähenduse.

Maksukuulekust mõjutavad olulisel määral ka moraal ja erinevad normid (OECD, 2010, p. 20). Normidel ja maksukuulekusel on vastastikune mõju. Inimeste hoiakud ja otsused olla või mitte olla maksukuulekas kujundavad maksukuulekuse taset ja maksukuulekuse tase omakorda määrab ühiskonnas selle, kuivõrd maksudest kõrvalehoidumine on ühiskonnas vastuvõetav. Kas on õige ja eetiline makse maksta või on aktsepteeritav maksukohustused täitmata jätta, kuna paljud käituvadki nii. (Wenzel, 2005, pp. 18-20) Teadlased keskenduvad rohkem sellistele aspektidele nagu maksueetika, maksumentaliteet või maksumoraal, vähem aga sotsiaalsetele normidele (OECD, 2010, p. 20). Kui vaadelda ettevõtlust eraldi, siis mõjutavad normid maksukuulekust samamoodi, kuna otsuste sh ka

maksukäitumise otsuste taga on isikud, firma omanikud või juhatuse liikmed (Alm & McClellan, 2012, p. 2).

Isiklikud normid on sügavalt juurdunud veendumused sellest, kuidas peab käituma. Isiklikud normid kajastavad maksukäitumises maksumaksja väärtusi ja maksueetikat. Selline loogiline järeldus tuleneb psühholoogilistest mudelitest, mille eesmärk on kirjeldada või ennustada käitumist. Selliste mudelite kohaselt on isiklikud normid üks peamisi muutujaid. Ja maksukontekstis tähendavad isiklikud normid teadmisi ning veendumusi sellest, kuidas peab käituma, koosmõjus moraali tundega. Lisaks sellele on isiklikud normid seotud ka erinevate isikuomadustega, nagu näiteks ausus ja egoism. (OECD, 2010, p.20) Ehk siis võib järeldada, et isiklikud normid kujunevad läbi tegurite kompleksi, mis mõjutab konkreetset isikut. Need on eelkõige isiku kogemusest ja isikuomadustest tulenevad veendumused. Just isiklikud normid määravad isiku suhtumise maksukohustuse täitmisse, aga neid on raske mõjutada (Walsh, 2012, p. 454).

Isiklike norme on raske mõjutada eelkõige nende pikaajalise arenemise pärast. Isiklikud normid tuginevad isiku põhiväärtusel ja arenevad pikaajaliste sotsialiseerumisprotsesside tulemusena. Aga vaatamata sellele ei tasu alahinnata nende mõju tõhusust maksukuulekusele, olgugi see pika perspektiivi tulemus. (OECD, 2010, p. 20) See viitab ka järeldusele, et isiklike norme on efektiivsem mõjutada maksukäitumise parendamiseks juba isiku noores eas (Walsh, 2012, pp. 454-455).

Maksukohustuste täitmata jätmise võimalused ilmnevad maksudest kõrvalehoidumise olulise määrana. Kõrvalehoidumise võimalused on näiteks suuremad siis, kui makse ei maksta nende tekkimiskohas. (OECD, 2010, p. 25) Maksumaksjate gruppide võrdluses on üldjuhul ettevõtjal rohkem võimalusi maksudest kõrvalehoidumiseks kui eraisikul (Kirchler, 2007; ref OECD, 2010, p. 25). Võimalused maksukohustuste täitmiseks on sama olulised. Peaks olema võimalik kõiki nõudeid täielikult täita. Maksuseadused on sageli keerulised ja tuleks teha arusaadavaks, mida maksumaksjalt oodatakse, et tal oleks võimalik ka vastavalt käituda. Vastavuskulud, nii rahalised kui ka ajakulud, võivad takistada maksukuulekust. Vastavuskäitumises on olulised mitte ainult tegelikud või objektiivsed võimalused, vaid ka võimaluste tajumine. Maksumaksjatel on maksuseadustest üldiselt piiratud arusaam, mistõttu on tõenäoline, et keskmine maksumaksja ei oska maksudest kõrvale hiilida või neist hoiduda. See võib tähendada ka seda, et mõnikord on maksumaksjatel raske maksuseadusi täita. Kui maksumaksjad

tunnevad, et käitumine ei allu täielikult nende enda kontrollile, on reeglite järgimine äärmiselt keeruline. (OECD, 2010, p. 25) Peamiselt osutub see barjääriks algajatele ettevõtjatele (Braunerhjelm & Eklund, 2014, p. 2).

Maksukuulekuse parendamine võimaluste mõjuteguri piires seisneb kõrvalehoidumisvõimaluste vähendamises ja nõuetele vastavuse suurendamises. Mida raskem on pettusi või vigu teha ja mida lihtsam on nõudeid ja kohustusi täita, seda rohkem inimesi seadusi täidab. Kõrvalehoidmise võimaluste vähendamine on sama oluline kui heade nõuete täitmise võimaluste pakkumine. See kehtib mitte ainult tegelike, vaid ka tajutud võimaluste kohta. Kui inimesed arvavad, et seaduste järgimine on väga lihtne ja pettuste teostamine on võimatu, on vähetõenäoline, et nad hakkavad maksudest kõrvale hoiduma. (OECD, 2010, p. 26) Eeltoodust saab järeldada, et maksukuulekuse suurendamiseks peab pidevalt keskenduma tegelike ja tajutud võimaluste mõjutamisele.

Kõige levinum kõrvalehoidumisvõimaluste piiramise meede on kolmandate isikute aruandluse kasutamine maksudeklaratsioonide eeltäitmiseks. See piirab kõrvalehoidumisvõimalusi ja vähendab vigu maksukäitumises, pakkudes samal ajal abiteenust maksumaksjale. See muudab õigete toimingute tegemise väga lihtsaks. (OECD, 2010, p. 26) Lisaks, maksuteadlikkus ja maksunduse õppimine on aktuaalne viimasel ajal. Maksumaksjad leiavad, et see on neile oluline teadmine, mis puudutab maksukontrolli, maksude sissenõudmist ja riigi usalduse põhiküsimusi. (Mumford, 2015, pp. 198–199) Mida parem on maksumaksja arusaam maksuseadustest, seda kergem on tal maksuseadusi täita. (OECD, 2010, p. 25) Millest saab järeldada, et maksuteadlikkus suurendab võimalusi olla maksukuulekas.

Muud võimalused maksukuulekuse hõlbustamiseks on suhtlemine maksuhalduri ja maksumaksja vahel lihtsas (mitte juriidilises) keeles, hõlpsasti ligipääsetavad veebilehed, lihtsad maksuvormid, automaatsem maksustamine, isikliku asjakohase teabe kättesaadavus ja maksusüsteemi lihtsustamine ning reeglite vähendamine. Tavaliselt keskenduvad maksuhaldurid sellistele meetmeile, et maksudest oleks raske kõrvale hiilida. Üldjuhul teevad nad seda nii, et parandavad seadusi, kui neist kõrvale hiilitakse, raskendades neist kõrvalehoidumist, ning edastades mulje, et nende teabepositsioon võimaldab neil pikemas perspektiivis tuvastada enamikku maksudest kõrvalehoidumist. Levinumad meetmed, mis raskendavad maksudest kõrvalehoidumist, on järgmised: elektrooniliste- ja kaardimaksete

soodustamine, sularahatehingute hulga vähendamine, tehniliselt pettust ennetavate maksesüsteemide kasutamine. (OECD, 2010, p. 26)

Võimaluste kohta saab järeldada, et kõige olulisem on luua maksumaksjale lihtsamaid võimalusi seaduste järgimiseks ja raskendada maksudest kõrvalehoidumist. Maksukuulekas käitumine sõltub olulisel määral maksuteadlikkusest, mille eelduseks võib pidada maksunduse õppimist nii maksuhalduri kui ka maksumaksja initsiatiivil. Maksukuulekust soodusavad märkimisväärselt ka selge ja arusaadava info kättesaadavus ning lihtne maksusüsteem. Maksudest kõrvalehoidumise takistamiseks keskendub maksuhaldur enamasti oma teabepositsiooni tugevdamisele. Ideaalis peab maksukohustuste täitmine olema lihtne ja maksudest kõrvale hoidumine võimatu.

Õigluse ja usalduse mõjutegurid on poliitikast tulenevad mõjud. Poliitiliste tegurite all mõistetakse fiskaal- ja maksupoliitikat (Hinno, 2013, lk 11–12). „Maksupoliitika on seaduste kogum, kus sätestatakse, kellelt ja kui palju makse koguda riigi toimimiseks ja ümberjagamiseks“ (Rahandusministeerium, 2019). Valitsuse eesmärk on kasutada maksumaksjate raha otstarbekalt, mis toob kasu ühiskonnale ja samas täidab avaliku sektori eesmärgid (Feld & Frey 2007, pp. 104–106). Eesti maksusüsteemi hinnatakse jätkusuutlikuks, mis on nii sotsiaalselt kui ka regionaalselt tasakaalus. Süsteem on suhteliselt lihtne ja läbipaistev, väheste erandite ja erisustega ning koosneb riiklikest ja kohalikest maksudest (Rahandusministeerium, 2019).

Valitsuse avalikustatud eesmärgid on esimene mulje, mida rahvas maksupoliitika kohta saab. Eesmärgid peavad olema kindlad, otstarbekad ja realistlikud. Samas on oluline, et valitsuse eesmärgid langeksid kokku ühiskonna ootustega. Otsustades, mis on ühiskonnale parem, peab valitsus veenduma, et see peegeldaks sihtrühma soove ja arvamust. Valitsuse seisukoht heaolu kohta võib maksumaksja omast oluliselt erineda (Wilson *et al.*, 2009, p. 520). Samas, isegi siis kui eesmärgid vastavad maksumaksja ootustele, tuleb arvestada sellega, et nende elluviimine sõltub sellest, kui edukalt on riigi tulud kogutud (Deyganto, 2018b, p. 92; Pampel *et al.*, 2019, p. 1337). Maksukäitumise mõistmine psühholoogilise lähenemise abil on muutunud maksuhalduri seisukohta maksupoliitika rakendamisel. Võim ja usaldus on maksupoliitika kujunemisel peamised elemendid. Riigi ülesandeks on leida õige tasakaal, kus jookseb piir usalduse ja võimu vahel. (Kirchler *et al.*, 2014, p. 91) Nende kahe jõu vastastikune mõju näitab, kas maksumaksjad täidavad oma kohustusi sunniviisiliselt või vabatahtlikult (Kirchler *et al.*, 2014, p. 88).

Suureks eeliseks maksukuulekuse suurendamisel on maksuhalduri ja maksumaksja suhete mudeli areng, kus maksuhaldur on teenuste osutaja ja maksumaksja on klient. Selline lähenemine ergutab maksumaksja õiguspärasest käitumisest läbi usalduse maksuhalduri vastu. (Bătrâncea *et al.*, 2012, p. 22)

Käesoleva lõputöö ülesanne on keskenduda ettevõtete esindajate huvidele. Maksusüsteemi kujundamine on üks vahenditest, mille abil võib riik oma konkurentsivõimet suurendada (Deloitte, 2020). Eesti maksukonkurentsi positsioneerimisest võib saada informatsiooni rahvusvahelisel tasandil läbiviidud uuringutest (Bunn & Asen, 2020; World Bank Group, 2020; European Commission, 2020). Konkurentsivõime mõiste hõlmab „keskkonda, mis soodustab investeringuid ja innovatsiooni, võimaldab kodumaistel ettevõtjatel konkureerida edukalt välismaistel turgudel ja on samas ligitõmbav välismaistele ettevõtjatele“ (Deloitte, 2020, lk 7). Eesti oli 2020. aastal seitsmendat korda Euroopa Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni riikide maksukonkurentsivõime edetabelis esikohal. Tax Foundation raporti kohaselt on Eesti maksusüsteemil teiste riikide ees neli peamist eelist: 1) ettevõtte 20% tulumaks, mis kohaldub üksnes kasumi jaotamisel; 2) füüsilise isiku 20% tulumaks, mis ei rakendu isikliku dividenditulu suhtes; 3) kinnisvaramaks (s.o maamaks), millega maksustatakse ainult maa väärtust, kinnisvara ja kapitali väärtus arvesse ei lähe; 4) territoriaalne maksusüsteem, mis vabastab (väheste piirangutega) Eesti ettevõtjaid välismaal teenitud kasumi siseriiklikust maksustamisest. (Bunn & Asen, 2020, p. 2)

Üldiselt võib järeldada, et maksumaksjate usalduse aluseks on maksude kogumise raamistik, mis tugineb läbipaistvusele ja õigluse väljendamisviisile. Norme ja motivatsiooni makse maksta mõjutab õiglus kahel viisil: selles, kuidas maksuhaldur kohtleb konkreetset isikut, ja selles, kuidas maksumaksjad saavad aru maksusüsteemi õiglusest üldiselt. (Walsh, 2012, pp. 455–456)

Majanduslikud tegurid võivad olla motiveerivad ja ka olukorrast tulenevad tegurid, mõlemad funktsioonid mõjutavad maksukäitumist. Suurem osa uuringutest majanduslike tegurite mõjust maksukuulekusele keskendub maksukohustuse suurusel ja maksumääradel. Aga neid seoseid uurivad tööd on andnud vastuolulisi tulemusi. (OECD, 2010, p. 32) Siit võib järeldada, et majanduslike tegurite uuringuid on mõistlik taas läbi viia ja eksperimente korrata. Tingimused on riigiti erinevad ja ajajoones muutuvad, seega muutub ka tegurite tähtsus.

Kahjude ärahoidmine on väga oluline majanduslik mõjutegur. Maksumaksjad on nõus kaotuste vältimiseks võtma suuri riske, eriti kui on oht kaotada oma äri või töökoht. Inimene, kes tavaliselt ei soovi maksudest kõrvale hiilida, võib selliste asjaolude ilmnemisel käituda ebaseaduslikult, püüdes päästa oma huvid. Likviidsusprobleemid võivad ka mõjutada maksukuulekust. Likviidsusprobleeme seostatakse sageli ka raamatupidamise ja rahanduse puudulike teadmistega, mis on rohkem levinud väikeettevõtetes. Mida suurem on ettevõtte, seda keerulisem ja kulukam on raamatupidamine. Maksudest kõrvalehoidumine tähendab täiendavat raamatupidamistööd ja rohkem kulusid, et rikkumisi varjata. Lisaks eksisteerib risk jääda õigusvastase tegevusega vahele. Seega on ettevõtte enda huvi hoida raamatupidamist korras ja jälgida majanduslikku olukorda. Veelgi enam, korrektne raamatupidamine on kasulik ettevõtete efektiivsusele: ettevõtte saab oma kasumit täpselt mõõta, palgakulusid jälgida, planeerida tootmistegevust, saada juurdepääs finantssektori teenustele jne. Samuti peetakse tähtsaks teguriks ettevõttes töötajate olemasolu. Näiteks 2009. a Rootsisis läbiviidud uuringust selgus, et töötajatega ettevõtete maksukuulekus on suurem kui töötajateta ettevõtetel. Sama uuring näitas, et töötajatega ettevõtted olid nii maksusüsteemi kui ka maksuhalduriga vähem rahul. (OECD, 2010, p. 32–33)

Töötuse määr ohustab maksukuulekust sellepolest, et see võib soodustada varimajanduse kasvu. Töötud inimesed võivad tegelikult olla hõivatud ja saada ümbrikupalka. Kuigi Suurbritannias ja Rootsisis tehtud uuringud näitasid teist tulemust ja töötud inimesed jäävadki töötuks, ei laiene see tulemus siiski teistele riikidele, kus ümbrikupalk on pigem tavapärase kokkulepe kui erand. Majanduslikud tegurid on olulised ka makrotasandil. Majanduskasv vähendab maksudest kõrvalehoidumist, samal ajal kui kõrge maksukuulekus soodustab majanduskasvu. Analüüsides maksudest kõrvalehoidumise, korrupsiooni ja majanduskasvu vahelisi seoseid, võib järeldada, et majanduskasv võib pikemas perspektiivis vähendada maksudest kõrvalehoidumist, kuid lühemas perspektiivis hoopiski suurendada. (OECD, 2010, p. 33)

Kokkuvõtvalt saab järeldada, et majanduslike tegurite alla kuuluvad maksukohustuse suurus, maksumäär, finantsseisund, õpetatus raamatupidamise ja rahanduse valdkonnas, töötajate arv, töötuse määr, majanduskasv.

Tegurid, mis mõjutavad maksumaksjate vabatahtlikku maksukuulekust, võib jagada viide peamisse kategooriasse (Deyganto, 2018b, pp. 94–96):

- demograafilised tegurid, nagu vanus, sugu ja haridus;
- majandustegurid, mis koosnevad maksumäära sissetuleku tasemest, maksukontrollist ja valitsuse kulutuste tajumisest;
- individuaalsed tegurid, nagu maksualased teadmised, isiklikud rahalised piirangud ja teadlikkus õigusrikkumistest ning karistus;
- institutsionaalsed tegurid, nagu maksustamise lihtsus, maksuhalduri roll, valitsuse poliitika ja auditi tõenäosus;
- sotsiaalsed ajendid, mis hõlmavad arusaama kapitalist ja maksusüsteemi õiglusest.

Maksukuulekuse mõjutegurite ülevaate lõpetuseks on oluline rõhutada ka geograafilist aspekti. Maksudest kõrvalehoidumise probleem on riigiti erinev. Näiteks Itaalias hinnatakse maksuaugus suuruseks 27%, Rootsis aga alla 9% (Pampel *et al.*, 2019, p. 1337). Maksuauk on erinevus makstud ja maksmisele kuuluvate maksude vahel (Hamm, 1995, p. 1). Pampel *et al.* uurisid erinevate riikide maksukuulekust mõjutavaid tegureid läbi praktiliste riikidevaheliste eksperimentide (Pampel *et al.*, 2019, pp. 1344–1347). Nende hinnangul, rahvusvahelised katsed aitavad paremini mõista riiklikke ja individuaalseid maksudest kinnipidamise ja heaoluriigi tõhususe mustreid (Pampel *et al.*, 2019, p. 1360). Katsetes kasutasid nad institutsiooniliste struktuuride ja rahaliste stiimulite mõõtmiseks katsetingimusi ning hoiakute mõõtmiseks uuringuartikleid (Pampel *et al.*, 2019, p. 1347). Uuringu unikaalsus seisnes selles, et erinevate riikide osalejad reageerivad katses ühistele tingimustele (Pampel *et al.*, 2019, p. 1358). See kinnitab uuringus tehtud järeldust, et maksukuulekust mõjutavad koduriigi maksunduse reeglid ehk maksupoliitika, rahvuskultuur ja maksumoraal, poliitika ja inimeste hoiakute vastastikune mõju, hoiakute mõjutamine riigi poolt (Pampel *et al.*, 2019, pp. 1358–1360). Uuring näitas ka, et vanematel inimestel, meestel ja religioossetel inimestel on parem ettekujutus valitsuse pädevusest (Pampel *et al.*, 2019, p. 1352).

Kokkuvõtvalt saab järeldada, et maksukuulekus on lugematute põhjuste mõju tulemus maksumaksja käitumises. Peamiselt mõjutavad maksukuulekust heidutustegurid, normid, võimalused olla maksukuulekas, õiglus ja usaldus riigi ja maksumaksja vahel, majanduslikud tegurid ning regionaalne omapära.

1.3. Maksumäär majandusliku tegurina

Keskendumine maksukuulekuse probleemile on kasulik maksupoliitika makromajanduslike tagajärgede mõistmiseks. See võimaldab ühendada maksude ja muude makromajanduslike küsimuste uurimist. (Papp & Takáts, 2008, p. 5) Peab aga tunnistama, et maksukuulekust saab ratsionaalse valiku lähenemisviisiga seletada ainult osaliselt (Kirchler *et al.*, 2007, p. 2). Maksumaksjate vabatahtlikku maksukuulekust mõjutavad demograafilised, individuaalsed, sotsiaalsed, institutsioonilised ja majanduslikud tegurid (Deyganto, 2018b, p. 92). Makshalduri iga tegevus mõjutab suuremal või väiksemal määral vabatahtlikku maksukuulekust (Walsh, p. 453). Maksumäär on väga oluline maksukuulekuse mõjutegur, mida rõhutatakse ka erinevates majandusteooriates (Masud *et al.*, 2014, p. 22; Hamm, 1995, p. 118). Maksupoliitika, sh erineva tasemega maksumäärade kehtestamine, mõjutab vabatahtlikku maksukuulekust (Deyganto, 2018b, pp. 94–96). Selles alapeatükis tuuakse välja teooria ja varasemate uuringute tulemused maksumäärade mõjust maksukuulekusele, antakse ülevaade Eestis kehtivatest maksumääradest ja hinnatakse maksukuulekust läbi maksuaugu suuruse.

Maksutulud on võimas ressurss avalike teenuste rahastamiseks ja see sõltub maksumaksjate valmisolekust järgida maksuseadusi (Deyganto, 2018b, p. 92). Maksukuulekuse parendamine on vajalik selleks, et suurendada riigi maksutulu makse tõstmata (Hamm, 1995, p. 1). Maksukuulekust on raske täpselt mõõta, kuna mõjutegureid on palju. Sellest hoolimata on maksukuulekuse koondhinnang kasulik. Hinnang põhineb üldjuhul maksumaksjate ja audiitorite aruannete erinevustel. (Hamm, 1995, p. 3) Maksumäärade mõju hindamine erinevates uuringutes näitas, et maksude tõstmine võib nii vähendada kui ka isegi suurendada maksukuulekust (Hamm, 1995, pp. 43–54). Näitajad võrreldavates riikides on erinevad ja korrelatsioonid on muutuvad (Hamm, 1995, p. 54).

Nii nagu eelpool nimetud, võib maksumäära mõju maksukuulekusele olla erinev. Näiteks piirmaksumäära tõstmine võib ajendada maksumaksjaid maksudest rohkem kõrvale hoidma. Maksukoormuse suurendamine aga võib põhjustada motivatsiooni teatada väiksematest sissetulekutest, et kompenseerida vähendatud sissetulekuid. Kuid on saadud ka tulemusi, mis näitavad, et kõrge maksumäär võib olla maksukuulekusega positiivses seoses. Mõned uuringud viitavad hoopis sellele, et maksumäärad ja maksukuulekus ei ole üldse seotud. (Deyganto, 2018b, p. 95)

Üldjuhul mõjutavad maksumäärade tasemed maksukuulekust proportsionaalselt: maksudest kõrvalehoidumine suureneb koos maksumääraga (Papp & Takáts, 2008, p. 4; Masud *et al.*, 2014, p. 22, 28; Hamm, 1995, p. 89, 94–96). Mida suuremad on maksud, seda rohkem on neist kõrvalehoidumisest kasu (Papp & Takáts, 2008, p. 8). Ja sellel mõjul on ka tagajärg, mis omakorda vähendab maksukuulekust. Maksudest kõrvalehoidumisega suureneb maksuhalduri töökoormus, sest ausa ja probleemse maksumaksja kontrolli aeg on erinev ja suureneb ametniku töömaht. Ressursid on maksuhalduril piiratud ja kokkuvõttes ei jõua ta kõiki maksumaksjaid kontrollida. Seega kui maksumäärad on kõrged, võivad need põhjustada maksudest kõrvalehoidumist ja suurendada sellega maksuhalduri töökoormust. Maksumaksja otsust maksudest kõrvale hoiduda võib soodustada ka mittenõustumine maksutulu jaotusega, kui oluline osa maksudest läheb selliste inimeste sotsiaalvajaduste katteks, kes ise ei too riigile tulu. Näiteks kinnipeetavad vanglas. (Papp & Takáts, 2008, p. 4, 6)

Maksumäärade ja maksukuulekuse seoseid on uuritud välisriikides. Ühes maksukuulekuse eksperimendis vaadeldi, kuidas erineb maksukuulekus erinevate maksumäärade kehtestamisel osalejate maksukäitumises. Tuvastati, et maksukuulekus sõltub peamiselt nii maksumäärast kui ka sissetulekust. Parim maksukuulekuse tulemus on kõrge sissetuleku ja madala maksumäära puhul. (Hamm, 1995, p. 94–96) Veel ühes uuringus analüüsiti tulumaksumäära seosed maksukuulekusega ja võrreldi erinevate riikide tulemustega. Korrelatsioon- ja regressioonanalüüsi abil selgitati välja, kuidas on seotud maksumäär ja maksukuulekus. Selline võrdlev analüüs võimaldab järeldada kui kõrge peab olema maksumäär, et saavutada optimaalne maksukuulekuse tase (Masud *et al.*, 2014, pp. 25–28)

On tõestatud, et mõnel juhul osutub maksustamise vähendamine kasumlikumaks kui kontrolli suurendamine. (Papp & Takáts, 2008, pp. 11–13) Maksumäära vähendamine võib maksutulu mõjutada kahel peamisel viisil: maksubaasi mõjutamine või maksureeglite järgimine. (Papp & Takáts, 2008, p. 15) Maksude vähendamine mõjutab ebaausaid maksumaksjaid maksma makse korrektselt, samas vähendab ausa maksumaksja maksukoormust. (Papp & Takáts, 2008, pp. 13–15)

Maksumäärade vähendamine võib suurendada maksukuulekust ja sellega ka maksutuluseid. Sellist efekti nimetatakse Laffer'i mõjuks (*Laffer effect*). (Papp & Takáts, 2008, p. 1) Laffer'i kõvera järgi muudavad madalamad maksumäärad inimeste majanduskäitumist ja stimuleerivad majanduskasvu (Cambridge University Press). On leitud, et isegi suhteliselt

väike maksumäärade vähendamine võib maksutuluid märkimisväärselt suurendada (Papp & Takáts, 2008, p. 4).

Papp & Takáts löid teoreetilise mudeli, mis näitab, millal Lafferi efekt võib tekkida, st kui maksumäära vähendamine võib tulusid suurendada, isegi lühiajaliselt. Tugeva positsiooniga maksuametil on parem rakendada maksukuulekuse suurendamise strateegiat. Maksumäärade vähendamine või tõstmine ei muuda tugeva ameti puhul nõuete täitmist palju, kuna auditid tagavad selle. Samamoodi, kui maksuhaldur on suhteliselt nõrk, ei põhjusta maksumäära muutmine nõuete täitmist. Kui riigis on maksuhalduri positsioon keskmise tugevusega, siis võib maksumäärade muutustel olla oluline mõju. (Papp & Takáts, 2008, p. 16)

Maksumäärade hinnangute (*perception on tax rates*) väljendamiseks palutakse maksumaksjatel hinnata, kui suureks nad peavad oma maksukoormust, kas nad peavad seda maksumäära õiglaseks või kui suures ulatuses võiks see õiglane olla (Blaufus *et al*, 2013, p. 1). Maksumäärade hinnangute mõju maksukuulekusele uuriti välisriigis (Etiopia) korrelatsiooni- ja regressiooni analüüsi abil (Deyganto, 2018a, pp. 38–40). Uurija leidis, et tulemus annab võimaluse hinnata maksumäära mõju maksukuulekusele, selgitada välja, kas maksumäärad soodustavad maksukuulekust või mitte (Deyganto, 2018a, p. 40). Maksumäärade hinnangute mõju vabatahtlikule maksukuulekusele uuriti ka korrelatsiooni- ja regressiooni analüüsi abil. Vaadeldud riigi (Etiopia) kontekstis näitasid tulemused positiivset seost ehk maksumäärade tõstmine innustab tõenäoliselt maksumaksjaid maksuseadusi järgima vabatahtlikult. (Deyganto, 2018b, p. 96–105)

Kokkuvõtvalt saab järeldada, et maksumäärade mõju maksukuulekusele on riigiti erinev. Üldjuhul vähendavad suuremad maksumäärad maksukuulekust, aga on saadud ka teisi tulemusi. Hinnang põhineb peamiselt maksumaksjate ja audiitorite aruannete erinevustel. Maksumäärade hinnangud väljendavad maksumaksja suhtumist maksukoormusse, kui suur ja kui õiglane see on. Maksukuulekuse koondhinnang on kasulik maksupoliitika makromajanduslike tagajärgede mõistmiseks. Tulemused maksumäärade hinnangute mõjust maksukuulekusele võimaldavad välja selgitada, kas maksumäärad soodustavad maksukuulekust või mitte.

Tulenevalt lõputöö eesmärgist, antakse järgnevalt ülevaade Eestis kehtivatest ettevõtlusega seotud riiklikest maksudest ja maksetest. Maksevõimelisuse printsiibist (*ability to pay principle*) lähtuvalt maksustatakse Eestis isikuid nende maksuvõimelisuse järgi (Madise *et*

al., 2017). Ettevõtluses maksustatakse Eestis omand, tulu ja tarbimine, mis on maksevõimelisuse põhilised vormid (Lehis, 2018). Sõltuvalt eripärast maksavad ettevõtjad makse seadusega määratud korras (OÜ Audiitorbüroo Õne Kurvet, 2020). Lõputöös antakse ülevaade ainult kolmest järgmisest maksust: tulumaks, käibemaks, sotsiaalmaks. Selline valik võimaldab käsitleda ettevõtlust üldisemalt ja mitte keskenduda tegevuse eripäral.

Kehtiv tulumaksuseadus jõustus aastal 2000 (Tulumaksuseadus, 1999). Enne 1994. aastat kehtisid füüsiliste ja juriidiliste isikute maksustamiseks eraldi seadused ning füüsilistele isikutele kehtisid progresseeruvad maksumäärad. Aastatel 1994–1999 kehtis ühtne tulumaksuseadus, mis nägi ette 26%-lise maksumäära nii füüsilistele kui juriidilistele isikutele. Järgmistel aastatel toimus tulumaksumäära järkjärguline langetamine, alates tulumaksumäärast 26/74 kuni määrani 20/80 (vt tabel 1).

Tabel 1. Tulumaksumäärad juriidilisele isikule 2004-2018 (Lehis, 2018, lk 35; autori koostatud)

Alates	Maksumäär
01.01.2004	26/74
01.01.2005	24/76
01.01.2006	23/77
01.01.2007	22/78
01.01.2008	21/79
01.01.2015	20/80

Kehtiva seaduse järgi maksavad juriidilised isikud tulumaksu ainult jaotatud kasumilt (dividendidelt) ning sellega võrdsustatud väljamaksetelt (siirdehinnad, ettevõtlusega mitteseotud kulud, vastuvõtukulud). Jaotamata kasumiosa jääb maksuvabaks. (Lehis, 2018, lk 37). Tulumaksuseaduse § 50 lg 1 kohaselt maksab residendist äriühing, sealhulgas täis- ja usaldusühing, tulumaksu dividendide või muude kasumieraldistena jaotatud kasumilt nende väljamaksmisel rahalises või mitterahalises vormis. Lähtudes tulumaksuseaduse § 4 lg 5 ja § 50¹, äriühingu maksustamisel võib kohaldada madalamat tulumaksu määra 14/86 ja tavamäära 20/80. Madalam maksumäär 14% (ehk 14/86 dividendide netosummast) kohaldub ainult regulaarselt makstavatele dividendidele. (Tulumaksuseadus, 1999) Füüsilisest isikust ettevõtjad maksavad tulumaksu oma ettevõtluse tegevuselt, tulumaksumäär 2021. aastal on 20% (Maksu- ja Tolliamet, 2020b; Maksu- ja Tolliamet, 2021b).

Tarbimismaksu kehtestatakse kaupade ja teenuste ostmisele. Tarbimise maksud võivad esineda erineval kujul. Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) riikides ja paljudes teistes maailma riikides on käibemaks kõige levinum tarbimismaks. (Bunn *et al.*, 2018, p. 18) Käibemaks on arenenud müügitasudest, mis olid kehtestatud Vana-Rooma ja Egiptuse aegadel. Tol ajal oli käibemaks tõsine majanduslik takistus ja mõjutas negatiivselt ettevõtete tootlikkust, kuna maks oli olemuselt kumuleeruv. (Tammert, 2005, lk 256)

Eestis kehtestati lisandväärtusmaksuna toimiv käibemaks esmakordselt 1991. aasta alguses. Alates 1992. aastast kuni praeguse ajani on kehtinud kokku neli erinevat käibemaksuseadust – alates 01.01.1992 (RT 1991, 36, 447), alates 01.01.1994 (RT I 1993, 60, 847), alates 01.01.2002 (RT I 2001, 64, 368) ja alates 01.05.2004 (RT I 2003, 82, 554). Käibemaks laekub täies ulatuses riigile ja selle kasutamisele ei ole ette nähtud mingit sihtotstarvet, välja arvatud eraldi Euroopa Liidu eelarvesse. Käibemaks on universaalne tarbimismaks, mis hõlmab kõiki tarbitavaid kaupu ja teenuseid ning millega koormatakse igat müügi etappi, vähendades maksukohustust eelmistel etappidel makstud maksu võrra. (Lehis, 2018, lk 124)

Käibemaksuga maksustamisel kehtivad praegu järgmised põhimõtted: 1) käibemaksuga ei tohi koormata ettevõtjat, 2) neutraalsuse põhimõte ja 3) sihtkohamaa põhimõte. Käibemaks on tarbimismaks ja koormus peaks olema tarbijal. Kõik tarbimise vormid tuleb maksustada ühtemoodi. Tarbija tähendab mis tahes isikut, kes ei kasuta ostetud kaupa ega teenust uute kaupade või teenuste valmistamiseks ega müügiks. Kaup või teenus maksustatakse selles riigis, kus asub lõpptarbija. (Lehis, 2018, lk 125)

Tulumaksust erinevalt (Lehis, 2018, lk 35) on käibemaksu määr Eestis ajaloos pidevalt kasvanud. Lisandväärtusmaksu kehtestamisel Eestis 1991. aastal oli riiklik käibemaksu määr 7%, millele lisandus kuni 3% ulatuses kohalik maksu määr. Alates 1992. aasta algusest asendus see üleriigilise 10% määraga. Alates 20. juunist 1992 hakkas kehtima Rahareformi Komitee dekreediga määratud maksu määr 18%, mis hiljem lisati ka seadusse. Alates 1. juulist 2009 kehtib käibemaksu määr 20%. Eestis rakendatakse ka vähendatud käibemaksu määrat. Esimest korda kehtestati sooduskäibemaksu määr 1999. aastal, see kehtis raamatutele ja oli 5%. Aastate jooksul on vähendatud maksu määrat maksustavate kaupade ja teenuste loetelu muutunud. Alates 01.01.2009 on maksu määr 9%. Soodusmaksu määrat maksustatavate kaupade ja teenuste ammendav loetelu on toodud

KMS § 15 lg-s 2. (Lehis, 2018, lk 149-150) Kehtivad käibemaksumäärad on sätestatud käibemaksuseaduse §-s 15. Standardmäär on 20% ja soodusmäärad on 9% ja 0%. (Käibemaksuseadus, 2003)

Sotsiaalmaksuseaduse § 1 kohaselt on sotsiaalmaks pensionikindlustuseks ja riiklikuks ravikindlustuseks vajaliku tulu saamiseks maksumaksjale pandud rahaline kohustus, mis kuulub täitmisele sotsiaalmaksuseaduses ettenähtud korras, suuruses ja tähtaegadel (Sotsiaalmaksuseadus, 2000). Sotsiaalkindlustus toimib solidaarsusprintsibil, mis tähendab et sotsiaalteenuste kättesaadavus ei sõltu isikute eest makstud sotsiaalmaksu suuruselt. (Lehis, 2018, lk 101–102) Maksustavate ja mittemaksustavate tulude liigid on sätestatud sotsiaalmaksuseaduse §-des 2 ja 3 (Sotsiaalmaksuseadus, 2000). Üldiselt võib öelda, et sotsiaalmaksuga maksustatakse aktiivsest tegevusest saadud tulu. Aktiivse tegevuse all mõistetakse töötamist ja ettevõtlust. (Maksu- ja Tolliamet, 2021c) Sotsiaalmaksu määr on sotsiaalmaksuseaduse § 7 lg 1 kohaselt 33% (Sotsiaalmaksuseadus, 2000). Töötukassa poolt makstavatelt töötuskindlustushüvitisel ja sotsiaalmaksuseaduse § 6 lg 1 punktides 31, 32, 3³, 6, 61, 8, 9, 11, 13 ja 15 sätestatud juhtudel 13% (Maksu- ja Tolliamet, 2021c).

Praegu kehtiv sotsiaalmaksuseadus (SMS) on juba kolmas sotsiaalmaksuga maksustamist reguleeriv seadus taasiseseisvunud Eestis. Kuni 1993. aasta lõpuni eksisteerisid iseseisvalt 20%-lise maksumääraga sotsiaalmaks ja 13%-lise maksumääraga ravikindlustusmaks. Alates 1994. aastast kehtib ühtne sotsiaalmaks maksumääraga 33%, mis jaguneb pensionikindlustuse osaks (20%) ja ravikindlustuse osaks (13%). Sotsiaalmaksu arvestuse olulisemad muudatused toimusid 1999. aastal, kui sotsiaalmaksu arvestus sai isikustatuks ja kassapõhiseks ning maksu haldamine läks üle Maksuametile. Samal aastal kehtestati esimest korda minimaalne sotsiaalmaksukohustus. Muudatused puudutasid ka pensioniõigusliku tööstaaži arvutamist. Pensionistaaži arvutatakse alates 01.01.1999 töötaja eest makstud sotsiaalmaksu suuruse kohaselt. Enne 1999. aastat töötatud aja eest arvutatakse pension tööraamatu kannete alusel. (Lehis, 2018, lk 101)

Sotsiaalmaksu maksavad (Maksu- ja Tolliamet, 2021c):

- maksustatavate väljamaksete tegijad – tööandjad;
- füüsilisest isikust ettevõtjad oma ettevõtlustuludelt;
- riik, vald või linn sotsiaalmaksuseaduse § 6 lg-tes 1 ja 11 loetletud isikute eest.

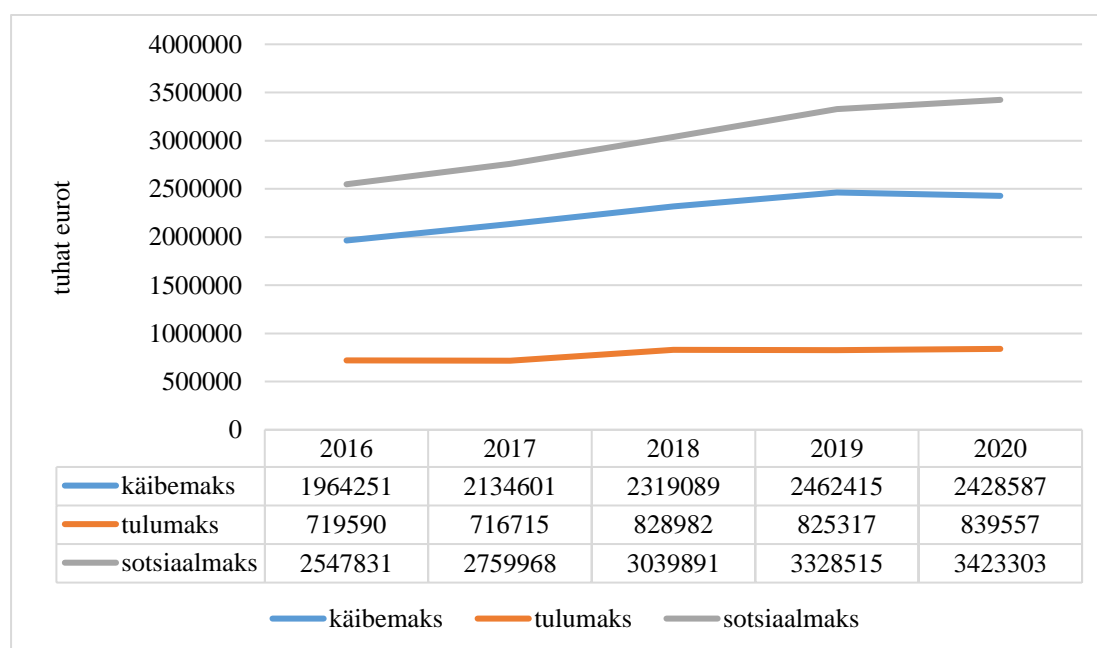
Sotsiaalmaksu maksjatele kehtestatud sotsiaalmaksu kohustuse alammäär aluseks on 2021. aastal olev kuumäär 584 eurot. Sellest lähtuvalt sotsiaalmaksu minimaalne kohustus on 2021. aastal 192,72 eurot kuus. (Maksu- ja Tolliamet, 2021c) Sotsiaalmaksu määra ei ole alates 1991. aastast muudetud. Aga palgatulu maksukoormus on tõusnud 2002. aastal täiendavate sotsiaalkindlustuse liikide pärast, kui rakendati töötuskindlustus ja kogumispension. (Lehis, 2018, lk 101)

Maksumäärade ülevaate lõpetuseks tuuakse alljärgnevalt (vt tabel 2, joonis 1) maksude laekumise ja maksuaugu kasvu statistika ja võrreldakse nende näitajate trende viimastel aastatel (2016 -2020).

Tabel 2. Maksuaugu trend ja prognoos (Maksu- ja Tolliamet, 2020a, lk 10; Maksu- ja Tolliamet, 2017, lk 13; autori koostatud)

mõõdik	tulemused			sihttase		
	aasta	2016	2017	2018	2019	2020
maksuaugu osakaal laekunud maksudest		7,10%	5,43%	4,39%	4,5% (prognoos)	< 5%

Valitud ajavahemikus ei ole ükski selles alapeatükis käsitletud maksumäärast muutunud. Tabelis 2 ja joonisel 1 toodud andmetest võib järeldada, et Eesti 2016–2020 maksupoliitika mõjutab maksukuulekust positiivselt.

Joonis 1. Riigieelarvesse laekunud maksud (Statistikaamet, 2021; autori arvutused)

Maksude laekumine kasvab (vt joonis 1), maksuauk väheneb (vt tabel 2), seega võib järeldada, et tõenäoliselt on maksukuulekus positiivses trendis. Tabeli ja joonise andmetest nähtub, et aastatel 2016–2020 makstakse makse täies ulatuses, samas ei ole võimalik järeldada, mis maksukuulekuse liigiga on tegemist.

Analüüsitud teooria kohaselt on maksukuulekus kompleksne mõiste, mis hõlmab maksukohustuste täitmisega seotud näitajaid ja peegeldab maksukäitumise olemust. Administratiivne ja tehniline maksukuulekus kirjeldavad statistiliselt maksukohustuste täitmise korrektsust. Maksukäitumise mõistmiseks eristatakse motivatsiooni alusel kolme maksukuulekuse liiki: alistuv, loominguline ja vabatahtlik. Avaliku sektori ideaaliks on vabatahtlik maksukuulekus, kuna sellele maksukuulekusele omaselt käituvad maksumaksjad seadusega kooskõlas maksuhalduri sekkumiseta.

Maksukuulekuse mõjutegureid on väga palju ja neid peab vaatama riigi kontekstis. Peamised mõjutegurid on heidutustegurid, normid, võimalused olla maksukuulekas, õiglus ja usaldus riigi ja maksumaksja vahel, majanduslikud tegurid ning regionaalne omapära. Uuringud maksumäärade mõjust maksukuulekusele on näidanud, et tulemused on riigiti erinevad, pidevalt muutuvad ja kohati ka vastandlikud. Eestis on püsinud viimastel aastatel maksumäärad samal tasemel ja maksukuulekus on kasvavas trendis.

2. ETTEVÕTETE MAKSUTAHE JA OOTUSED MAKSUMÄÄRADELE

2.1. Uuringu meetodika ja valimi kirjeldus

Lõputöö eesmärgiks on hinnata maksumäärade mõju Eesti suuremate ettevõtete vabatahtlikule maksukuulekusele. Eesmärgi saavutamiseks kasutati kvantitatiivset uurimismeetodit. See on meetod, mille abil on võimalik hallata suurt hulka andmeid (Hirsjärvi *et al.*, 2004, lk 166) ja mille tulemusi väljendatakse arvandmetes (Quantative Research, 2009; Mattews & Ross, 2010, p. 141). Kvantitatiivset uurimistööd iseloomustab teadmiste hankimine positivistlikul traditsioonil (Sousa *et al.*, 2007, p. 503), mis sisuliselt tähendab võimalust statistiliselt analüüsida ümbritseva maailma objekte, leida viis neid vaadelda ja mõõta või koguseliselt väljendada (Mattews & Ross, 2010, p. 142). Kvantitatiivse meetodi tunnusteks on ka see, et otsitakse konkreetset tulemust ja uuringu läbiviija on erapooletu vaatleja rollis (Mattews & Ross, 2010, p. 142). Kvantitatiivne töö võimaldab uurida inimkäitumist väliselt jälgitavate ja registreeritavate tunnuste kaudu, et välja selgitada põhjuslikud ja korrelatiivsed seosed (Õunapuu, 2014, lk 58). Käesolevas töös väljendatakse arvuliselt ettevõtete tunnuseid, milleks on maksumäära hinnangu näitaja ja maksutahte indeks. Täpsema tulemuse saavutamiseks selgitatakse näitajad välja võimalikult paljudelt ettevõtetelt. Töös leitakse maksumäärade hinnangute ja maksutahte indeksi seoseid, mille kaudu uuritakse maksukäitumist. Seos on olukord, kus ühe tunnuse muutumine sõltub teise tunnuse muutumisest (Rootalu, 2014a). Autori roll kvantitatiivses uuringus on hoolikas andmete kogumine ja objektiivne tulemuste tõlgendamine. Kvantitatiivne uurimismeetod on sobiv, et täita uurimiseesmärk, kuna hallatakse suurt hulka andmeid, väljendatakse tulemused arvandmetes ja selgitatakse välja põhjuslikud seosed.

Andmete mahu määramisel võib lähtuda traditsioonilisest uurimissuunast. Kvantitatiivse uurimuse puhul on esimeseks sammuks üldkogumi määratlemine. (Hirsjärvi *et al.*, 2004, lk 166) Üldkogumit nimetatakse ka populatsiooniks, ja defineeritakse kui „teatavate sarnaste tunnustega uuritavate objektide koguhulk“ (Õunapuu, 2014, lk 137). Selleks, et täita uurimistöö eesmärk, oli vaja koguda andmeid suurematelt ettevõtetelt. Sihtrühma valik tugineb sellele, et ettevõtluse tähtsus on Eesti majanduses seega ka maksunduses väga kõrge, suurem osa riigituludest laekub just ettevõtete maksudest, millest näiteks üle 1/3 sotsiaalmaksust ja üle 1/4 käibemaksust (Statistikaamet, 2020; Statistikaamet, 2021).

Tavapärastel koostatakse ettevõtete edetabelid käibe alusel ning neid suure käibega ettevõtteid peetakse suuremateks ettevõteteks (Äripäev, 2019; Coface Publications, 2018). Seepärast on uuringu üldkogumiks valitud käibelt suurimad ettevõtted. Nimekirja moodustamiseks kasutati MTA välisveebis avaldatud arvaandmeid ettevõtete 2020. a käibe kohta (Maksu- ja Tolliamet, 2021a). Iga kvartali andmed avaldatakse eraldi ja ei summeerita. Millest tulenevalt iga 2020. a kvartali andmed töödeldi eraldi. Excel'i filtreerimisfunktsiooni abil jäeti alles ainult äriühingud ja FIEed, sama funktsiooni abil valiti ainult need ettevõtted, kes on käibe kohta andmed esitanud. Peale seda sorteeriti andmed käibe järgi suuremalt väiksemale ja valiti ainult need ettevõtted, kelle käive on keskmisest suurem (vt tabel 3). Need toimingud tehti iga kvartali andmetega ja liideti neli nimekirja kokku, seejärel kustuti duplikaadid. Kokku tuli 12 354 ettevõtet, kelle käive 2020. a oli keskmisest suurem. All oleval tabelis (vt tabel 3) on toodud välja üldkogumi moodustamisega seotud andmed.

Tabel 3. Käibelt suurimad ettevõtted. Üldkogum. (Maksu- ja Tolliamet, 2021a; autori arvutused).

Kvartal	Äriühingud ja FIEed kokku	Käive esitamata (<i>blanks</i>)	Käive on esitatud	Keskmine käive	Käive on keskmisest suurem
I	123 936	30 192	93 744	199 517,18	8817
II	122 999	28 356	94 643	182 417,28	8821
III	124 384	28 147	96 237	193 845,54	9119
IV	124 384	30 970	93 414	212 024,57	9361
Andmereal kokku					36 118
Ettevõtted kokku (käive keskmisest suurem)					12 354

Kvantitatiivset uurimust on võimalik teostada hõlmates üldkogumit või kasutades esinduslikku valimit (Hirsjärvi *et al.*, 2004, lk 166). Üldkogumit hõlmav uurimus osutuks liiga aeganõudvaks ja kulukaks, millest tulenevalt otsustati töös seada eesmärgiks üldistavate tulemuste saamine ja valida üldkogumist esinduslik valim. Moodustamise viisi järgi võib eristada järgmisi valimi liike: lihtne juhuslik valim, süstemaatiline valim, jaotatud valim ja kobarvalim (Hirsjärvi *et al.*, 2004, lk 167). Suuremate ettevõtete esindusliku valimi koostamiseks kasutati süstemaatilise valimi moodustamise viisi. Süstemaatiline valim on süstemaatiliselt uuritavate valik mingi aja tagant või mingi muu konkreetse numbriga järgi (Kernler, 2013). Käesoleva uuringu valimi moodustamiseks

selgitati esiteks välja, kui palju andmeid on võimalik saada Registrate ja Infosüsteemide Keskusest. Selgus, et lõputöö raames väljastatakse tasuta kontaktandmeid ainult 1000. Ettevõtete nimekiri oli sorteeritud suuremalt väiksemale. Selleks, et saada arvamus võimalikult erineva käibega üldkogumi esindajalt, otsustati kasutada tõenäosliku valimi moodustamise meetodit – süstemaatiline väljavõtt (Rämmer, 2014). Kuna üldkogumi ulatus on 12 354 ettevõtet, siis süstemaatilise valimi moodustamise mudeli järgi võeti iga 13. ettevõtte. Andmete väljavõtet alustati nimekirja 5. reast. See number genereeriti juhuslikult Excel'i funktsiooni „*randbetween*“ abil. Sellisel viisil valiti üldkogumist 950 ettevõtet, kes moodustavad esindusliku valimi. Esinduslikkust kontrolliti täiendavalt üldkogumi ja valimi struktuuride analüüsi abil. Struktuurid võrreldi maakonna ja tegevusvaldkonna näitajate alusel. Suhtelised erinevused ei osutunud olulisteks ehk üldkogumi ja valimi struktuurid on sarnased. (vt lisa 5) Valimi ettevõtete e-posti aadressid küsiti Registrate ja Infosüsteemide Keskusest (vt lisa 1 ja 2).

Andmete kogumismeetodi all mõistetakse teguviisi, mille abil hangitakse vajalikku informatsiooni (Hirsjärvi *et al.*, 2004, lk 170). Meetodeid on palju, ja reeglina sõltub meetodi valik sellest, mida soovitakse välja selgitada (Hirsjärvi *et al.*, 2004, lk 172). Samas andmete kogumine on selline praktiline tegevus, mis tuleb läbi viia aja, ruumi ja ressursside piires. On oluline kaaluda, mis on kõige tõhusam ja tulemuslikum viis koguda uuringu jaoks vajalikke andmeid. (Mattews & Ross, 2010, p. 181) Arvestades valimi ulatust, on mõistlik valida meetod, mis säästab uurija aega ja vaeva. Selliseks tõhusaks meetodiks on küsitlus. (Hirsjärvi *et al.*, 2004, lk 182) Küsitlus on peamine meetod uurimuses, kus andmeid kogutakse standardiseeritult ja katseisikud moodustavad valimi suuremast üldkogumist. Standardiseeritus tähendab seda, et konkreetse informatsiooni välja selgitamiseks kasutatakse täpselt sama viisi (Hirsjärvi *et al.*, 2004, lk 180). Küsitlus on selle uuringu jaoks sobilik meetod, kuna uurimuse jaoks moodustati esinduslik valim ja informatsiooni küsitakse kõigilt vastajatelt täpselt samal viisil. Selleks, et selgitada välja, mida inimesed mõtleavad, tunnevad, kogevad või usuvad, võib kasutada intervjuud, ankeetküsitlust või hinnanguskaalaid (Hirsjärvi *et al.*, 2004, lk 172). Kuna käesoleva uuringu peamine eesmärk on selgitada välja ettevõtete suhtumine maksusüsteemi osas, kasutatakse andmekogumismeetodina ankeetküsitlust, mis sisaldab ka hinnanguskaalaid.

Andmete kogumiseks kasutatakse ankeeti, mis koosneb 18 küsimusest (vt lisa 3). Ankeedi võib jagada kolmeks osaks. Esimeses osas on üldküsimused, mis on vajalikud selleks, et

anda ülevaade vastanute struktuurist ja analüüsida tulemusi gruppide võrdluses. Teine osa keskendub maksumäärade hinnangutele, kolmas maksutahte indeksile. Maksumääradele hinnangu andmiseks on võimalik paluda maksumaksjatel hinnata, kui suureks peavad nad oma maksukoormust, kas nad peavad seda maksumäära õiglaseks või kui suures ulatuses võiks see õiglane olla (Blaufus *et al*, 2013, pp. 1, 7).

Maksumäärade hinnangut väljendavad küsitletavad isikud kahel viisil: skaalas ja protsentides. Sarnaselt maksutahte uuringule (Kantar Emor, 2018, lk 15) kasutab autor hinnangu väljendamiseks seitsmeastmelist skaalat (vahemikus 1 kuni 7), kus 1 on väga madal ja 7 on väga kõrge maksumäär. Protsentides väljendavad ettevõtted arvamuse sellest, milline võiks nende hinnangul olla maksumäär. Käesoleva lõputöö esimeses peatükis toodu kohaselt (käesolev töö, lk 24), käsitletakse töös järgmisi makse nagu tulumaks, käibemaks, sotsiaalmaks. Need maksud on enim levinud ettevõtlustegevuses ja selline valik võimaldab analüüsida Eesti ettevõtteid üldisemalt, kaasates uuringusse erinevate valdkondade esindajaid.

Kolmandas osas tuleb hinnata vabatahtlikku maksukuulekust. Selle hindamiseks kasutatatakse uuringufirma Kantor Emori poolt kasutatud küsimustikku (Kantar Emor, 2018, lk 59-62). Maksutahte sisendite abil selgitatakse välja Eesti suuremate ettevõtete maksutahte koondindeks. Indeksi sisendid on valitud Kantor Emori koostöös Maksu- ja Tolliametiga 2018. a maksutahte uuringu planeerimisel. Indeks koondab maksudistsipliini ja maksumoraaliga seonduvaid mõõdikuid ühtseks, ülevaatlikuks ja ajas jälgitavaks. Indeksite arvutamise sisendnäitajad on järgmised:

- 1) teadmised Eesti maksusüsteemi kohta;
- 2) maksumoraal ettevõtluses;
- 3) MTA kontrolli tõenäosus;
- 4) hinnangud Eesti maksusüsteemile;
- 5) hinnangud Maksu- ja Tolliameti tööle;
- 6) sotsiaalse surve tajumine maksekuulekaks käitumiseks;
- 7) hoiakud teiste inimeste maksukäitumise osas;
- 8) ettevõtete maksukäitumine;
- 9) Maksude tasumise vältimine.

Iga mõõdetava sisendi puhul on määratud tema eesmärkväärtus ja kaal koondindeksi kujunemisel. Indeksi arvutus:

$$\text{Indeks} = \frac{\text{Tulemuse \% * kaal indeksis}}{\text{Eesmärkväärtuse \%}} \quad (1)$$

kus tulemuse % on vastanute osakaal positiivse tulemusega, kaal indeksis on sisendi väärtus indeksis ja eesmärgiväärtus on 100%; koondindeksi puhul on kaal indeksis 100 (vt lisa 6 tabel 2).

Analoogselt koondindeksi arvutamisele teostatakse konkreetse ettevõtte maksutahte indeksi (y_{10}) arvutus:

$$y_{10} = \frac{\text{Tulemuse \% * kaal indeksis}}{\text{Eesmärkväärtuse \%}} \quad (2)$$

kus tulemuse % on positiivsete vastuste osakaal maksimaalsest (9) võimalikust tulemusest, kaal indeksis on 100 (kuna vaadatakse ainult koondindeksi, mitte sisendeid eraldi) ja eesmärgiväärtus on 100% (vt lisa 6 tabel 3).

Lõplik küsimustik koostati Google Forms keskkonnas. Vastamismäära suurendamise eesmärgil koostati küsitlus eesti ja vene keeles (vt lisa 3 ja 4). Andmeid koguti ajavahemikus 03.02.2021 kuni 20.03.2021. Küsimustik saadeti koos kaaskirjaga kõigile valimisse kuuluvatele ettevõtetele. Kõik vastajad said sama ankeedivormi ja kaaskirja. Meeldetuletuskirju saadeti kaks korda.

Andmete analüüsis koostab autor statistiliste andmete analüüsi. Näitajate seose uurimiseks kasutatakse korrelatsioon- ja regressioonanalüüsi. Korrelatsioonikordajad võimaldavad kirjeldada seose suunda ja seose tugevust kahe arvulise tunnuste vahel. Korrelatsioonikordaja väärtused asuvad vahemikus -1 ja 1 vahel, kus positiivne väärtus tähendab kasvavat seost tunnuste vahel. Negatiivne väärtus näitab hoopis kahanevat seost. Korrelatsiooniseoseid absoluutväärtusega üle 0,5 võib pidada sotsiaalteaduste puhul küllaltki tugevateks. Korrelatsioonikordaja väärtusega 0 tähendab lineaarse seose puudumist. (Rootalu, 2014b) Korrelatsioonanalüüsi abil hinnatakse seosed maksumäärade ja maksutahte indeksi ja selle sisendite vahel, s.o seosed muutujate $x_1...x_8$ ja $y_1...y_{10}$ vahel (vt tabel 4).

Sõltuva ja seletavate (ehk sõltumatute) tunnuste alusel otsustati kasutada analüüsis nii klassikalist paarisregressiooni mudelit, mil vaatluse all on üks sõltuv ja üks seletav tunnus,

kui ka mitmese regressioonimudelit ühe sõltuva ja mitme sõltumata muutujatega (Tooding, 2014). Sõltuvaks tunnuseks on maksutahte indeks ja seletavad tunnused on maksumäärade hinnangud (vt tabel 4). Nelja regressioonimudeli abil analüüsitakse, kuidas mõjutavad sõltumatud muutujad (x_1 – x_8) sõltuvat muutujat (y_{10}).

Regressioonanalüüsis otsustati kasutada ainult maksutahte indeksi seosed maksumääradega ehk seosed tunnuste y_{10} ja x_1 ... x_8 vahel, kuna see võimaldab vastata uurimisküsimusele, hinnata seoseid maksumäärade ja vabatahtliku maksukuulekuse vahel. Paarisregressioonimudelit kasutatakse, et vaadata maksutahte indeksi (y_{10}) sõltuvust maksumäärade keskmisest hinnangust (hinnang skaalas – x_1 ja ettepanek protsentides – x_5), ja mitmese regressioonimudeli, et hinnata mitme sõltumatu muutujate (kõikide maksumäärade hinnangute: x_2 , x_3 , x_4 ja maksumäärade ettepanekute: x_6 , x_7 , x_8) seost maksutahte indeksiga (y_{10}).

Lisaks vaadatakse koefitsientide statistilist olulisust F-statistikuga ja kontrollitakse mudelite jääkliikmete vastavust normaaljaotuse eeldusele. Usaldusnivooks valiti 95% ning olulisuse nivooks 5% (alfa = 0,05). Ristandmete regressioonanalüüsi läbiviimiseks kasutatakse tabelarvutussüsteemi Microsoft Excel.

Tabel 4. Analüüsis kasutatud tunnused (autori koostatud)

sõltumatud muutujad	nimetus	sõltuvad muutujad	nimetus
maksumäärade keskmine hinnang	x_1	teadmised Eesti maksusüsteemi kohta	y_1
käibemaksumäära hinnang	x_2	maksumoraal ettevõtluses	y_2
tulumaksumäära hinnang	x_3	MTA kontrolli tõenäosus	y_3
sotsiaalmaksu määra hinnang	x_4	hinnangud Eesti maksusüsteemile	y_4
% kehtivatest maksumääradest	x_5	hinnangud Maksu- ja Tolliameti tööle	y_5
käibemaksumäära ettepanek	x_6	sotsiaalse surve tajumine maksekuulekaks käitumiseks	y_6
tulumaksumäära ettepanek	x_7	hoiakud teiste inimeste maksukäitumise osas	y_7
sotsiaalmaksu määra ettepanek	x_8	ettevõtete maksukäitumine	y_8
		maksude tasumise vältimine	y_9
		maksutahte indeks	y_{10}

Tunnus on näitaja, mida saab mõõta kõigil uurimisalustel objektidel. Nendeks objektideks võivad olla inimesed, riigid, maakonnad jne. (Rootalu, 2014c). Käesolevas töös analüüsitakse maksumäärade hinnangutega seotud tunnuseid ja maksutahte indeksi koos

selle sisenditega (vt tabel 4). Analüüsis on kasutatud kaheksa sõltumatut ja kümme sõltuvat muutujat (muutujate kirjeldus on esitatud lisa 6).

Regressioonmudelid hinnatakse järgmisel kujul (Tooding, 2014):

$$Y = a + b_1x_1 + \dots + b_nx_n \quad (3)$$

kus Y on sõltuv muutuja, $x_1 \dots x_n$ on sõltumatud muutujad, $b_1 \dots b_n$ on regressioonikoefitsiendid, a on vabaliige.

2.2. Ettevõtete hinnangud maksumääradele ja seosed maksutahte indeksiga

Küsimustik (vt lisa 3) saadeti 950-le ettevõttele ja sellele vastas kuue nädala jooksul 126 respondenti (vt lisa 7). Küsimustik ei jõudnud kohale 14-le ettevõttele, millest mitmed meiliaadressi olid kehtetud ja mõned kirjad blokeeritud. Seega küsitlus ei jõudnud kohale 1,47%-le saadetuist. Lõplikult täidetud küsimustikke oli 126, vastamisprotsent on 13,26%.

Küsimustikule vastasid peamiselt kogenud ettevõtjad. Uuringus osalevate ettevõtete vanus jäi vahemikku 3 kuni 100 aastat ja nendest suurem osa (72,2%) on üle 10-aastase kogemusega ettevõtted. (vt lisa 7 tabel 1) Kõige sagedamini esinev ettevõtte vanus vastanute seas oli 20 aastat.

Osalevate ettevõtete asukohad esitati maakonna täpsusega. Kokku oli esindatud 13 maakonda. Üle poole (56%) vastajatest on Harjumaal. Teiste maakondade esindajaid on alla 10% igast maakonnast. (vt lisa 7 tabel 2)

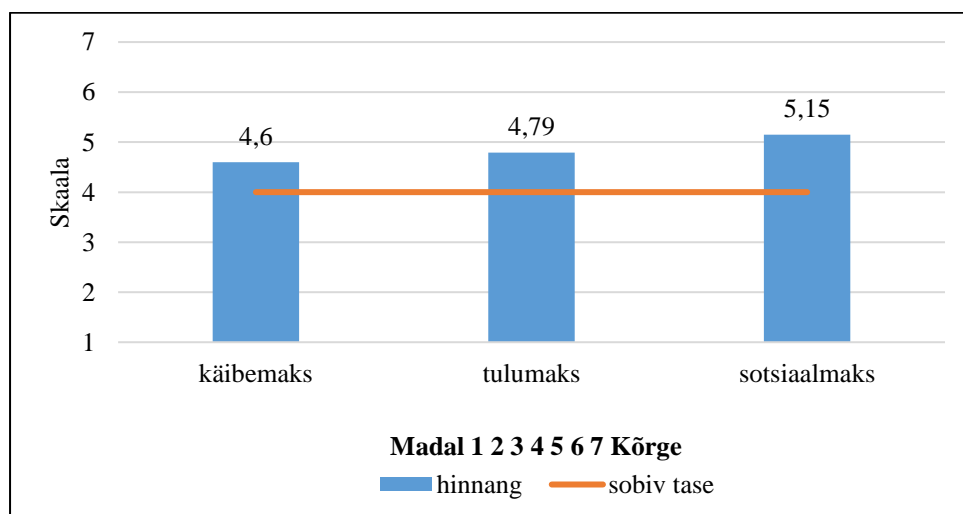
Andmed esitati 13st tegutsemisvaldkonnast. Kolm vastajat ei täpsustanud valdkonda (valikvastus „muu“). Enamus osalejatest esindasid kaubanduse, ehituse ja kinnisvara valdkonda. Teiste valdkonnade esindajate arv oli alla 10%. (vt lisa 7 tabel 3)

Kokkuvõtvalt õnnestus uuringus saada 126 vastust, mis on 13,26% valimist. Suurem osa vastajatest on kogenud ettevõtted, kes esindasid 13 Eesti maakonda ja 13 tegevusvaldkonda.

2.2.1. Muutujate kirjeldav statistika

Antud alapeatükis esitatakse sõltumatute muutujate statistilised andmed. Selleks analüüsitakse ettevõtete võimalused ning ootused maksumäärade osas ja arvutatakse kogutud andmete põhjal maksutahte indeksi ja hinnatakse indeksi sisendeid. Esiteks antakse ülevaade sellest, kuidas hindavad ettevõtteid kehtivaid maksumäärasid. Teiseks esitatakse ettevõtete arvamused ja ettepanekud selle kohta, millised võiksid olla nende hinnangul maksumäärad.

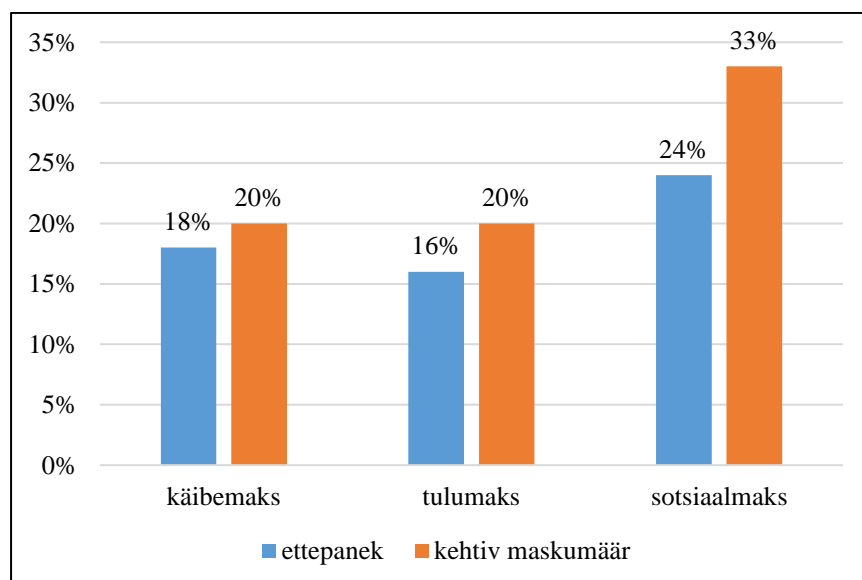
Käibemaksumäära hindasid osalejad 1 kuni 7 skaalal. Hinnangud jäid vahemikus 3 kuni 7. Ja suurem osa vastajatest hindasid maksumäära sobivaks ehk keskmise väärtusega „4“. Ainult 8,7% peab käibemaksumäära madalaks. 34,9% peab käibemaksumäära kõrgeks. (vt lisa 7 joonis 1) Keskmine hinnang käibemaksumäära tasemele oli kõrge (keskmine 4,60; standardhälve 1,15 punkti; kõik vastajad n=126). Tulumaksumäära hinnangud jäid vahemikus 2 kuni 7. Ja suurem osa (42,1%) vastajatest hindasid maksumäära sobivaks ehk keskmise väärtusega „4“. Tulumaksumäära peab 10,3% vastajatest madalaks. 47,6% peab tulumaksumäära kõrgeks. (vt lisa 7 joonis 2) Keskmine hinnang tulumaksumäära tasemele oli kõrge (keskmine 4,79; standardhälve 1,27 punkti; kõik vastajad n=126). Sotsiaalmaksu määra hinnangud jäid vahemikus 1 kuni 7. Ainult 21,4% vastajatest hindasid maksumäära sobivaks ehk keskmise väärtusega „4“. Sotsiaalmaksu määra peab 14,3% vastajatest madalaks. 64,3% peab sotsiaalmaksu määra kõrgeks. (vt lisa 7 joonis 3) Keskmine hinnang sotsiaalmaksu määra tasemele oli ka kõrge (keskmine 5,15; standardhälve 1,60 punkti; kõik vastajad n=126).

Joonis 2. Maksumäärade tase 1 kuni 7 skaalal (autori arvutused)

Joonise 2 kohaselt hindavad ettevõtted maksumäärasid keskmisest kõrgemaks, kuid siiski ei ole nende hinnang rahuldavast tasemest tasemest (kehtivate maksumäärade taseme hinnang „4“ hinnanguskaalal 1 kuni 7) palju kõrgem. Ja keskmine kolme maksumäära hinnang on 4,85, misjuures kõige kõrgem hinnang on sotsiaalmaksu määra osas ja kõige madalam on käibemaksu osas.

Ettevõtete esindajatelt küsiti lisaks, mis võiks nende hinnangul olla nii käibemaksu-, tulumaksu- kui ka sotsiaalmaksu määr. Andmete töötlemisel arvestati maksumaksjale soodsama maksumääraga, ehk kui oli esitatud maksumäära ettepanek vahemikuna, siis võeti arvesse madalam maksumäär. Kui hinnang oli esitatud nii, et ei olnud seda võimalik arvuliselt väljendada, siis seda hinnangut arvesse ei võetud.

Joonis 3. Ettevõtete ootused maksumäärade osas (autori koostatud)

Käibemaksumäära kohta esitati 121 arvamust (vt lisa 7 joonis 4). Pakutud määrad jäid vahemikku 5% kuni 25%. Suurem osa vastajatest (44,6%) leiab sobivaks kehtivat maksumäära 20%. Keskmine käibemaksumäära väärtus võiks olla esitatud andmete põhjal 18% (vt joonis 3).

Tulumaksumäära kohta esitati 123 arvamust (vt lisa 7 joonis 5). Pakutud määrad jäid vahemikku 0% kuni 25%. Üle kolmandiku vastajatest (40%) leiab sobivaks kehtivat maksumäära 20%. Keskmine tulumaksumäära väärtus võiks olla esitatud andmete põhjal 16% (vt joonis 3).

Sotsiaalmaksu määra kohta esitati 122 arvamust (vt lisa 7 joonis 6). Pakutud määrad jäid vahemikku 5% kuni 35%. Ainult 13% vastajatest leiab sobivaks kehtivat maksumäära 33%. Keskmise sotsiaalmaksu määra väärtus võiks olla esitatud andmete põhjal 24% (vt joonis 3).

Kokkuvõtvalt on suuremate ettevõtete maksumäärade hinnangud skaalal 1 kuni 7 järgmised: käibemaksu osas 4,60; tulumaksu osas 4,79 ja sotsiaalmaksu osas 5,15. Ettevõtjate ootused maksumäärade osas hinnati keskmiselt järgmiselt: käibemaksumääraks pakuti 18%, tulumaksumääraks 16% ja sotsiaalmaksu määraks 24%. Seega võiks ettevõtete hinnangul olla maksukoormus ligikaudu 20% võrra madalam.

Järgmisena analüüsitakse Eesti suuremate ettevõtete vabatahtlikku maksukuulekust läbi maksutahte indeksi. Selleks selgitati välja maksutahte indeksi sisendid: maksualased teadmised, hoiakud, normid ja maksukäitumine ettevõtluses (vt lisa 6 ja 7).

Suurem osa vastanutest (89%) hindab oma teadmisi Eesti maksusüsteemist heaks (olid väitega pigem või täiesti nõus). 11%-l ei ole riigis kehtivast maksusüsteemist selge arusaam (vt lisa 7 joonis 7). 95% vastanutest on pigem või täiesti nõus, et maksude maksmine on nende kui kodanike tähtis kohustus. Vaid 3% vastanutest on vastupidisel arvamusel (vt lisa 7 joonis 8). 67% ettevõtetest on seisukohal, et kui keegi jätab osa oma tulust deklareerimata, siis on tõenäoline, et MTA kontakteerub temaga. 20% vastanutest arvas, et pigem ei ole tõenäoline, et maksude maksmisest kõrvalehiilimise korral MTA ühendust võtab (vt lisa 7 joonis 9). Üle poole (65%) ettevõtetest hindab riigis kehtivat maksusüsteemi õiglaseks. Samas 33% ei ole sellega nõus (vt lisa 7 joonis 10). Maksu- ja Tolliameti tööd hindasid ettevõtted pigem usaldusväärseks, keskmine hinnang on 5,34 skaalal 1 kuni 7 (vt lisa 7 joonis 11). Uuringus selgitati välja, kui suurt sotsiaalselt survet tunnevad ettevõtete esindajad oma sõprade ja tuttavate poolt maksualase käitumise osas. 80% vastanutest arvab, et neile olulised inimesed peavad tähtsaks, et nad oma maksud korrektselt tasuksid (vt lisa 7 joonis 12). 77% ettevõtete esindajatest arvab, et enamik inimesi deklareerivad oma tulud ja maksavad maksud korrektselt (vt lisa 7 joonis 13). 98% ettevõtetest maksavad firma esindajate sõnul kõik maksud (nt palgalt, lisatuludelt jms) alati korrektselt (vt lisa 7 joonis 14). Suurem osa (71%) ettevõtetest on seisukohal, et maksude tasumist ei ole lihtne vältida (vt lisa 7 joonis 15).

Maksutahte sisendite abil selgitati välja Eesti suuremate ettevõtete maksutahte koondindeks (sisendite täpsem kirjeldus ja nende arvutamise loogika on esitatud lisas 6).

Iga mõõdetava sisendi puhul on määratud tema eesmärkväärtus ja kaal koondindeksi kujunemisel. Indeksite arvutamise sisendnäitajad on toodud koondtabelis (vt tabel 5).

Tabel 5. Eesti suuremate ettevõtete maksutahte koondindeks (autori arvutused)

väited	näitaja kaal indeksis	näitaja eesmärkväärtus %	sisendväärtus	indeks
TEADMISED	25			
Hindan oma teadmisi Eesti maksusüsteemist heaks	25	100	89	22
HOIAKUD	25			
Maksude maksmine on minu kui kodaniku tähtis kohustus	6,25	100	95	6
Kui keegi jätab osa oma tulust deklareerimata, siis on tõenäoline, et MTA kontakteerub temaga	6,25	100	67	4
Eesti maksusüsteem on õiglane	6,25	100	65	4
Maksu- ja tolliamet on: Mitteusaldusväärne ... Usaldusväärne (skaalal 1...7)	6,25	100	75	5
NORMID	25			
Enamik mulle olulisi inimesi peab tähtsaks, et ma oma maksud korrektselt tasuksin	12,5	100	80	10
Enamik inimesi deklareerivad ja maksavad oma maksud korrektselt ära	12,5	100	77	10
KÄITUMINE	25			
Maksan kõik maksud (nt palgalt, lisatuludelt jms) alati korrektselt ära	12,5	100	98	12
Maksude tasumist on lihtne vältida	12,5	100	71	9
KOONDIDEKS				82

Maksutahte indeksi sisendid on kõik positiivse tulemusega. Kõrgemad näitajad on ettevõtete maksukäitumise ja maksumoraali osas, madalamad näitajad on MTA kontrolli tõenäosuse ja Eesti maksusüsteemi õigluse kohta. Eesti suuremate ettevõtete vabatahtlik maksukuulekus on väga heal tasemel. Maksutahte indeks on 82 (vt tabel 5).

Uuringus osalevate ettevõtete individuaalne maksutahte indeks jäi vahemikku 22 kuni 100 ja kõige populaarsem (27%) oli indeks 78. Keskmine indeks oli heal tasemel (keskmine 80, standardhälve 18,29 punkti, kõik vastajad n=126).

2.2.3. Korrelatsioon- ja regressioonanalüüsi tulemused

Selles osas analüüsitakse maksumäärade hinnangute seoseid vabatahtliku maksukuulekusega. Küsitluse tulemusi võrreldi ja analüüsi korrelatsioonikordajate ning regressioonimudeli abil.

Tabel 6. Korrelatsioonanalüüsi tulemused (autori koostatud)

	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8
y1	-0,034	0,029	0,062	-0,141	-0,041	0,003	-0,184	0,053
y2	-0,295	-0,273	-0,213	-0,236	0,352	0,332	0,252	0,268
y3	-0,062	-0,082	-0,073	-0,009	0,093	0,041	0,038	0,116
y4	-0,364	-0,446	-0,342	-0,150	0,516	0,490	0,436	0,345
y5	-0,086	-0,041	-0,122	-0,050	0,115	0,107	-0,011	0,154
y6	-0,174	-0,123	-0,191	-0,115	0,136	0,054	0,261	0,030
y7	-0,025	0,037	0,0002	-0,078	-0,081	-0,036	-0,032	-0,102
y8	-0,018	-0,045	-0,021	0,012	0,152	0,105	0,183	0,086
y9	-0,086	0,031	-0,132	-0,092	-0,009	-0,138	0,077	0,005
y10	-0,265	-0,209	-0,253	-0,190	0,280	0,211	0,236	0,218

Analüüsi tulemused näitasid, et seos maksumäärade ja maksutahte indeksi ja selle sisendite vahel olid erineva tugevusega. Korrelatsioonimaatriksist (vt tabel 6) nähtub, et kõikide kordajate absoluutväärtus jääb vahemikku 0,0002 kuni 0,52. Koefitsientide väärtus näitab, et seosed on valdavalt nõrgad, aga kuna kõikide korrelatsioonkoefitsientide absoluutväärtus on suurem kui 0, siis seos on siiski olemas kõikide muutujate vahel. Seosed absoluutväärtusega rohkem kui 0,15 on tabelis 6 tähistatud halli värviga. Koefitsiente võrreldes selgub, et tugevamad seosed on jälgitavad maksutahte indeksi (y₁₀) ja kõikide maksumäärade tunnuste vahel. Maksutahte indeksi sisenditest on tugevamad seosed maksumäärade tunnustega muutujatel y₂ ja y₄. Korrelatsioonianalüüsist saab järeldada, et maksumäärad mõjutavad maksutahte indeksi, seega ka vabatahtlikku maksukuulekust. Kõige suuremal määral mõjutavad maksumäärad maksumoraali ja hinnangut Eesti maksusüsteemile.

Analüüsi järgmise etapina viis autor läbi neli regressioonanalüüsi. Regressioonanalüüsis kasutati maksutahte indeksi seosed maksumääradega ehk seosed tunnuste y_{10} ja $x_1...x_8$ vahel, et leida vastus uurimisküsimusele, hinnata seos maksumäärade ja vabatahtliku maksukuulekuse vahel. Selleks kasutati paarisregressioonimudeli, et hinnata maksutahte indeksi (y_{10}) sõltuvust maksumäärade keskmisest hinnangust (x_1 ja x_5), ja mitmese regressioonimudeli, et hinnata mitme sõltumatu muutujate (kõikide maksumäärade hinnangute: $x_2...x_4$ ja kõikide maksumäärade ettepanekute: $x_6...x_8$) seost maksutahte indeksiga. Seoste statistilist olulisust kontrolliti samuti tabelarvutussüsteemis Excel ja tulemused koondati tabelisse 7. Mudeli 1 seos on negatiivne ja koefitsient on statistiliselt oluline ($p < 0,05$). Mudeli 3 seos on positiivne ja koefitsient on samuti statistiliselt oluline. Mudeli 2 ja 4 p-väärtuse koefitsiendid ei osutunud statistiliselt olulisteks, kuna olulisuse tõenäosused on olulisuse nivoost suuremad.

Tabel 7. Regressioonimudelid (autori koostatud)

	vabaliige	x1	x2	x3	x4	x5	x6	x7	x8
Mudel 1 (sõltuv y_{10})	101,39***	-4,45***							
Mudel 2 (sõltuv y_{10})	101,87***		-1,54	-2,30	-0,77				
Mudel 3 (sõltuv y_{10})	56,76***					0,31***			
Mudel 4 (sõltuv y_{10})	56,51***						0,46	0,53	0,34

*** $p < 0,01$; ** $p < 0,05$; * $p < 0,1$

Maksumäärade hinnangute ja maksutahte indeksi negatiivne seos tähendab, et mida kõrgemini oli hinnatud maksumäär, seda madalam on maksutahte. Samas ettevõtete poolt pakutud maksumäärad on maksutahte indeksiga positiivses seoses ehk mida suurem on maksumäärade ettepanek, seda kõrgem on maksutahte indeks. Mudeli 1 koefitsienti saab tõlgendada nii, et kui maksumäärade keskmine hinnang suureneb 1 tasemepunkti võrra 7-pallisel skaalal, siis maksutahte indeks väheneb 4,45 punkti võrra. Mudeli 3 koefitsienti saab tõlgendada nii, et kui ettevõtete valmisolek makse maksta (x_5 – pakutud maksumäärade % kehtivatest maksumääradest) suureneb 1 protsendipunkti võrra, siis maksutahte indeks suureneb 0,31 punkti võrra.

Mudelite olulisust kontrolliti F-statistikuga, et vaadata tõenäosust, kas mudel osutub täiesti ebakõlblikuks. Tulemused näitasid (vt lisa 7 tabel 4), et on väike tõenäosus, et mudelid on täiesti valed ja ebakõlblikud. Mudeli 1 ja 3 puhul on see lähedane nullile, ja mudeli 2 ja 4 puhul on see vastavalt 2,5% ja 2,4%. Nullhüpotees näitab tõenäosust, et kõik regressiooniväljundi koefitsiendid on nullid. F-tähendused (*significance F*) on alla 0,05,

millest saab järeldada, et analüüsitava regressioonimudelite nullhüpoteese saab tagasi lükata. Teisisõnu näitab iga F-tähendus väikest tõenäosust, et kõik regressiooniväljundi koefitsiendid on tegelikult nullid. Sisuliselt tähendab see, et olulisuse nivool 5% ei ole regressioonimudelid täiesti valed ja neid saab kasutada seoste kirjeldamises.

Lõpetuseks analüüsiti jääkliikmeid, et kontrollida mudelite vastamist normaaljaotuse eeldusele. Selleks koostati tõenäosuse graafikud. Regressioonimudelite testi tulemusel ei allu mudelite jääkliikmed normaaljaotusele (lisa 7 vt joonised 16 ja 17) kuna funktsioonid ei ole lineaarsed. Kuna normaaljaotuse eeldus ei ole täidetud ja p-väärtused ei ole adekvaatsed, siis tulemuste üldistamisel valimist väljapoole peab olema ettevaatlik.

2.3. Järeldused ja ettepanekud

Selles alapeatükis esitatakse statistiliste andmete analüüsist tulenevad järeldused ning seotakse need teooriaga. Samuti esitatakse ettepanekud maksukuulekuse parendamiseks ja edasiseks uurimiseks.

Selgitamaks välja, milline on maksumäärade mõju suuremate ettevõtete vabatahtlikule maksukuulekusele, tehti esmalt kindlaks ettevõtete ootused ja võimalused maksumäärade osas. Selleks võeti eeskujuks rahvusvaheliste teadlaste kogemust (käesolev töö, lk 21–23), kuna autorile teadaolevalt ei ole Eestis maksumäärade hinnanguid uuritud. Maksumäärade hinnangute väljendamiseks hindasid maksumaksjad kui suureks nad peavad oma maksukoormust ja milline võiks olla õiglane.

Suuremate ettevõtete maksumäärade hinnangud skaalal 1 kuni 7 on järgmised: käibemaksu osas 4,60; tulumaksu osas 4,79 ja sotsiaalmaksu osas 5,15. Võimalused ning ootused maksumäärade osas hinnati keskmiselt järgmiselt: käibemaksumääraks pakuti 18%, tulumaksumääraks 16% ja sotsiaalmaksu määraks 24%. Sellest saab järeldada, et ettevõtted kalduvad arvama, et Eestis kehtivad maksumäärad on pigem kõrged ja maksukoormus võiks olla ligikaudu 20% võrra madalam. Teooria osas selgus, et kõrged maksumäärad ei pruugi negatiivselt mõjutada maksukuulekust, aga selline tagajärg on kõige tõenäolisem (käesolev töö, lk 21–23). Kuna uuringus on hinnatud maksumäärad kõrgeteks, siis eksisteerib risk, et maksukuulekus võib selletõttu kannatada. Samuti peab arvestama ka sellega, et kõrgeks hinnatud maksukoormus võib põhjustada riigi halduskoormuse suurenemist (käesolev töö, lk 21).

Järgmisena arvutati maksutahte indeksi, kasutades selleks 2018. a läbiviidud maksutahte uuringut. Käesoleva töö esitatud teooriast (käesolev töö, lk 19–20) selgub, et vabatahtlikku maksukuulekust mõjutavad demograafilised-, majanduslikud-, individuaalsed-, ja institutsionaalsed tegurid ning sotsiaalsed ajendid. Maksutahte indeks hõlmab järgmisi sisendeid: teadmised Eesti maksusüsteemi kohta, maksumoraal ettevõtluses, Maksu- ja Tolliameti kontrolli tõenäosus, hinnangud Eesti maksusüsteemile, hinnangud Maksu- ja Tolliameti tööle, sotsiaalse surve tajumine maksekuulekaks käitumiseks, hoiakud teiste inimeste maksukäitumise osas, ettevõtete maksukäitumine, maksude tasumise vältimine. Kõik indeksi sisendid väljendavad vabatahtliku maksukuulekuse peamisi mõjutegureid.

Uuringust selgub, et maksutahte indeksi sisendid on kõik positiivse tulemusega. Kõrgemad näitajad on ettevõtete maksukäitumise ja maksumoraali osas. Ja seda võib põhjendada kõrge kohusetundega ühiskonna ees, mis omakorda tähendab seda, et ettevõtted hoolivad riigi jätkusuutlikkust arengust (käesolev töö, lk 10–11). Madalamad näitajad olid MTA kontrolli tõenäosuse ja Eesti maksusüsteemi õigluse kohta. See tulemus on ilmselt seotud maksumäärade hindamisega ja selle negatiivse tagajärjega. Kuna maksumäärad on ettevõtete hinnangul kõrged, siis võibki esiteks maksudest kõrvalehoidumine põhjustada maksuhalduri töökoormuse kasvamist. See annab omakorda piiratud ressursside tõttu maksumaksjatele ajendi kahelda kontrolli tõenäosuses. Ja teiseks on loogiline, et kui maksumäärased ei peeta sobivateks, siis hinnatakse maksusüsteemi suuremal või vähesel määral ebaõiglaseks. Üldiselt aga näitas uuring, et Eesti suuremate ettevõtete vabatahtlik maksukuulekus on väga heal tasemel. Valimi maksutahte indeks on 82. Uuringus osalevate ettevõtete individuaalne maksutahte indeks jäi vahemikku 22 kuni 100 ja kõige populaarsem (27%) oli indeks 78. Keskmine indeks oli 80, mis on väga hea tulemus 100-punktilisel skaalal. Positiivseid tulemusi võib selgitada sellega, et küsitlusele vastasid valdavalt need ettevõtted, kes olid pikaajalise kogemusega ja ehk ka korrektsemad. Ja teooria kohaselt (käesolev töö, lk 15) on käitumisnormid sellised veendumused, mis tulenevad eelkõige kogemusest.

Maksumäärade hinnangute ja maksutahte indeksi seose korrelatsioonanalüüsist selgus, et maksumäärad mõjutavad maksutahte indeksi, seega ka vabatahtlikku maksukuulekust. Kõige suuremal määral mõjutavad maksumäärad maksumoraali ja hinnangut Eesti maksusüsteemile. Samas korrelatsioonanalüüs näitas, et seos maksutahte indeksi ja maksumäärade vahel ei ole tugev. Tuginedes selle töö lehekülgedel 12–20 esitatud

teooriale, on tugeva seose puudumine kõige tõenäolisem tulemus. Maksukuulekus on kompleksne mõiste ja sõltub paljudest teguritest. Maksumäärad moodustavad ainult marginaalse osa maksukuulekuse kujunemises, mida kinnitavad ka selle uurimistöö tulemused. Lisaks selgus korrelatsioonanalüüsist, et maksumäärade hinnangute ja maksutahte indeksi seos on negatiivne. Sisuliselt tähendab see seda, mida kõrgemaks peetakse kehtivat maksumäära, seda madalam on maksutahe ja vabatahtlik maksukuulekus. Samas on ettevõtete poolt pakutud maksumäärad maksutahte indeksiga positiivses seoses ehk suurema protsendi pakkujateks osutusid ka kõrgema maksutahte indeksiga ettevõtted. See tulemus kinnitab teooriat, et üldjuhul mõjutavad kõrged maksumäärad maksukuulekust negatiivselt (käesolev töö, lk 21–23).

Regressioonanalüüsi tulemused näitasid, et seose koefitsiendid on uuritavas valimis statistiliselt olulised. Maksumäärade hinnangute ja maksutahte indeksi negatiivne seos on nõrk, misjuures ühepunktine kasv 7-pallisel maksumäärade hinnanguskaalal vähendab maksutahet ainult 4,45 punkti võrra 100-punktilisel indeksi skaalal. Ettevõtete poolt pakutud maksumäärad on maksutahte indeksiga positiivses seoses, ja selle mudeli koefitsient näitas ka väheolulist mõju. Kui ettevõtete valmisolek maksude maksmises suureneb 1 protsendipunkti võrra, siis maksutahte indeks suureneb ainult 0,31 punkti võrra. Peab aga arvestama sellega, et mudelite normaaljaotuse eeldus ei ole täidetud ja p-väärtused ei ole adekvaatsed. See tähendab, et tulemuste üldistamisel valimist väljapoole peab olema ettevaatlik.

Uurimisküsimusele (milline on maksumäärade mõju suuremate ettevõtete vabatahtlikule maksukuulekusele) sai autor järgmise vastuse: maksumäärade mõju vabatahtlikule maksukuulekusele on väheoluline. Vaatamata sellele, kuidas hindavad Eesti suuremad ettevõtted maksumäärasid, ei sõltu nende vabatahtlik maksukuulekus sellest oluliselt ja jääb sellest sõltumata ka väga heale tasemele. Samas peab vaatama seda järeldust kriitiliselt, kuna tulemuste üldistamine valimist väljapoole võib osutuda ekslikuks.

Läbi viidud uuringu põhjal tehakse järgmised ettepanekud:

- 1) Uuring näitas madalamaid punkte MTA kontrolli tõenäosuse osas. Teooriast tulenevalt (käesolev töö, lk 13–14) on kõige tõhusam rakendada heidutust sotsiaalnormide mõjutamiseks. Seadusandjal soovitatakse anda maksumaksjale rohkem positiivset tagasisidet selle kohta, kuidas kasutati kogutud makse. Tagasiside kinnitab teadmisi korrektsest maksukäitumisest, kinnitab maksuhalduri

tugevat positsiooni ja kokkuvõttes võib suurendada maksukuulekust. Selle eesmärgi täitmiseks võib aidata kaasa ka Maksu- ja Tolliamet, korraldades rohkem reklaamikampaaniad, kus rõhutatakse seda, et kõik maksud kasutatakse eesmärgipäraselt, riigi ning ühiskonna arengu heaks. Selline lähenemine parendab maksumaksja ettekujutust ja muljet maksude kasutamisest riigis.

- 2) Maksuhalduri positsiooni tugevdamiseks kontrolli tõenäosuse osas, võib teooria järgi (käesolev töö, lk 16–17) arendada ja suurendada ühiskonnas selliste meetmete kasutamist, mis takistavad mittemaksukuulekat käitumist: elektrooniliste- ja kaardimaksete soodustamine, sularahatehingute hulga vähendamine, tehniliselt pettust ennetavate maksesüsteemide kasutamine. Need meetmed aitavad Maksu- ja Tolliametil kontrollida maksukäitumist ja toetavad hoiakut, et maksudest kõrvalehoidumine on väga raske või isegi võimatu.
- 3) Samuti tundus uuringus osalejatele, et maksusüsteem on pigem ebaõiglane. Teooria kohaselt (käesolev töö, lk 18) väljendub õiglus kahel viisil: selles, kuidas maksuhaldur kohtleb konkreetset isikut, ja selles, kuidas maksumaksjad saavad aru maksusüsteemi õiglusest üldiselt. Teooria analüüsist (käesolev töö, lk 17) selgus, et valitsuse eesmärgid peavad peegeldama ühiskonna soove ja arvamust, et tõsta ühiskonna usaldust. Sellest tulenevalt soovitatakse valitsusel arvestada rohkem maksumaksjate soove riigi majanduse arengukava ja riigieelarve koostamisel ning rõhutada eesmärkide edukat täitmist meedias.
- 4) Õigluse teguri mõju muutmisel positiivsemaks on efektiivne arendada maksuhalduri ja maksumaksja suhteid (käesolev töö, lk 18). Hea klienditeenindus tõstab maksukuulekust läbi usalduse maksuhalduri vastu. Teoriast (käesolev töö, lk 16) lähtuvalt soovitatakse Maksu- ja Tolliametil hea klienditeeninduse arendamiseks suhelda maksumaksjaga selges lihtsas (mitte juriidilises) keeles, lihtsustada struktuuri ja informatsiooni MTA veebilehel, kaaluda reeglite vähendamist.
- 5) Kuna ettevõtete vabatahtlik maksukuulekus ei sõltu oluliselt maksumäärade tasemest, siis edaspidistes vabatahtliku maksukuulekuse uuringutes võiks pöörata rohkem tähelepanu sellistele maksukuulekuse mõjuteguritele nagu kontrolli tõenäosus ja maksusüsteemi õiglus. Ja seda põhjusel, et just need kaks tegurit olid maksutahte indeksi sisenditest kõige madalamate näitajatega. Nende kahe mõjuteguri uurimine võimaldab paremini mõista isikute maksukäitumist.

KOKKUVÕTE

Lõputöö teema aktuaalsus tugineb Maksu- ja Tolliameti 2020. aasta arengukaval, kus MTA visiooniks on tõsta Eesti ühiskonnas vabatahtlikku maksukuulekust, mille tulemusena täidavad elanikud vabatahtlikult kohustust tasuda makse ja võimaldavad seega Eesti riigi toimimise ja arengu.

Ettevõtluse tähtsus on Eesti majanduses ja riigieelarves väga oluline, sest suurem osa riigituludest laekub just ettevõtja maksudest. Sellest tulenevalt püstitati lõputöö uurimisprobleemina küsimus: milline on maksumäärade mõju Eesti suuremate ettevõtete vabatahtlikule maksukuulekusele? Uuringu tulemusel saab väita, et maksumäärade mõju vabatahtlikule maksukuulekusele on väheoluline. Vaatamata sellele, kuidas hindavad Eesti suuremad ettevõtted maksumäärasid, ei sõltu nende vabatahtlik maksukuulekus sellest oluliselt ja jääb sellest sõltumata ka väga heale tasemele.

Püstitatud uurimisprobleemist lähtuvalt oli lõputöö eesmärgiks hinnata maksumäärade mõju Eesti suuremate ettevõtete vabatahtlikule maksukuulekusele. Lõputöö eesmärk sai lähtudes uurimisülesannetest, täidetud.

Esimeseks uurimisülesandeks oli esitada ülevaade maksukuulekuse mõistest ja maksukuulekuse mõjuteguritest. Maksukuulekus baseerub peamiselt maksutahtel ja riigi efektiivsel toimimisel. Mida kõrgem maksutahe ja mida rohkem on maksumaksja rahul riigi teenustega, seda kõrgem on maksukuulekus. Avaliku sektori ideaaliks on vabatahtlik maksukuulekus. Sellisele maksukuulekusele omaselt järgivad maksumaksjad vabatahtlikult maksuseadusi ja arvestavad sellega, et riik pakub oma võimaluste piires väärtuslikku vastu teenust. Maksukuulekus on lugematute põhjuste mõju tulemus maksumaksja käitumises. Peamiselt mõjutavad maksukuulekust heidutustegurid, normid, võimalused olla maksukuulekas, õiglus ja usaldus riigi ja maksumaksja vahel, majanduslikud tegurid ning regionaalne omapära.

Teiseks uurimisülesandeks oli analüüsida maksumaksjate maksumäärade hinnangute ja maksutahte indeksi seoseid. Selle ülesande täitmiseks küsitleti suuremate ettevõtete esindajaid. Küsimustik saadeti 950-le ettevõttele ja küsimustikule vastas 126 respondenti. Analüüsi käigus selgus, et ettevõtted hindavad maksumäärasid kõrgeteks. Ettevõtted leiavad, et Eesti seaduslikud maksumäärad on kõrged ja maksukoormus võiks olla

ligikaudu 20% võrra väiksem, täpsemalt pakkusid nad käibemaksumääraks 18%, tulumaksumääraks 16% ja sotsiaalmaksu määraks 24%.

Ettevõtete vabatahtlikku maksukuulekust uuriti läbi maksutahte indeksi. Selleks selgitati välja maksutahte indeksi sisendeid: maksualaseid teadmisi, hoiakuid, norme ja maksukäitumist. Maksutahte koondindeksi sisendid olid kõik positiivse tulemusega ja koontulemusena on indeksi näitaja 82. Sellest järeldati, et suuremate ettevõtete vabatahtlik maksukuulekus on väga heal tasemel. Uuringus osalevate ettevõtete individuaalne maksutahte indeksi keskmine on 80, mis on väga hea tulemus 100-punktilisel skaalal.

Korrelatsioon- ja regressioonanalüüsist selgus, et maksumäärad ja ettevõtete maksutahte indeks on omavahel seotud. Maksumäärade hinnangute ja maksutahte indeksi seose korrelatsioonanalüüsist selgus, et maksumäärad mõjutavad kindlasti maksutahte indeksi, seega ka vabatahtlikku maksukuulekust. Kõige suuremal määral mõjutavad maksumäärad maksumoraali ja hinnangut Eesti maksusüsteemile. Selle uurimistöö tulemustel, mida suuremat maksukoormust on maksumaksja valmis kandma, seda suurem on tema vabatahtlik maksukuulekus. Samas ei ole see seos väga tugev. Regressioonanalüüs näitas, et vaatamata sellele, kuidas hindavad Eesti suuremad ettevõtted maksumäärasid, ei sõltu nende vabatahtlik maksukuulekus sellest oluliselt ja jääb sellest sõltumata ka väga heale tasemele. Peab rõhutama ka seda, et selle uurimistöö järeldust peab rakendama ettevaatlikult, kuna tulemuste üldistamine valimist väljapoole võib osutuda ekslikuks.

Kolmandaks uurimisülesandeks oli teha ettepanekud maksukuulekuse parendamiseks teooria ja uuringu tulemuste põhjal. Töö autor soovib seadusandjal anda maksumaksjale rohkem positiivset tagasisidet maksustamise tähtsuse ja maksuraha kasutamise kohta. Maksu- ja Tolliametil soovitatakse arendada ja suurendada ühiskonnas selliste meetmete kasutamist, mis takistavad mittemaksukuulekat käitumist: elektrooniliste- ja kaardimaksete soodustamine, sularahatehingute hulga vähendamine, tehniliselt pettust ennetavate maksesüsteemide kasutamine. Lisaks võib Maksu- ja Tolliamet parendada klienditeenindust, lihtsustada oma veebikeskkonda ja kaaluda reeglite vähendamist. Valitsusel soovitatakse arvestada rohkem maksumaksjate soove arengukavade ja eelarvete koostamisel ning rõhutada eesmärkide edukat täitmist meedias. Edaspidistes uuringutes on oluline pöörata tähelepanu sellistele maksukuulekuse mõjuteguritele nagu MTA kontrolli tõenäosus ja Eesti maksusüsteemi õiglus.

SUMMARY

The research problem of the thesis was the question, what is the impact of tax rates on the voluntary tax compliance of larger Estonian companies? The survey of the will to pay taxes in 2018 revealed that entrepreneurs in our country are rather critical about the position and operation of the Tax and Customs Board. The importance of an entrepreneur in the Estonian economy and taxation is very high, most of the state revenue comes from corporate taxes, including, for example, more than 1/3 of the social tax and more than ¼ VAT. Comparing the current tax rates and the results of research, the author analyses the taxpayers' assessments of tax rates and their impact on voluntary tax compliance.

The aim of the thesis was to find out the estimates of larger companies regarding tax rates and to assess the impact of tax rates on their voluntary tax compliance. To achieve the aim of the work, three research tasks were set, which were solved using a quantitative research method.

In the theoretical part of the work, an overview of the nature of tax compliance and the factors influencing it is presented. Regarding the analysis of the work, connections between tax rates and voluntary tax compliance were researched. Based on the results, the author evaluates the connections between voluntary tax compliance and tax rates and makes proposals for improving voluntary tax compliance in Estonia.

According to the research results, the effect of tax rates on voluntary tax compliance is insignificant in the sample. Despite the way in which the largest Estonian companies assess tax rates, their voluntary tax compliance does not depend significantly on it and will nevertheless remain at a very good level.

The author recommends that the legislator give the taxpayer more positive feedback on the importance of taxation. The Tax and Customs Board is recommended to improve customer service, simplify its web environment, and develop in society the use of payment systems that prevent non-tax-compliant behaviour. The government is recommended to take more into account the wishes of taxpayers when drawing up development plans and budgets.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Allingham, M.G., & Sandmo, A., 1972. Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis. *Journal of Public Economics*, 1 (3-4), 323-338.

Alm, J. & McClellan, C., 2012. Tax Morale and Tax Compliance from the Firm's Perspective. *Kyklos*, 65(1), p1-17.

Andreoni, J., Erard, B. & Feinstein J., 1998. Tax Compliance. *Journal of Economic Literature*, 36, pp. 818–860.

Bătrâncea, L., Nichita, R., Bătrâncea, I. & Moldovan, B. A., 2012. Tax Compliance Models: From Economic to Behavioral Approaches. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 36E, pp. 13–26.

Becker, G., 1968. Crime and Punishment: An Economic Approach. *Journal of Political Economy*, 76(2), pp. 169-217.

Bibikov, M., 2017. *Maksuametnike kliendisuhtluse mõju maksukuulekusele ja maksumaksjate hoiakute kujundamisele. Lõputöö*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Blaufus, K., Bob, J., Hundsdoerfer, J., Sielaff, C., Kiesewetter, D. & Weimann, J., 2013. Perception of Income Tax Rates: evidence from Germany. *European Journal of Law and Economics*, 40, pp. 1–22.

Braithwaite, V., 2009. *Defiance in Taxation and Governance: Resisting and Dismissing Authority in a Democracy*. UK, Cheltenham: Edward Elgar.

Braunerhjelm, P. & Eklund, J. E., 2014. Taxes, Tax Administrative Burdens and New Firm Formation. *Kyklos*, 67 (1), pp. 1–11 .

Bunn, D. & Asen, E., 2020. *International Tax Competitiveness Index 2020*. Leitav: <https://files.taxfoundation.org/20201009154525/2020-International-Tax-Competitiveness-Index.pdf> [Kasutatud: 05.04.2021].

Bunn, D., Pomerleau, K., Hodge, S., A., 2018. *International Tax Competitiveness Index 2018*. Tax Foundation. [Võrgumaterjal] Leitav: https://files.taxfoundation.org/20190213134207/ITCI_2018.pdf [Kasutatud: 05.04.2021].

Cambridge University Press. The Laffer Curve. Sõnastik: *Cambridge Dictionary*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/laffer-curve?q=laffer> [Kasutatud: 05.04.2021].

Coface Publications, 2018. *Coface Baltic Top 50 Ranking*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.cofacecentraleurope.com/News-Publications/Publications/Coface-Baltic-Top-50-2019-Edition> [Kasutatud: 05.04.2021].

Deloitte Advisory AS, 2020. *Maksusüsteemi konkurentsivõimelisuse analüüs*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://prolog.ee/wp-content/uploads/2020/07/Maksus%C3%BCsteemi-konkurentsiv%C3%B5imelisuse-anal%C3%BC%C3%BCs_1%C3%B5pparuanne_29062020.pdf [Kasutatud: 05.04.2021].

Deyganto, K. O., 2018a. Determinants of Tax Compliance Attitude with Taxation: Evidence from Category “A” Taxpayers in Gedeo Zone, SNNPRS, Ethiopia. *Research Journal of Finance and Accounting*, 9(17), pp. 32-44.

Deyganto, K. O., 2018b. Factors Influencing Taxpayers' Voluntary Compliance Attitude with Tax System: Evidence from Gedeo Zone of Southern Ethiopia. *Journal of Accounting and Finance*, 6(3): 92-107.

European Commission, 2020. *Taxation Trends in the European Union*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/taxation_trends_report_2020.pdf [Kasutatud: 05.04.2021].

Feld, L. P. & Frey, B., S., 2007. Tax Compliance as the Result of a Psychological Tax Contract: The Role of Incentives and Responsive Regulation. *Law & Policy*, 29(1), pp. 102–120.

Frey, B. S. & Jegen, R., 2000. Motivation Crowding Theory: A Survey of Empirical Evidence. *CESifo*, Working Paper No. 245, pp. 1–25.

Hamm, J. L., 1995. *Income Level and Tax Rate as Determinants of Taxpayer Compliance: An Experimental Examination. A dissertation in business administration*. Lubbock: Texas Tech University.

Hinno, R., 2013. *Maksudeklaratsioonide tähtaegse esitamise kohustuse täitmise mõjutamine Maksu- ja Tolliametite näitel*. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool.

- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P., 2005. *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.
- IBFD, 2014. *'Tax Gap' Figures - Five Times as Much Lost to Fraud as to Avoidance*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.ibfd.org/IBFD-Tax-Portal/News/Tax-Gap-figures-Five-times-much-lost-fraud-avoidance> [Kasutatud 10.05.2021].
- James, S. & C. Alley, 2002. Tax Compliance, Self-Assessment and Tax Administration. *Journal of Finance and Management in Public Services*, 2 (2), pp. 27–42.
- Johanson, H., 2015. *OECD soovituste rakendamine ettevõtete maksukuulekuse parendamiseks Eestis. Lõputöö*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.
- Kantar Emor, 2018. *Eesti elanike maksutahte uuring 2018*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.emta.ee/sites/default/files/kontaktid-ja-ametist/uudised-pressiinfo/pressimaterjalid/maksutahte_uuring_aruanne_2018.pdf [Kasutatud: 05.04.2021].
- Kernler, D., 2013. *Section 1.4: Other Effective Sampling Methods. The content developed to coincide with the textbook „Statistics: Informed Decisions Using Data, Fourth Edition“, by Michael Sullivan, III, 2013*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://faculty.elgin.edu/dkernler/statistics/ch01/1-4.html> [Kasutatud: 05.04.2021].
- Kirchler, E., 2007. *Tax Economic Psychology of Tax Behaviour*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Kirchler, E., Kogler, C. & Muehlbacher, S., 2014. Cooperative Tax Compliance: From Deterrence to Deference. *Current Directions in Psychological Science*, 23(2), pp. 87–92.
- Kirchler, E., Muehlbacher, S., Kastlunger, B. & Wahl, I., 2007. *Why Pay Taxes? A Review of Tax Compliance Decisions. International Studies Program, Working Paper 07-30*, Atlanta: International Center for Public Policy, Andrew Young School of Policy Studies, Georgia State University.
- Koemets, L., 2018. *Ettevõtjate ootused maksuhalduri teenustele. Magistritöö*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.
- Käibemaksuseadus* (2003) RT I, 21.04.2020, 17.
- Laidinen, V., 2014. *Üüritulu deklareerimine ja maksukohustustest hoidumine. Lõputöö*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Lederman, L., 2018. Does Enforcement Reduce Voluntary Tax Compliance? *Brigham Young University Law Review*, 2018(3), pp. 623–693.

Lehis, L., 2018. *Eesti maksuseaduste kommentaarid*. Tartu: OÜ Print Best Trükikoda.

Lind, K. 2003. Tulu mõiste. *Juridica*, V, lk 338–348.

Madise, Ü., Kalmo, H., Mälksoo, L., Narits, R., Pruks, P., Raidla, J. & Vinkel, P., 2017. *Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Juura, lk 750–776.

Maksu- ja Tolliamet, 2017. *Maksu- ja Tolliameti arengukava 2017-2020*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.emta.ee/sites/default/files/kontaktid-ja-ametist/ameti-struktuur-ulesanded-strateegia/20170608_mta_strateegiadokument_2017-2020.pdf [Kasutatud: 05.04.2021].

Maksu- ja Tolliamet, 2018. *Eesti maksusüsteem*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/et/eraklient/maksukorraldus-maksususteem/eesti-maksususteem> [Kasutatud: 05.04.2021].

Maksu- ja Tolliamet, 2020a. *Arengukava 2020*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.emta.ee/sites/default/files/kontaktid-ja-ametist/ameti-struktuur-ulesanded-strateegia/20200408_mta_arengukava_2020.pdf [Kasutatud: 05.04.2021].

Maksu- ja Tolliamet, 2020b. *FIE maksukohustused*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/et/registreerimine-ettevotlus/fuusilisest-isikust-ettevotjale-fie/fie-abc/iii-fie-maksukohustused> [Kasutatud: 05.04.2021].

Maksu- ja Tolliamet, 2021a. *Tasutud maksud, käive ja töötajate arv*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/et/kontaktid-ja-ametist/avaandmed-maksulaekumine-statistika/tasutud-maksud-kaive-ja-tootajate-ary> [Kasutatud: 05.04.2021].

Maksu- ja Tolliamet, 2021b. *Ettevõtlustulu*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/et/eraklient/tulu-deklareerimine/ettevotlustulu> [Kasutatud: 05.04.2021].

Maksu- ja Tolliamet, 2021c. *Sotsiaalmaks*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/et/ariklient/tulud-kulud-kaive-kasum/sotsiaalmaks> [Kasutatud: 05.04.2021].

Malm, E., 2016. *Sotsiaalsete normide mõju maksumoraalile Lääne-Virumaa füüsilistest isikutest ettevõtjate näitel*. Lõputöö. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Manhire, J. T., 2015. What Does Voluntary Tax Compliance Mean? A Government Perspective. *University of Pennsylvania Law Review online*, 164 (11), pp. 11-17.

Masud, A. & Aliyu, A. & Gambo, E. J., 2014. Tax Rate and Tax Compliance in Africa. *European Journal of Accounting Auditing and Finance Research*, 2(3), pp. 22-30.

Mattews, B. & Ross, L., 2010. *Research Methods. A practical guide for the social sciences*. Essex: Pearson Education Limited.

McBarnet, D., 2001. *When Compliance is not the Solution but the Problem: From Changes in Law to Changes in Attitude*. Aldershot: Ashgate Publishing Ltd, pp. 229–243.

Meronen, M., 2020. *Maksukuulekuse kujunemine ehitusvaldkonnas käitumisökoonomika näitel*. Lõputöö. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Mumford, A., 2015. Tax Complexity, Tax Salience and Tax Politics. *Social & Legal Studies*, 24(2), pp. 185–201.

OECD, 1999. *Compliance Measurement. Practice Note*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.oecd.org/tax/administration/1908448.pdf> [Kasutatud: 05.04.2021].

OECD, 2008. *Monitoring Taxpayers Compliance: A Practical Guide Based on Revenue Body Experience*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.oecd.org/tax/administration/40947920.pdf> [Kasutatud: 05.04.2021].

OECD, 2010. *Understanding and Influencing Taxpayers' Compliance Behaviour*. OECD Paris. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.oecd.org/ctp/administration/46274793.pdf> [Kasutatud: 05.04.2021].

OECD, 2014. *Measures of Tax Compliance Outcomes: A Practical Guide*. OECD Publishing. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://dx.doi.org/10.1787/9789264223233-en> [Kasutatud: 05.04.2021].

OECD, 2020. *International Collaboration to End Tax Avoidance*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.oecd.org/tax/beps/> [Kasutatud: 05.04.2021].

OECD. *Glossary of Tax Terms*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.oecd.org/ctp/glossaryoftaxterms.htm> [Kasutatud 10.05.2021].

OÜ Audiitorbüroo Õnne Kurvet, 2020. *Eesti ettevõtetele kehtivad maksud*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.qkurvet.ee/eesti-ettevotetele-kehtivad-maksud> [Kasutatud: 05.04.2021].

Pampel, F., Andrighetto, G. & Steinmo, S., 2019. How Institutions and Attitudes Shape Tax Compliance: a Cross-National Experiment and Survey. *Social Forces*, 97(3), pp. 1337-1364.

Papp, T. K. & Takáts, E., 2008. Policy Development and Review Department Tax Rate Cuts and Tax Compliance – The Laffer Curve. IMF Working Paper, pp. 1–20.

Paulus, A., 2018. *Maksusüsteemi kujundamise üldine raamistik, lähtekohad ja väljakutsed*. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Pöldre-Vahur, P., 2019. *Rahast nii ja teisiti. Teel kõrgeima vabatahtliku maksukuulekusega riigiks Euroopas. Esitlus finantskolledži aastakonverentsil 2019*. Tallinn: Maksu- ja Tolliamet.

Quantative Research, 2009. *DJS Research Ltd*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.quantitativeresearch.org.uk/> [Kasutatud: 05.04.2021].

Rahandusministeerium, 2019. *Maksu- ja tollipoliitika*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.rahandusministeerium.ee/et/maksu-ja-tollipoliitika> [Kasutatud: 05.04.2021].

Randlane, K., 2011. *Maksukuulekus ja selle tähendus sisejulgeoleku teoreetilises käsitluses. – Sisekaitseakadeemia toimetised*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia, lk 284–301.

Randlane, K., 2015. Tax Compliance as a System: Mapping the Field. *International Journal of Public Administration*, pp. 1–11.

Randlane, K., 2019. *The Conceptual Underpinnings and Challenges of the Strategies Guiding Tax Compliance Policies*. Tallinn: Tallinna Ülikool.

Rootalu, K., 2014a. *Seoste analüüsimine*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://samm.ut.ee/seoste-analyysimine> [Kasutatud: 05.04.2021].

Rootalu, K., 2014b. *Korrelatsioonikordajad*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://samm.ut.ee/korrelatsioonikordajad> [Kasutatud: 05.04.2021].

Rootalu, K., 2014c. *Tunnused ja nende tüübid*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://sisu.ut.ee/samm/tunnused-ja-nende-tyybid> [Kasutatud: 05.04.2021].

Rämmer, A., 2014. *Valimi moodustamine*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://samm.ut.ee/valimid> [Kasutatud: 05.04.2021].

Schmölders, G., 1960. *Das Irrationale in der öffentlichen Finanzwirtschaft. Probleme der Finanzpsychologie*. Hamburg, Germany: Rowohlt.

Smith, A., 1776. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Edition by Bennett, J., 2017. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/smith1776_5.pdf [Kasutatud 05.04.2021].

Sotsiaalmaksuseadus (2000) RT I, 29.12.2020, 22.

Sousa V.D., Driessnack M. & Mendes I.A.C., 2007. An Overview of Research Designs Relevant to Nursing: Part 1: Quantitative Research Designs. *Latino-am Enfermagem*, 15(3), pp. 502–7.

Statistikaamet, 2020. *Riigieelarvesse laekunud maksud*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://andmed.stat.ee/et/stat/majandus_rahandus_valitsemisspektori-rahandus_maksud/RR01 [Kasutatud: 05.04.2021].

Statistikaamet, 2021. *Riigieelarvesse laekunud maksud (kuud)*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://andmed.stat.ee/et/stat/majandus_rahandus_valitsemisspektori-rahandus_maksud/RR027 [Kasutatud: 05.04.2021].

Tammert, P., 2005. *Maksundus. Õpik ülikoolidele ja kõrgematele õppeasutustele*. Tallinn: Aimwell.

Tirmaste, K., 2013. *Riiklikud maksud eesti vabariigis 1920. aastatel*. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool.

Tooding, L. M., 2014. *Regressioonimudelid*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://sisu.ut.ee/samm/regressioonanalyyis> [Kasutatud: 05.04.2021].

Tulumaksuseadus (1999) RT I, 10.07.2020, 67.

Tversky, A. & Kahneman, D., 1979. Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*, 47(2), pp. 263-291.

Udaltsova, M., 2018. *Maksukuulekuse mõjutamise võimalused ehitusvaldkonna näitel*. Lõputöö. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Uue, K., 2017. *Maksuhalduri kui institutsiooni mõju maksukäitumisele. Lõputöö.* Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Uutsalu, K., 2011. *Majanduslanguse ja maksukuulekuse vahelised seosed Eestis. Lõputöö.* Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Walsh, K., 2012. Understanding Taxpayer Behaviour – New Opportunities for Tax Administration. *The Economic and Social Review*, 43(3), pp. 451–475.

Wenzel, M., 2005. *Motivation or Rationalisation? Causal Relations between Ethics, Norms and Tax Compliance. Working paper nr 63.* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://core.ac.uk/download/pdf/156615229.pdf> [Kasutatud: 05.04.2021].

Wilson, S., Spies-Butcher, B. & Stebbing, A., 2009. Targets and Taxes: Explaining the Welfare Orientations of the Australian Public. *Social Policy & Administration*, 43(5), pp. 508–525.

World Bank Group, 2020. *Doing Business 2020.* [Võrgumaterjal] Leitav: <http://documents1.worldbank.org/curated/en/688761571934946384/pdf/Doing-Business-2020-Comparing-Business-Regulation-in-190-Economies.pdf> [Kasutatud: 05.04.2021].

Väinaste, J., 2014. *Maksude tasumist mõjutavad tegurid kasutatud autode müügi näitel. Lõputöö.* Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Õunapuu, L., 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes.* Tartu: Tartu Ülikool.

Äripäev, 2019. Eesti ettevõtete TOP 100 aastal 2019. *Äripäev*, november 2019, lk 8-12.

Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики». *Поведенческая экономика.* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://epee.hse.ru/pov> [Kasutatud: 05.04.2021].

TABELITE JA JOONISTE LOETELU

Tabel 1. Tulumaksumäärad juriidilisele isikule 2004-2018 (Lehis, 2018, lk 35; autori koostatud).....	24
Tabel 2. Maksuaugu trend ja prognoos (Maksu- ja Tolliamet, 2020a, lk 10; Maksu- ja Tolliamet, 2017, lk 13; autori koostatud).....	27
Tabel 3. Käibelt suurimad ettevõtted. Üldkogum. (Maksu- ja Tolliamet, 2021a; autori arvutused).....	30
Tabel 4. Analüüsis kasutatud tunnused (autori koostatud)	34
Tabel 5. Eesti suuremate ettevõtete maksutahte koondindeks (autori arvutused)	39
Tabel 6. Korrelatsioonanalüüsi tulemused (autori koostatud)	40
Tabel 7. Regressioonimudelid (autori koostatud).....	41
Joonis 1. Riigieelarvesse laekunud maksud (Statistikaamet, 2021; autori arvutused)	27
Joonis 2. Maksumäärade tase 1 kuni 7 skaalal (autori arvutused).....	36
Joonis 3. Ettevõtete ootused maksumäärade osas (autori koostatud)	37

Lisa 1. Kirjavahetus Registrate ja Infosüsteemide Keskusega

K, 27.01.2021 14:43

Sisekaitseakadeemia Finantskolledži III kursuse üliõpilane Anna Sulojeva koostab lõputööd teemal „Maksumäärade mõju suuremate ettevõtjate vabatahtlikule maksukuulekusele“ (juhendaja Kerly Randlane).

Seoses lõputööga palun väljastada manuses olevate juriidiliste isikute (950) e-posti aadressid. Teie poolt väljastatud infot kasutatakse ainult konkreetses lõputöös ning andmeid ei edastata kolmandatele isikutele.

Palun andmed saata Anna Sulojeva (anna.sulojeva@kad.sisekaitse.ee) e-mailile.

K, 27.01.2021 17:03

Tere!

Saadand meilid.

Lisa 2. Registrate ja Infosüsteemide keskuse päringu vastus

Esitatud päringu vastusena saadi 949 ettevõtete (äriühingud ja FIED) andmed.

Tabel. Näide andmete kohta mida päriti lisas 1.

jrnr	registrikood	ettevotja_olekud_kl	email
1	10005211	R	ericsson.eesti@ericsson.com
2	11022625	R	info@elering.ee
3	10156832	R	estonia@hkscan.com
4	11511985	R	storaenso.eesti@storaenso.com
5	11267031	R	info@orkla.ee
6	10259242	R	ensek@ensto.com
7	10094120	R	tarvo.leppik@prysmiangroup.com
8	10103586	R	heinar.poldma@cooper.ee
9	10077200	R	info@karia.ee
10	14665542	R	info@enefitgreen.ee

Lühendite selgitused

ettevotja_olekud_kl R registrisse kantud
 L likvideerimisel
 N pankrotimenetluses
 K kustutatud

Lisa 3. Ankeetküsimustik eesti keeles

Üldküsimused

1. Mitu aastat ettevõtte tegutseb?

_____ aastat

2. Ettevõtte tegevusvaldkond

☐ Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	☐ Veendus ja laendus	☐ Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus
☐ Mäetööstus	☐ Majutus ja toitlustus	☐ Haridus
☐ Töötlev tööstus	☐ Info ja side	☐ Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne
☐ Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine	☐ Finants- ja kindlustustegevus	☐ Kunst, meelelahutus ja vaba aeg
☐ Veevarustus; kanalisatsioon, jäätme- ja saastekäitlus	☐ Kinnisvaraalne tegevus	☐ Muud teenindavad tegevused
☐ Ehitus	☐ Kutse-, teadus- ja tehnikaalne tegevus	☐ Kodumajapidamiste kui tööandjate tegevus; kodumajapidamiste oma tarbeks mõeldud eristamata kaupade tootmine ja teenuste osutamine
☐ Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrataste remont	☐ Haldus- ja abitegevused	☐ Eksterritoriaalsete organisatsioonide ja üksuste tegevus
		☐ muu _____

3. Ettevõtte asukoht (maakonna täpsusega)

☐ Harjumaa	☐ Läänemaa	☐ Saaremaa
☐ Hiiumaa	☐ Lääne-Virumaa	☐ Tartumaa
☐ Ida-Virumaa	☐ Pärnumaa	☐ Valgamaa
☐ Jõgevamaa	☐ Põlvamaa	☐ Viljandimaa
☐ Järvamaa	☐ Raplamaa	☐ Võrumaa

Maksumäärade hinnangud

4. Palun hinnake kehtivate maksumäärade taset 1 kuni 7 skaalal. Käibemaks (20%, v.a soodusmäärad).

Madal 1 2 3 4 5 6 7 Kõrge

5. Palun hinnake kehtivate maksumäärade taset 1 kuni 7 skaalal. Tulumaks (20%).

Madal 1 2 3 4 5 6 7 Kõrge

6. Palun hinnake kehtivate maksumäärade taset 1 kuni 7 skaalal. Sotsiaalmaks (33%).

Madal 1 2 3 4 5 6 7 Kõrge

7. Milline võiks Teie hinnangul olla käibemaksumäär? Mitu %?

8. Milline võiks Teie hinnangul olla tulumaksumäär? Mitu %?

9. Milline võiks Teie hinnangul olla sotsiaalmaksu määr? Mitu %?

Maksutahte indeksi arvutamiseks vajalikud andmed

Maksualased teadmised

10. Hindan oma teadmisi Eesti maksusüsteemist heaks

Üldse ei ole nõus Pigem ei ole nõus Pigem nõus Täiesti nõus Ei oska hinnata

Hoiakud

11. Maksude maksmine on minu kui kodaniku tähtis kohustus

Üldse ei ole nõus Pigem ei ole nõus Pigem nõus Täiesti nõus Ei oska hinnata

12. Kui keegi jätab osa oma tulust deklareerimata, siis on tõenäoline, et MTA kontakteerub temaga

Üldse ei ole nõus Pigem ei ole nõus Pigem nõus Täiesti nõus Ei oska hinnata

13. Eesti maksusüsteem on õiglane

Üldse ei ole nõus Pigem ei ole nõus Pigem nõus Täiesti nõus Ei oska hinnata

14. Kuidas Te hindate Maksu- ja Tolliameti tööd?

Mitteusaldusväärne 1 2 3 4 5 6 7 Usaldusväärne

Normid

15. Enamik mulle olulisi inimesi peab tähtsaks, et ma oma maksud korrektselt tasuksin

Üldse ei ole nõus Pigem ei ole nõus Pigem nõus Täiesti nõus Ei oska hinnata

16. Enamik inimesi deklareerivad ja maksavad oma maksud korrektselt

Üldse ei ole nõus Pigem ei ole nõus Pigem nõus Täiesti nõus Ei oska hinnata

Maksukäitumine

17. Maksan kõik maksud (nt palgalt, lisatuludelt jms) alati korrektselt

Üldse ei ole nõus Pigem ei ole nõus Pigem nõus Täiesti nõus Ei oska hinnata

18. Maksude tasumist on lihtne vältida

- Üldse ei ole nõus Pigem ei ole nõus Pigem nõus Täiesti nõus Ei oska hinnata

Lisa 4. Ankeetküsimustik vene keeles

Общие вопросы

1. Сколько лет действует Ваша фирма?

_____ лет

2. Сфера деятельности компании

☐ сельское, лесное и рыбное хозяйство	☐ транспорт и складирование	☐ государственное управление и оборона; обязательное социальное обеспечение
☐ горнодобывающая промышленность и разработка карьеров	☐ услуги по проживанию и питанию	☐ образование
☐ обрабатывающая промышленность	☐ информация и связь	☐ здравоохранение и социальные услуги
☐ электроснабжение, подача газа, пара и воздушное кондиционирование	☐ финансовая и страховая деятельность	☐ искусство, развлечения и отдых
☐ водоснабжение; канализационная система, контроль над сбором и распределением отходов	☐ операции с недвижимым имуществом	☐ предоставление прочих видов услуг
☐ строительство	☐ профессиональная, научная и техническая деятельность	☐ деятельность домашних хозяйств, нанимающих домашнюю прислугу и производящих товары и услуги для собственного потребления
☐ оптовая и розничная торговля; ремонт моторных транспортных средств и мотоциклов	☐ административная деятельность и дополнительные услуги в данной области	☐ деятельность экстратерриториальных организаций и органов
		☐ другое

3. Географическое расположение компании (с точностью до уезда)

☐ Харьюмаа	☐ Ляэнемаа	☐ Сааремаа
☐ Хийумаа	☐ Ляэне-Вирумаа	☐ Тартумаа
☐ Ида-Вирумаа	☐ Пярнумаа	☐ Валгамаа
☐ Йыгевамаа	☐ Пылвамаа	☐ Вильяндимаа
☐ Ярвамаа	☐ Рапламаа	☐ Вырумаа

Оценка налоговых ставок

4. Оцените уровень текущих налоговых ставок по шкале от 1 до 7. Налог с оборота (20%, за исключением льготных ставок). Если вы считаете, что уровень текущей налоговой ставки является подходящим, выберите центральный индикатор «4».

Низкий 1 2 3 4 5 6 7 Высокий

5. Оцените уровень текущих налоговых ставок по шкале от 1 до 7. Подоходный налог (20%).

Низкий 1 2 3 4 5 6 7 Высокий

6. Оцените уровень текущих налоговых ставок по шкале от 1 до 7. Социальный налог (33%).

Низкий 1 2 3 4 5 6 7 Высокий

7. Какой, по Вашему мнению, должна быть ставка налога с оборота? Сколько %?

8. Какой, по Вашему мнению, должна быть ставка подоходного налога? Сколько %?

**9. Какой, по Вашему мнению, должна быть ставка социального налога?
Сколько %?**

Индекс налогоплательщика

Знания о налоговой системе

10. Я хорошо знаю налоговую систему Эстонии

☐	☐	☐	☐	☐
совсем
согласен	не
согласен	скорее
согласен	не
согласен	скорее согласен
полностью
согласен
				полностью
согласен
				не могу оценить

Установки

11. Уплата налогов является моей важной обязанностью как гражданина

☐	☐	☐	☐	☐
совсем
согласен	не
согласен	скорее
согласен	не
согласен	скорее согласен
полностью
согласен
				полностью
согласен
				не могу оценить

12. Если кто-то оставит часть своих доходов незадекларированными, вполне вероятно, что Налогово-Таможенный департамент свяжется с ними

☐	☐	☐	☐	☐
совсем
согласен	не
согласен	скорее
согласен	не
согласен	скорее согласен
полностью
согласен
				полностью
согласен
				не могу оценить

13. В Эстонии справедливая налоговая система

☐	☐	☐	☐	☐
совсем
согласен	не
согласен	скорее
согласен	не
согласен	скорее согласен
полностью
согласен
				полностью
согласен
				не могу оценить

14. Как вы оцениваете работу Налогово-таможенного департамента?

- Ненадежный 1 2 3 4 5 6 7 Надежный

Нормы

15. Для большинства значимых мне людей важно, что я плачу налоги правильно

☐	☐	☐	☐	☐	
совсем
согласен	не
согласен	скорее
согласен	не
согласен	скорее согласен
полностью
согласен	не могу оценить

16. Большинство людей декларируют и платят налоги правильно

☐	☐	☐	☐	☐	
совсем
согласен	не
согласен	скорее
согласен	не
согласен	скорее согласен
полностью
согласен	не могу оценить

Налоговое поведение

17. Я всегда плачу все налоги (например, с заработной платы, с дополнительных доходов и т.д.)

☐	☐	☐	☐	☐	
совсем
согласен	не
согласен	скорее
согласен	не
согласен	скорее согласен
полностью
согласен	не могу оценить

18. Избежать уплаты налогов легко

☐	☐	☐	☐	☐	
совсем
согласен	не
согласен	скорее
согласен	не
согласен	скорее согласен
полностью
согласен	не могу оценить

Lisa 5. Üldkogumi ja valimi struktuuri võrdlus

Tabel 1. Tegevusvaldkonna esinduslikkus üldkogumis ja valimis

tegevusvaldkond	üldkogum	valim	erinevus
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	8,39%	7,68%	-0,71%
Mäetööstus	0,95%	0,95%	0,00%
Töötlev tööstus	17,23%	18,32%	1,09%
Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine	0,53%	0,74%	0,21%
Veevarustus; kanalisatsioon, jäätme- ja saastekäitlus	0,65%	0,42%	-0,23%
Ehitus	7,71%	7,47%	-0,23%
Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrataste remont	40,13%	38,63%	-1,50%
Veondus ja laondus	8,20%	8,32%	0,12%
Majutus ja toitlustus	1,18%	1,05%	-0,13%
Info ja side	2,80%	3,47%	0,67%
Finants- ja kindlustustegevus	0,32%	0,32%	-0,01%
Kinnisvaraalne tegevus	4,52%	4,95%	0,42%
Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	3,74%	4,11%	0,37%
Haldus- ja abitegevused	2,89%	2,74%	-0,15%
Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus	0,00%	0,00%	0,00%
Haridus	0,11%	0,11%	0,00%
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	0,14%	0,21%	0,07%
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	0,24%	0,11%	-0,14%
Muud teenindavad tegevused	0,28%	0,42%	0,15%
Kodumajapidamiste kui tööandjate tegevus; kodumajapidamiste oma tarbeks mõeldud eristamata kaupade tootmine ja teenuste osutamine	0,00%	0,00%	0,00%
Eksterritoriaalsete organisatsioonide ja üksuste tegevus	0,00%	0,00%	0,00%

Tabel 2. Maakonna esinduslikkus üldkogumis ja valimis

maakond	üldkogum	valim	erinevus
Harjumaa	71,53%	72,74%	1,21%
Hiiumaa	0,44%	0,21%	-0,23%
Ida-Virumaa	2,36%	2,21%	-0,15%
Jõgevamaa	1,04%	0,63%	-0,40%
Järvamaa	0,79%	1,16%	0,36%
Läänemaa	1,00%	0,84%	-0,16%
Lääne-Virumaa	3,12%	2,42%	-0,70%
Pärnumaa	3,22%	3,26%	0,04%
Põlvamaa	0,61%	0,63%	0,02%
Raplamaa	1,17%	1,89%	0,72%
Saaremaa	0,74%	0,53%	-0,21%
Tartumaa	9,85%	10,11%	0,25%
Valgamaa	0,91%	0,95%	0,04%
Viljandimaa	2,19%	1,58%	-0,61%
Võrumaa	1,03%	0,84%	-0,19%

Lisa 6. Muutujate kirjeldus

Tabel 1. Analüüsis kasutatud tunnused

sõltumatud muutujad	nimetus	sõltuvad muutujad	nimetus
maksumäärade keskmine hinnang	x_1	teadmised Eesti maksusüsteemi kohta	y_1
käibemaksumäära hinnang	x_2	maksumoraal ettevõtluses	y_2
tulumaksumäära hinnang	x_3	MTA kontrolli tõenäosus	y_3
sotsiaalmaksu määra hinnang	x_4	hinnangud Eesti maksusüsteemile	y_4
% kehtivatest maksumääradest	x_5	hinnangud Maksu- ja Tolliameti tööle	y_5
käibemaksumäära ettepanek	x_6	sotsiaalse surve tajumine maksekuulekaks käitumiseks	y_6
tulumaksumäära ettepanek	x_7	hoiakud teiste inimeste maksukäitumise osas	y_7
sotsiaalmaksu määra ettepanek	x_8	ettevõtete maksukäitumine	y_8
		maksude tasumise vältimine	y_9
		maksutahte indeks	y_{10}

Sõltumatud muutujad

Käibemaksumäära (x_2), tulumaksumäära (x_3) ja sotsiaalmaksu määra (x_4) hinnangud on ettevõtte poolt valitud tase maksumäära hinnanguskaalas küsimustikus.

Maksumäärade keskmine hinnang arvutuseks leitakse kõigi kolme maksumäära näitajate keskmine väärtus ehk $x_1 = (x_2 + x_3 + x_4) / 3$.

Käibemaksumäära (x_6), tulumaksumäära (x_7) ja sotsiaalmaksu määra (x_8) ettepanekud on ettevõtte poolt pakutud vastava maksumäära protsent.

Muutuja x_5 on pakutud maksumäärade osakaal kehtivatest maksumääradest:

$$x_5 = \frac{x_6 + x_7 + x_8}{20\% + 20\% + 33\%} * 100\%$$

Maksutahte koondindeksi arvutamine

Maksutahte sisendite abil selgitatakse välja maksutahte koondindeks ehk vastanute üldine maksutahte indeks. Iga mõõdetava sisendi puhul on määratud tema eesmärkväärtus ja kaal koondindeksi kujunemisel. Indeksite arvutamise sisendnäitajad on toodud koondtabelis. (vt tabel 2)

Maksutahte uuringu kohaselt arvutatakse maksutahte indeks järgmiselt:

$$\text{Indeks} = \frac{\text{Tulemuse \%} \cdot \text{kaal indeksis}}{\text{Eesmärkväärtuse \%}}$$

kus tulemuse % on vastanute osakaal positiivse tulemusega, kaal indeksis on sisendi väärtus indeksis ja eesmärgiväärtus on 100% (vt tabel 2); koondindeksi puhul on kaal indeksis 100.

Tabel 2. Sisendite kaal indeksis ja näitajate eesmärkväärtused

väited	näitaja kaal indeksis	näitaja eesmärkväärtus %	sisendväärtus
TEADMISED	25		
Hindan oma teadmisi Eesti maksusüsteemist heaks	25	100	(„täiesti nõus“ ja „pigem nõus“ vastanute osakaal).
HOIAKUD	25		
Maksude maksmine on minu kui kodaniku tähtis kohustus	6,25	100	(„täiesti nõus“ ja „pigem nõus“ vastanute osakaal)
Kui keegi jätab osa oma tulust deklareerimata, siis on tõenäoline, et MTA kontakteerub temaga	6,25	100	(„täiesti nõus“ ja „pigem nõus“ vastanute osakaal)
Eesti maksusüsteem on õiglane	6,25	100	(„täiesti nõus“ ja „pigem nõus“ vastanute osakaal)
Maksu- ja tolliamet on: Mitteusaldusväärne ... Usaldusväärne (skaalal 1...7)	6,25	100	(7-pallisel skaalal 1...7 positiivse hinnangu andnute ehk 5, 6 ja 7 vastanute osakaal)
NORMID	25		
Enamik mulle olulisi inimesi peab tähtsaks, et ma oma maksud korrektselt tasuksin	12,5	100	(„täiesti nõus“ ja „pigem nõus“ vastanute osakaal)
Enamik inimesi deklareerivad ja maksavad oma maksud korrektselt ära	12,5	100	(„täiesti nõus“ ja „pigem nõus“ vastanute osakaal)
KÄITUMINE	25		
Maksan kõik maksud (nt palgalt, lisatuludelt jms) alati korrektselt ära	12,5	100	(„täiesti nõus“ ja „pigem nõus“ vastanute osakaal)
Maksude tasumist on lihtne vältida	12,5	100	(„üldse ei ole nõus“ ja „pigem ei ole nõus“ vastanute osakaal)
KOONDINDEKS		100	

Sõltuvad muutujad

Sõltuvateks muutujateks on maksutahte indeksi sisendnäitajad ja ettevõtte individuaalne maksutahte indeks. Sisendnäitajaid on üheksa ja indeks on viimane sõltuv muutuja.

Analoogselt koondindeksi arvutamisele teostatakse konkreetse ettevõtte maksutahte indeksi (y_{10}) arvutus:

$$\text{Indeks} = \frac{\text{Tulemuse \%*kaal indeksis}}{\text{Eesmärkväärtuse \%}}$$

kus tulemuse % on sisendväärtuste kogusumma osakaal (positiivsete vastuste osakaal) maksimaalsest (9) võimalikust tulemusest, kaal indeksis on 100 (kuna vaadatakse ainult koondindeksi, mitte sisendeid eraldi) ja eesmärgiväärtus on 100%.

Sisendnäitaja positiivne tulemus (vt tabel 3) hinnatakse 1 punktiga, teised hinnangud ei too väärtust maksutahte indeksi arvutamisel, ehk neid hinnatakse 0 punktiga. Seega maksimaalne võimalik tulemus on 9.

Sõltuv muutuja „ y_{10} “ on ettevõtte individuaalne maksutahte koondindeks ja indeksi valemist lähtuvalt võib viimast muutujat arvutada järgmiselt:

$$y_{10} = \frac{\frac{\sum_{n=1}^9 y_n}{9} * 100\% * 100}{100\%} \rightarrow y_{10} = \frac{\sum_{n=1}^9 y_n}{9} * 100$$

Tabel 3. Indeksi tulemuste arvestamine

sõltuvad muutujad	nimetus	positiivne tulemus (1 punkt)
teadmised Eesti maksusüsteemi kohta	y_1	„täiesti nõus“ ja „pigem nõus“
maksumoraal ettevõtluses	y_2	„täiesti nõus“ ja „pigem nõus“
MTA kontrolli tõenäosus	y_3	„täiesti nõus“ ja „pigem nõus“
hinnangud Eesti maksusüsteemile	y_4	„täiesti nõus“ ja „pigem nõus“
hinnangud Maksu- ja Tolliameti tööle	y_5	7-pallisel skaalal hinnangud 5, 6 ja 7
sotsiaalse surve tajumine maksekuulekaks käitumiseks	y_6	„täiesti nõus“ ja „pigem nõus“
hoiakud teiste inimeste maksukäitumise osas	y_7	„täiesti nõus“ ja „pigem nõus“
ettevõtete maksukäitumine	y_8	„täiesti nõus“ ja „pigem nõus“
maksude tasumise vältimine	y_9	„üldse ei ole nõus“ ja „pigem ei ole nõus“
maksutahte indeks	y_{10}	$y_{10} = \frac{\sum_{n=1}^9 y_n}{9} * 100$

Lisa 7. Andmete koondtabelid ja joonised

Tabel 1. Ettevõtete vanuste jaotus, kõik vastajad, n = 126

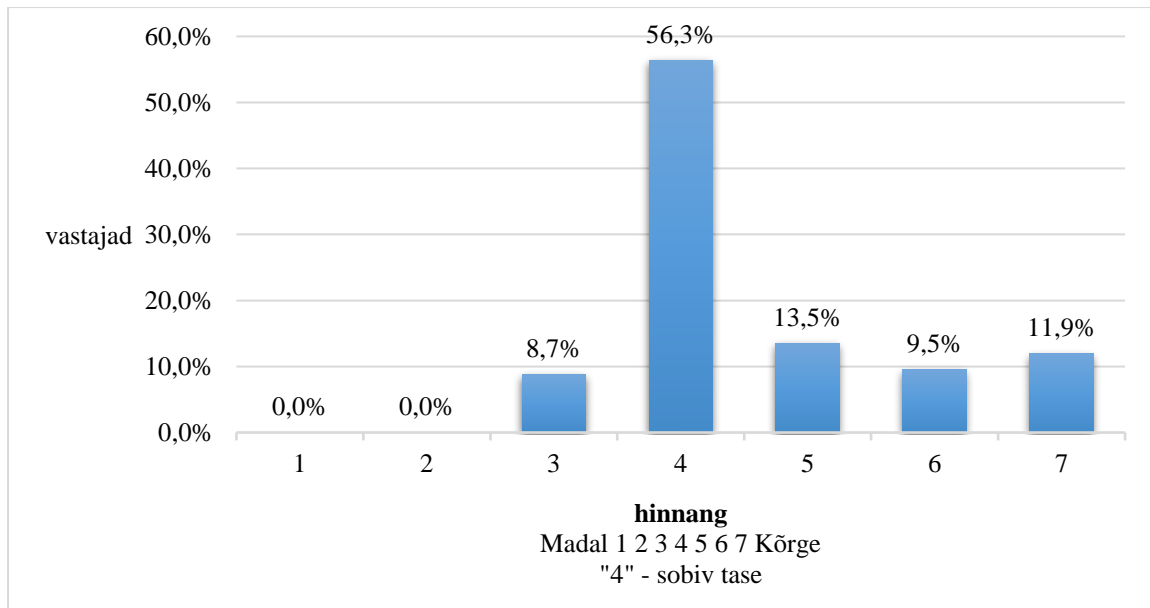
	Vastajate arv	Suhteline sagedus	Suhteline sagedus (%)
0 - 10 aastat	35	0,28	27,8%
11 - 20 aastat	42	0,33	33,3%
21 - 30 aastat	44	0,35	34,9%
31 - 40 aastat	3	0,02	2,4%
üle 40 aastat	2	0,02	1,6%
kokku	126	1	100%

Tabel 2. Ettevõtete maakondade jaotus, kõik vastajad, n = 126

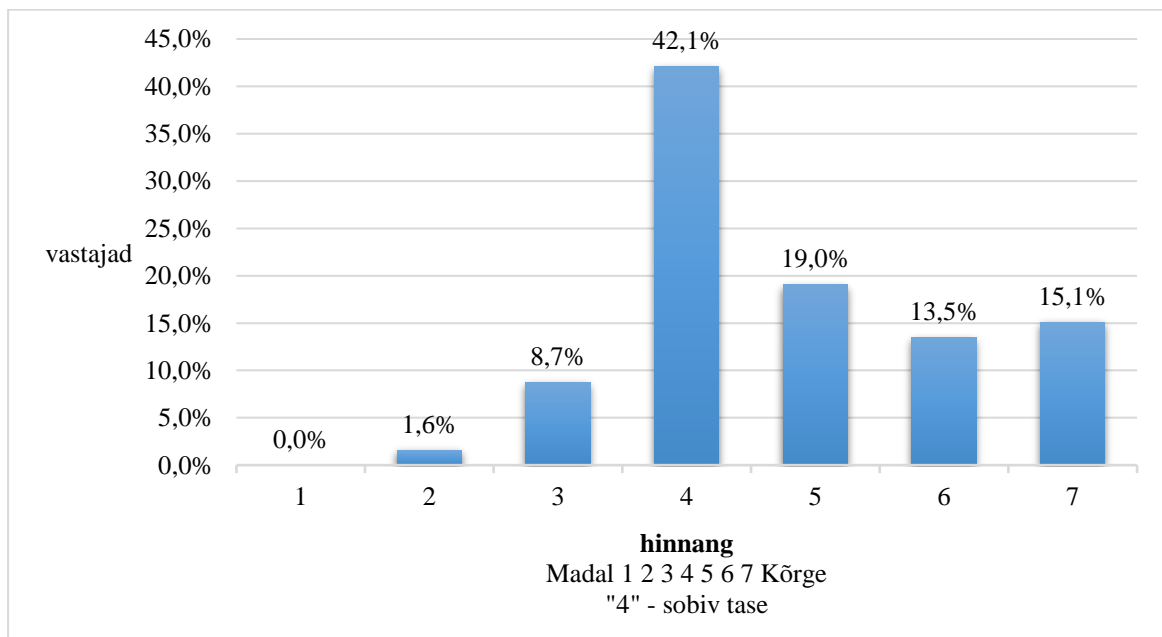
	Vastajate arv	Suhteline sagedus	Suhteline sagedus (%)
Harjumaa	71	0,563	56,35%
Hiiumaa	0	0,000	0,00%
Ida-Virumaa	9	0,071	7,14%
Jõgevamaa	3	0,024	2,38%
Järvamaa	4	0,032	3,17%
Läänemaa	1	0,008	0,79%
Lääne-Virumaa	7	0,056	5,56%
Pärnumaa	3	0,024	2,38%
Põlvamaa	2	0,016	1,59%
Raplamaa	1	0,008	0,79%
Saaremaa	1	0,008	0,79%
Tartumaa	15	0,119	11,90%
Valgamaa	0	0,000	0,00%
Viljandimaa	4	0,032	3,17%
Võrumaa	5	0,040	3,97%
kokku	126	1	100%

Tabel 3. Ettevõtete tegevusvaldkondade jaotus, kõik vastajad, n = 126

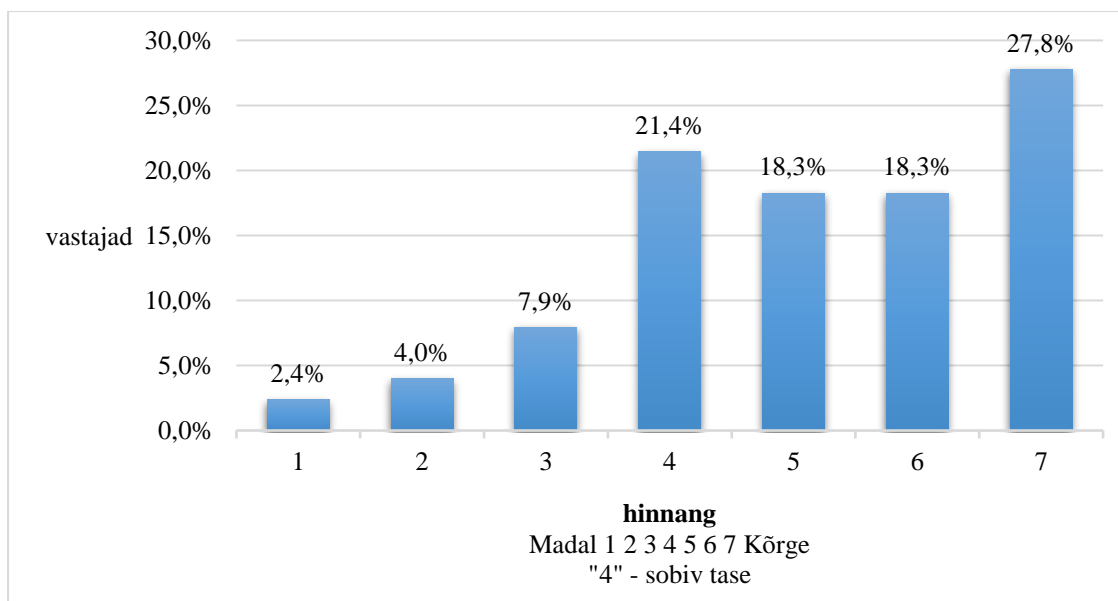
Valdkond	Vastajate arv	Suhteline sagedus	Suhteline sagedus (%)
Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrataste remont	33	0,262	26,2%
Töötlev tööstus	28	0,222	22,2%
Ehitus	14	0,111	11,1%
Kinnisvaraalne tegevus	11	0,087	8,7%
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	8	0,063	6,3%
Veondus ja laondus	8	0,063	6,3%
Muud teenindavad tegevused	5	0,040	4,0%
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	4	0,032	3,2%
Veevarustus; kanalisatsioon, jäätme- ja saastekäitlus	3	0,024	2,4%
Finants- ja kindlustustegevus	3	0,024	2,4%
Info ja side	2	0,016	1,6%
Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	2	0,016	1,6%
Haldus- ja abitegevused	2	0,016	1,6%
Mäetööstus	0	0	0,0%
Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine	0	0	0,0%
Majutus ja toitlustus	0	0	0,0%
Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus	0	0	0,0%
Haridus	0	0	0,0%
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	0	0	0,0%
Kodumajapidamiste kui tööandjate tegevus; kodumajapidamiste oma tarbeks mõeldud eristamata kaupade tootmine ja teenuste osutamine	0	0	0,0%
Eksterritoriaalsete organisatsioonide ja üksuste tegevus	0	0	0,0%
Muu	3	0,024	2,4%
Kokku	126	1	100%

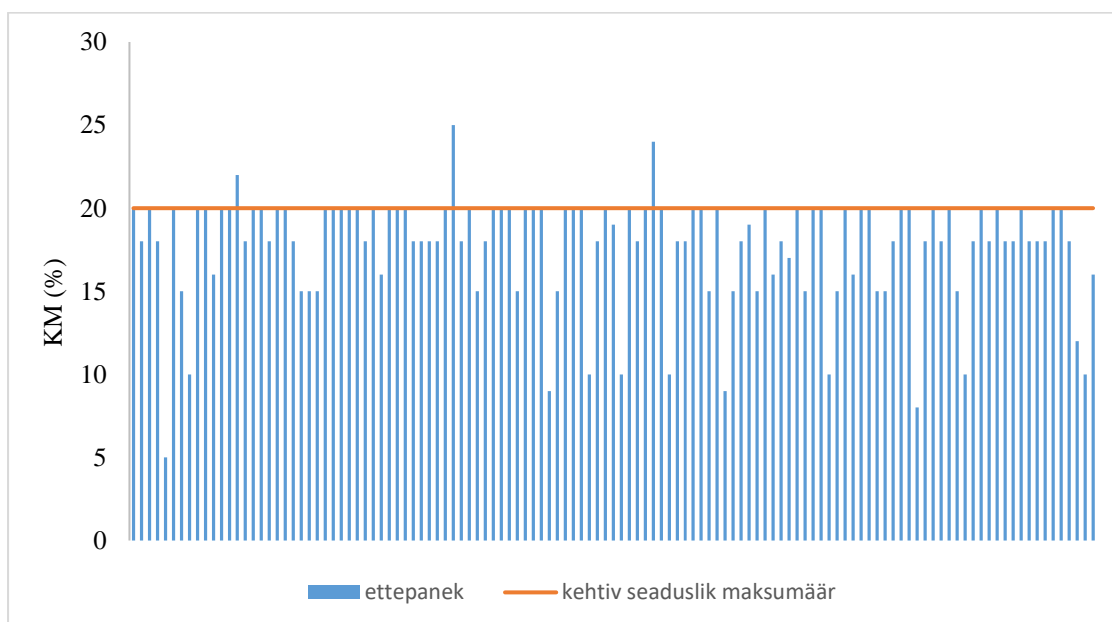
Joonis 1. Käibemaksumäära hinnangud ja vastajate %, kõik vastajad, n = 126

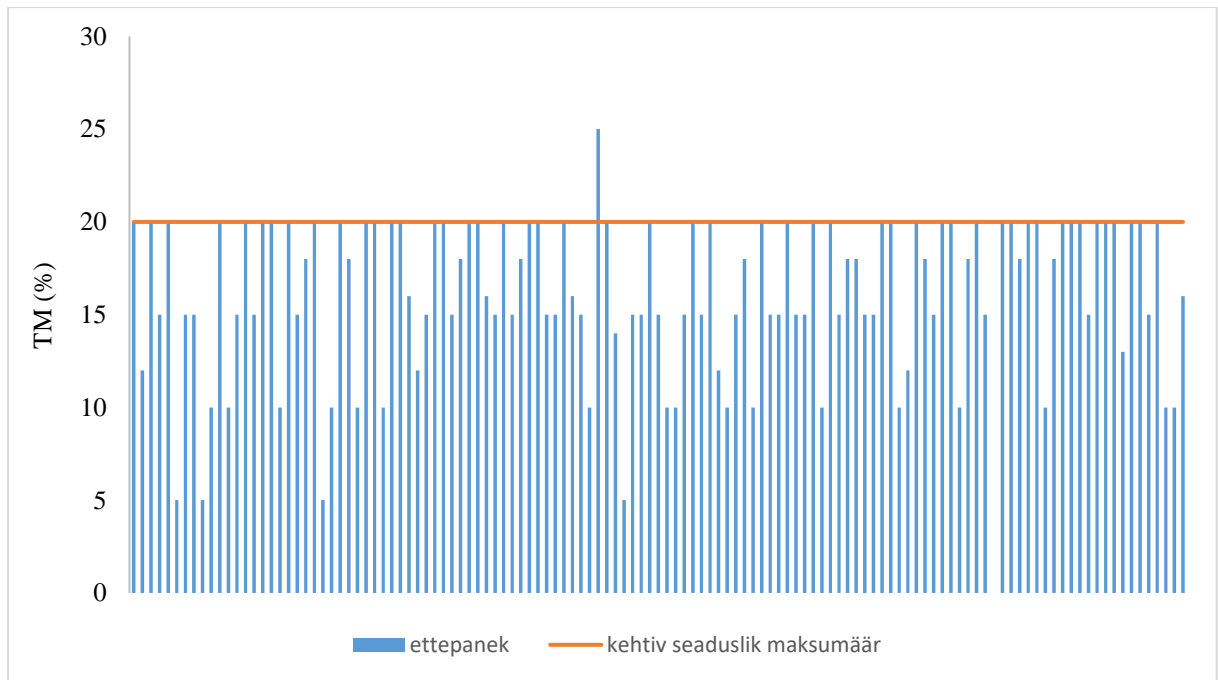
Joonis 2. Tulumaksumäära hinnangud ja vastajate %, kõik vastajad, n = 126

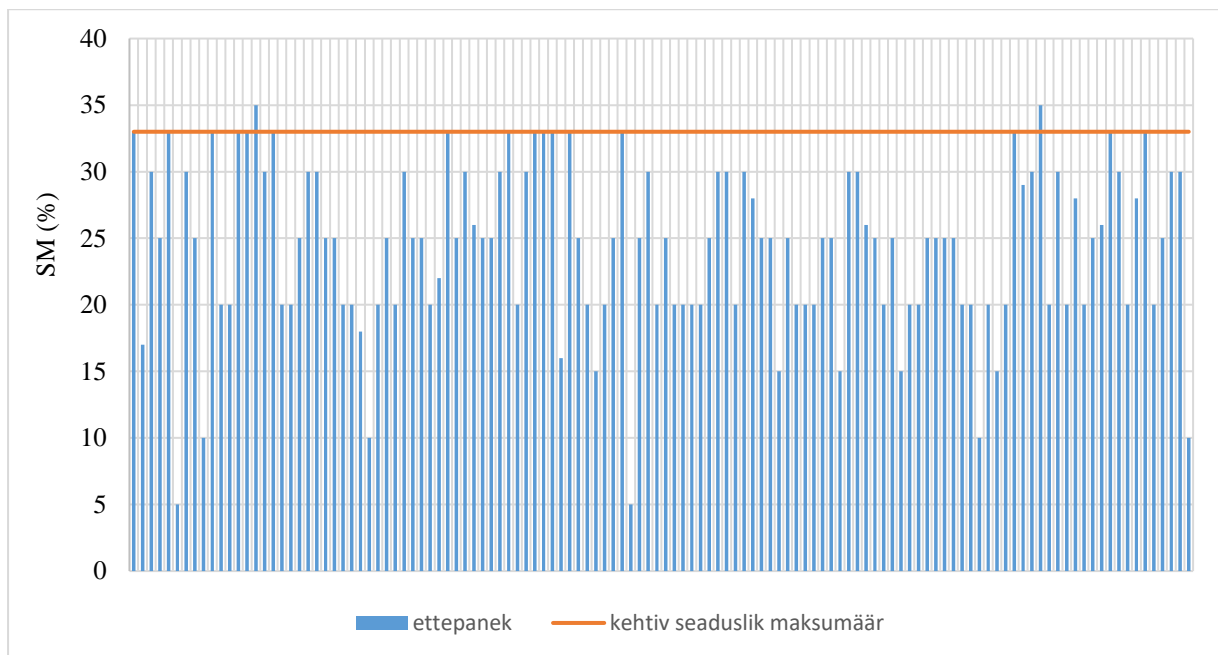
Joonis 3. Sotsiaalmaksu määra hinnangud ja vastajate %, kõik vastajad, n = 126

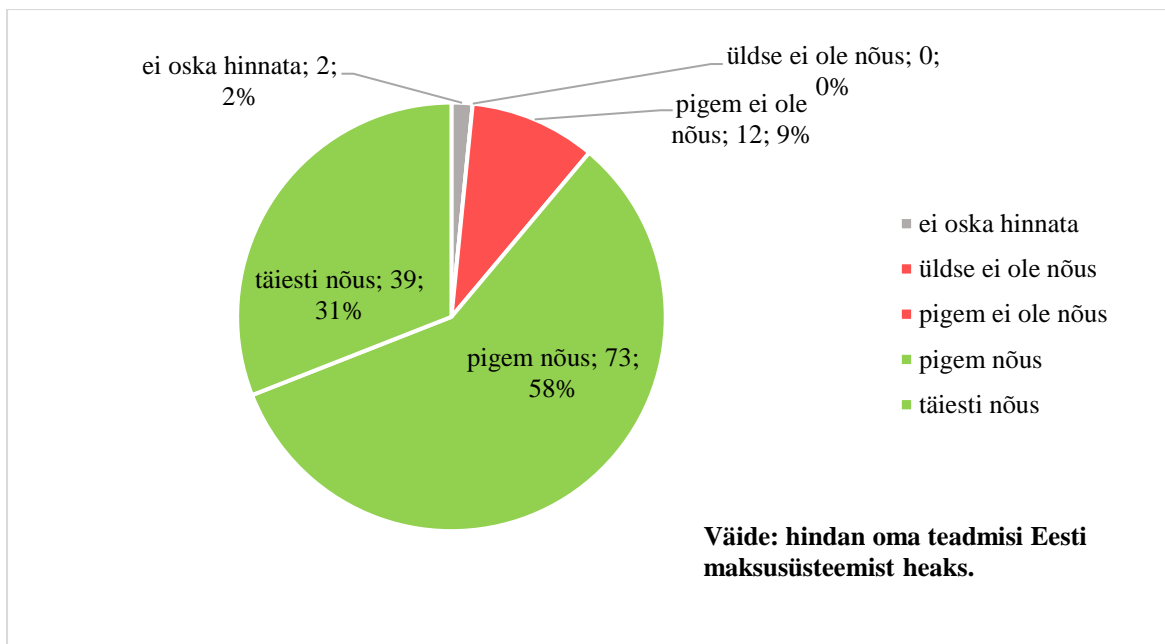
Joonis 4. Käibemaksumäära ettepanekud, 121 vastaja, n=121

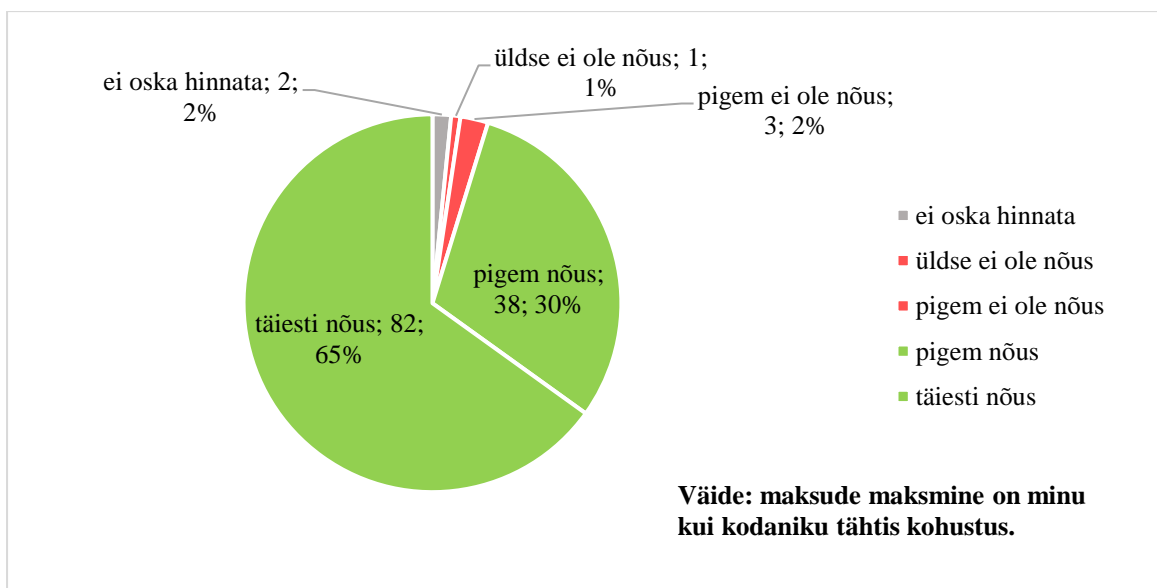
Joonis 5. Tulumaksumäära ettepanekud, 123 vastajat, n=123

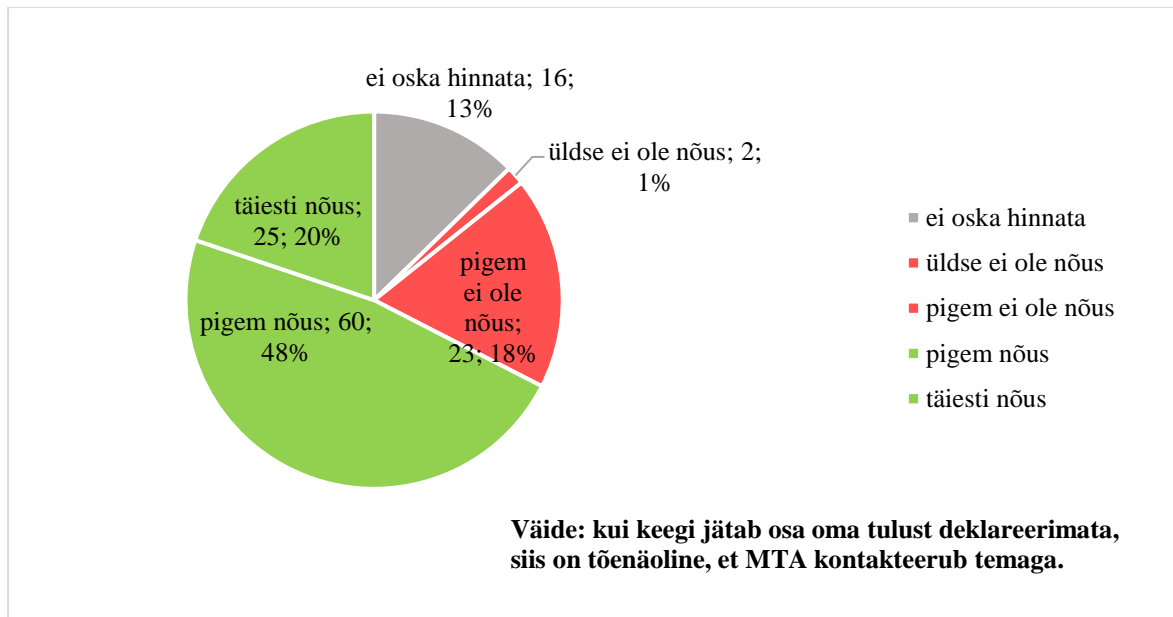
Joonis 6. Sotsiaalmaksu määra ettepanekud, 122 vastajat, n=122

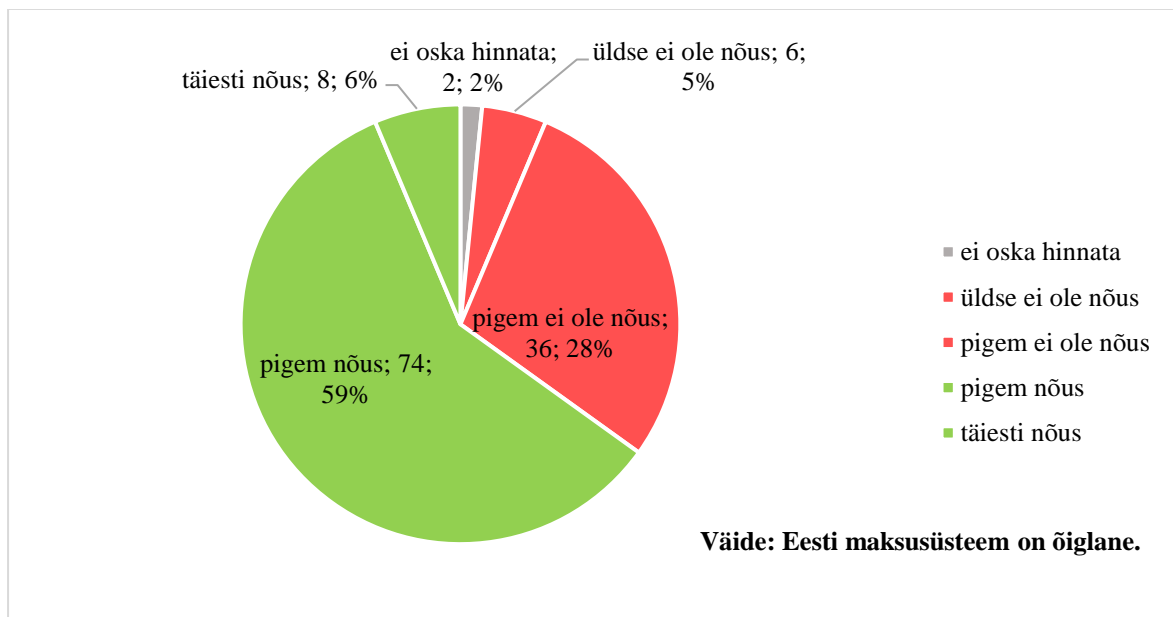
Joonis 7. Teadmised Eesti maksusüsteemi kohta, vastajate arv ja %, kõik vastajad, n=126

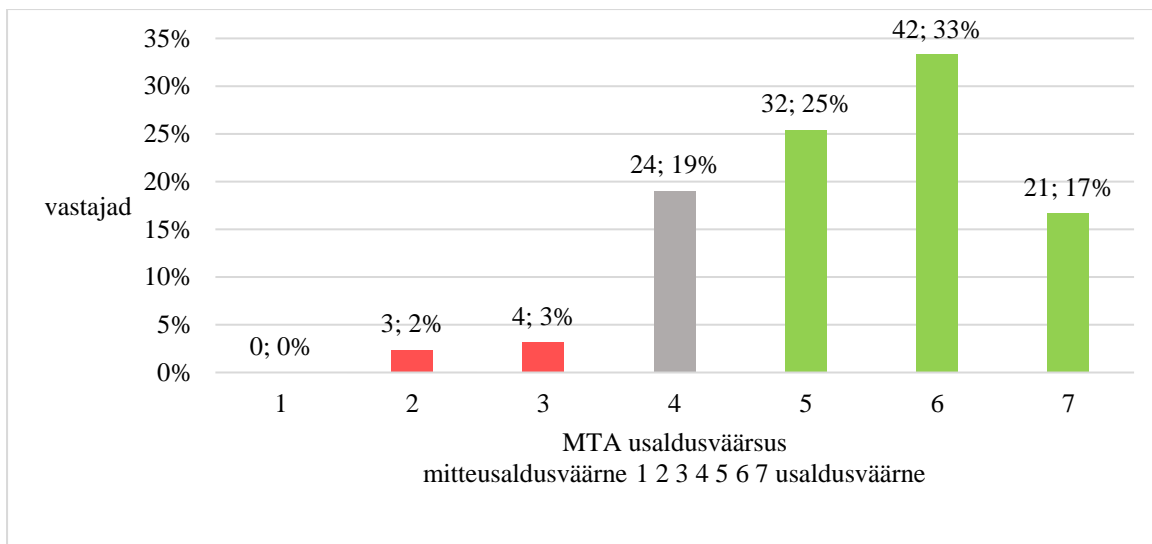
Joonis 8. Maksumoraal ettevõtluses – maksude maksmise tunnetamine olulise kohustusena, vastajate arv ja %, kõik vastajad, n=126

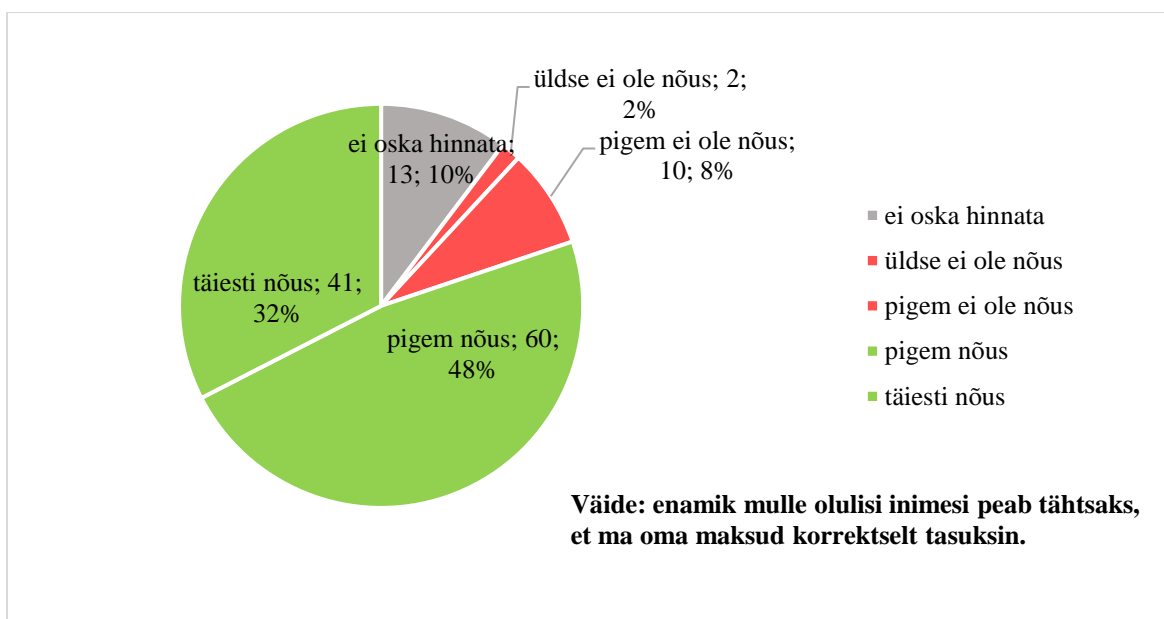
Joonis 9. MTA kontrolli tõenäosus, kui jätta tulud korrektselt deklareerimata; vastajate arv ja %, kõik vastajad, n=126

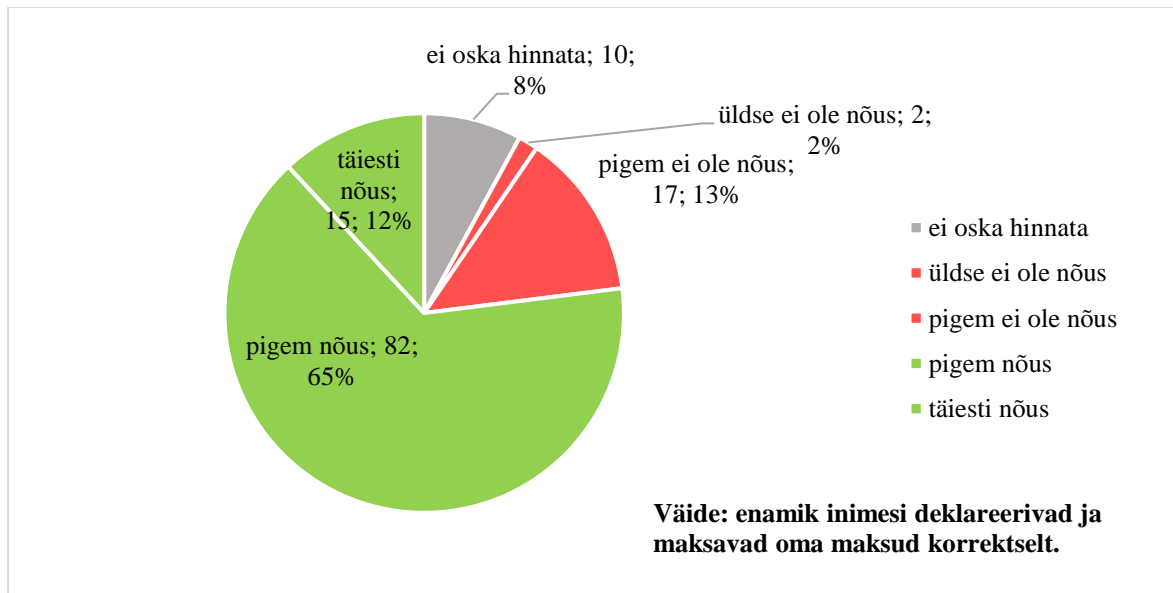
Joonis 10. Hinnangud Eesti maksusüsteemile – õiglus, vastajate arv ja %, kõik vastajad, n=126

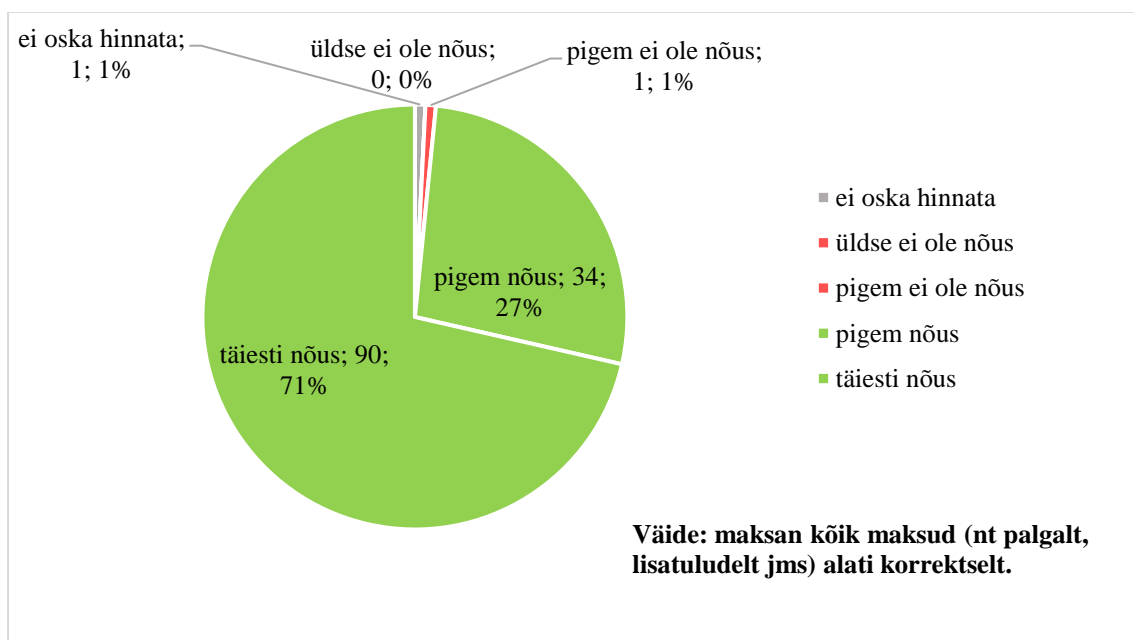
Joonis 11. Hinnangud Maksu- ja Tolliameti tööle, vastajate arv ja %, kõik vastajad, n=126

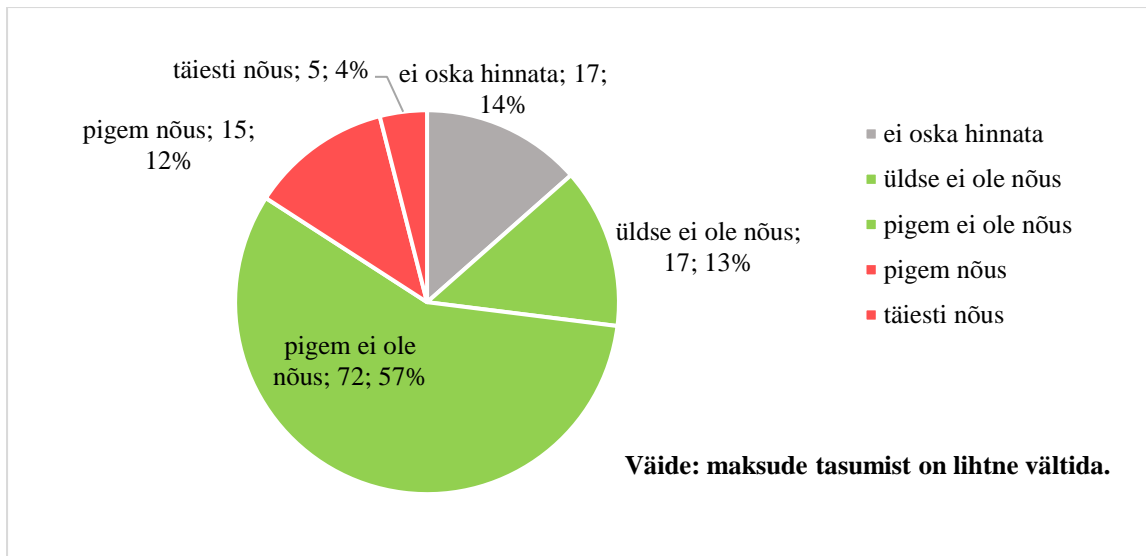
Joonis 12. Sotsiaalse surve tajumine maksekuulekaks käitumiseks, vastajate arv ja %, kõik vastajad, n=126

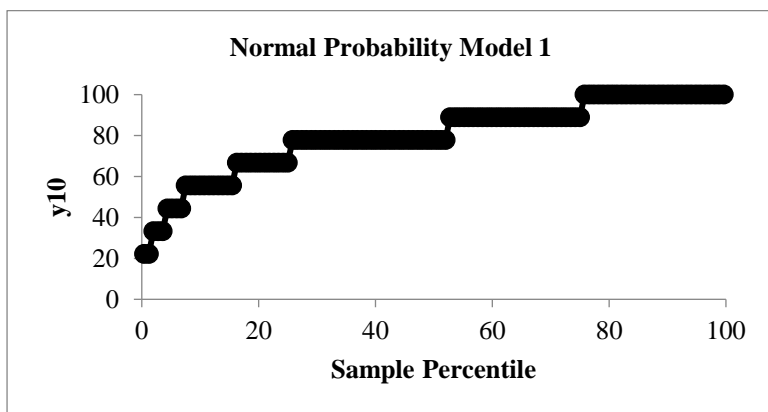
Joonis 13. Hoiakud teiste inimeste maksukäitumise osas, vastajate arv ja %, kõik vastajad, n=126

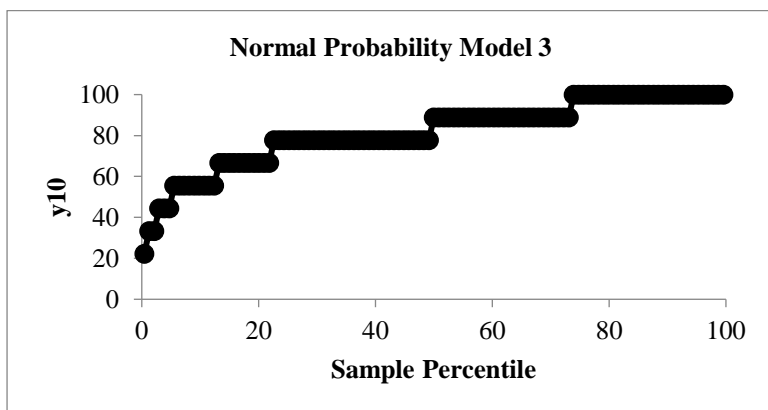
Joonis 14. Ettevõtete maksukäitumine, vastajate arv ja %, kõik vastajad, n=126

Joonis 15. Maksude tasumise vältimine, vastajate arv ja %, kõik vastajad, n=126

Joonis 16. Regressioonmudeli 1 jääkliikmete normaaljaotuse graafik (autori koostatud)

Joonis 17. Regressioonmudeli 3 jääkliikmete normaaljaotuse graafik (autori koostatud)

Tabel 4. Regressioonimudelite olulisuse kontroll (autori arvutused)

	Significance F
Mudel 1 (y_{10})	0,003
Mudel 2 (y_{10})	0,025
Mudel 3 (y_{10})	0,002
Mudel 4 (y_{10})	0,024